

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALMANYA'DAKİ TÜRK EDEBİYATI
/ İLK KUŞAK YAZARLARI ve ESERLERİNİN
İNCELENMESİ

ALPARSLAN OYMAK
221100920030088

İSTANBUL - 2005

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALMANYA'DAKİ TÜRK EDEBİYATI
/ İLK KUŞAK YAZARLARI ve ESERLERİNİN
İNCELENMESİ

ALPARSLAN OYMAK
221100920030088

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. ORHAN SÖYLEMEZ

İSTANBUL - 2005

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Alparslan Oymak "Almanyadaki Türk Edebiyatı (İlk kuşak Yazarları ve Eserlerinin İncelenmesi" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı : Doç.Dr. Orhan Söylemez
Üniversitesi Marmara

Üye : Doç.Dr. Muhammet Gür
Üniversitesi Marmara

Üye : Doç.Dr. Ceval Kaya
Üniversitesi Marmara

İmza

.....
.....
.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun 07 / 12 / 2005 tarih ve 9 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Mücteba İLGÜREL

Müdür

ÖZET

Bilindiği gibi, Türkiye ile Almanya Arasında 1961’de yapılan ilk anlaşma sonrası önemli bir işçi göçü meydana gelmiştir. Türkiye’den Almanya’ya yapılan bu ilk işçi göçünün ardından, “Almanya’daki İlk Kuşak Türk Edebiyatı” diye adlandırılan yeni bir edebiyat ortaya çıkar. Türk yazarlarının ilk eserlerinde özellikle işçilerin genel sorunları tartışma konusu edildiği görülür. Bu sorunlar beş bölüm halinde; yabancılaşma, siyasi açılımlar, ailevi sorunlar, işçilerin sorunları ve Almanlarla Türklerin birbirlerine önyargılı yaklaşımları olarak sınıflandırılabilir.

ABSTRACT

As it's known, with the first treaty between Turkey and Germany in 1960, an important worker immigration was occurred. After the first worker immigration from Turkey to Germany, a new Literature is occurred which is called "First Generation of Turkish Literature in Germany". Particularly, common problems of the workers are discussed in the first works of the Turkish writers. These problems can be clasified five parts such as alienation, political discussions, problems in families, problems of workers and prejudices for Turkishes and Germans both.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VI
ÖNSÖZ	IX
I. BÖLÜM	10
I. 1. FETHİ SAVAŞCI	11
I. 1. a) Hayatı ve Eserleri	11
I. 1. b) Almanlar Bizi Sevmedi	11
I. 1. c) Ekmekle Kitap	13
I. 1. d) İş Dönüşü	15
I. 1. e) Özel Ulak	16
I. 1. f) Taş Ocağında	18
I. 1. g) Fırın Patlayınca	19
I. 1. h) Kargalar	20
I. 1. i)Almanya'nın Güzel Kızları	22
I. 2. ARAS ÖREN	24
I. 2. a) Hayatı ve Eserleri	24
I. 2. b) Gündoğduların Yükselişi	24
I. 2. c) Nar Çiçeği	26
I. 2. d) A'nın Gizli Yaşamı	28
I. 2. e) Hollywood Özlemi	30
I. 2. g) Beklenmedik Bir Ziyaretçi	34

I. 2. h) Kitaptaki Yüz	35
I. 2. i) Kaybolan Şefkat	38
I. 2. j) Büyülü Çınarlar	39
I. 2. k) Yanılsamalar ve Sonrası	41
I. 3. YÜKSEL PAZARKAYA	44
I. 3. a) Hayatı ve Eserleri	44
I. 3. b) Oturma İzni	45
I. 3. c) Güz Rengi	47
I. 3. d) Ben Aranıyor	48
I. 4. AYSEL ÖZAKIN	51
I. 4. a) Hayatı ve Eserleri	51
I. 4. b) Alnında Mavi Kuşlar	51
I. 4. d) Mavi Maske	55
I. 4. e) Gurbet Yavrum	57
I. 4. f) Sesiz Bir Dayanışma	58
I. 4. g) Kanal Boyu	60
I. 5. GÜNEY DAL	62
I. 5. a) Hayatı ve Eserleri	62
I. 5. b) İş Sürgünleri	63
I. 5. c) E-5	64
I. 5. d) Kılırları Yolunmuş Maymun	66
I. 5. e) Gelibolu'ya Kısa Bir Yolculuk	69
I. 5. f) Küçük <g> Adında Biri	71
I. 5. g) Yanlış Cennetin Kuşları	74
I. 6. YÜCEL FEYZİOĞLU	76
I. 6. a) Hayatı ve Eserleri	76

I. 6. b) Uğultu.....	76
I. 6. c) Anarbay	78
I. 6. d) ..MA	80
I. 6. e) El Malı ile Nasıl?.....	82
I. 7. HABİB BEKTAŞ	84
I. 7. a) Hayatı ve Eserleri	84
I. 7. b) Bana Bir Şiir Oku / Hamriyanım.....	84
I. 7. c) Gölge Kokusu.....	87
I. 7. d) Cennetin Arka Bahçesi.....	89
I. 7. e) Kapıkule Nerde?.....	91
I. 7. g) Meyhane Dedikleri.....	94
I. 7. h) Ben Öykülere İnanırım.....	96
II. BÖLÜM – Eserlerde İşlenen Genel/Ortak Temalar.....	99
II. 1. İşçilerin Sorunları.....	99
II. 2. Siyasi Açılımlar.....	101
II. 3. Almanların Türklere – Türklerin Almanlara Bakışı.....	103
II. 4. Dağılan Aileler / Kadın Sorunları	106
II. 5. Yalnızlık, Yabancılık, Yabancılaşma.....	107
III. BÖLÜM – Sonuç	114
IV. BÖLÜM – Kaynaklar	119
ÖZGEÇMİŞ	123

ÖNSÖZ

Bu çalışma, her dönem farklı açılımlar sunarak ilerleyen bir yapıya sahip olan Almanya'daki Türk edebiyatının ilk döneminin bir değerlendirmesi niteliğindedir. Almanya'daki yazarlarımızın çoğu, edebiyat çevrelerinin dışında Türkiye'de yeterince ya da hiç tanınmamalarına rağmen, Almanya'da okur ve eleştirmen düzeyinde hatırı sayılır bir ilgi görmektedirler. Özellikle yazın dili olarak Almancayı tercih eden ikinci kuşak yazarların eserleri önemli satış rakamlarına ulaşmaktadır. Bu çalışmada, Almanya'daki Türklerin oluşturduğu edebiyatın tohumlarını atan ilk kuşak yazarlarının Türkçe kaleme aldıkları eserleri (roman ve hikâyeleri) teker teker inceleme konusu edildi, yedi yazarın (Fethi Savaşçı, Aras Ören, Yüksel Pazarkaya, Aysel Özakın, Güney Dal, Yücel Feyzioğlu, Habib Bektaş) kırk dört eseri incelendi. Bu çalışmada, yazarların sadece Almanya'da kaleme aldıkları eserler değil, Almanya dışındayken yazdıkları eserler de inceleme konusu edildi. Adı geçen yazarların birçok eserinin yeni baskıları yapılmadığından, gerekli kitapların çoğu, sahaflardan ve kütüphanelerden; İstanbul'da bulunamayan kitaplar ise Ankara'daki Milli Kütüphane ve Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi'nden elde edilmiştir.

Amacımız, sürekli gelişen bir edebiyatın, Almanya'daki Türk edebiyatının ortaya çıkışını sağlayan yazarları tanıtmak, bu dönemle ilgili genel bir değerlendirme yapmak ve daha sonra yapılabilecek araştırmalar için küçük bir başvuru kaynağı ortaya çıkarmaktır. Dileğimiz, Almanya'da tanınıp da Türkiye'de tanınmayan ya da ne Türkiye'de ne de Almanya'da tanınan, yeterli ilgiyi görmedikleri için seslerini duyuramayan yazarlarla ilgili daha yoğun çalışmaların yapılmasıdır.

Bu tezi hazırlarken bana her türlü desteği sağlayan hocam Doç. Dr. Orhan Söylemez'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

I. BÖLÜM

Bu bölümde, yazarların doğum tarihlerine göre bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu sınıflandırmaya göre sırasıyla; Fethi Savaşçı'nın iki romanı ve altı hikâye kitabı, Aras Ören'in yedi romanı ve üç anlatısı, Yüksel Pazarkaya'nın bir romanı ve iki öykü kitabı, Aysel Özakın'ın dört romanı ve iki öykü kitabı, Güney Dal'ın beş romanı ve bir öykü kitabı, Yücel Feyzioğlu'nun iki romanı ve iki öykü kitabı, Habib Bektaş'ın üç romanı ve dört öykü kitabı incelenmiştir. Toplam kırk dört eser, yazılış tarihlerine göre kendi içlerinde sınıflandırılmıştır.

I. 1. FETHİ SAVAŞÇI

I. 1. a) Hayatı ve Eserleri

1930 Yılında Ödemiş'te doğan Fethi Savaşçı, babasının ölümü nedeniyle Sanat Okulu'ndaki eğitimini yarım bırakıp çalışma hayatına atıldı. Almanya'da işçi olarak çalışan Savaşçı hikâye ile şiiri bir arada sürdürdü. 1989'da Münih'te öldü.¹

Roman: *Almanlar Bizi Sevmeyi* (1986), *Ekmekle Kitap* (1989). *Irgat Hasan* romanı bir İzmir gazetesinde tefrika edildi (1963) **Öykü:** *İş Dönüşü* (1972), *Özel Ulak* (1973), *Taş Ocağında* (1975), *Fırın Patlayınca* (1982), *Makinalar Çalışırken* (1983), *Ayva Kokulu Ev* (1986), *Kargalar*(1988), *Almanya'nın Güzel Kızları* (1989). **Şiir:** *Duvarcı Hasan Usta* (1970), *Bu Sarı Biralari İçince* (1971), *Çöpçü Türküsü* (1975), *İş Arkadaşları* (1980), *Duyuyor musunuz?* (1983), *İzmir'in İçinde İnce Minare* (1986), *Bir Ekmek Var Orada* (1986). **Antoloji:** *Ödemiş Şairleri* (1958) **Mektup:** *Almanya Gurbeti* (1977).

I. 1. b) Almanlar Bizi Sevmeyi

Fethi Savaşçı'nın *Almanlar Bizi Sevmeyi** adlı romanı, Almanya'daki bir fabrikada çalışan yabancı işçilerin sorunları çerçevesinde gelişen bir romandır.

Romanın ana karakteri Fehmi, karısıyla birlikte Grundig fabrikasında çalışmaya başlar. Türkiye'deyken sendikacılık yapan Fehmi, yabancılara yapılan haksızlıkları önleyebilmek için, işçileri örgütlemeye ve sendika çatısı altında toplamaya çalışır.

Romanda, ağır koşullarda çalışan işçilerin sorunları sadece Türk işçilerinin sorunları biçiminde sınırlandırılmamıştır. Ortak pazara üye olmayan Yunan, Yugoslav, İspanyol ve Portekizli işçiler de aynı sorunlarla karşı karşıyadırlar. Bu yüzden romandaki sorunsal, daha genel bir çerçevede, işçi hakları ön plana çıkarılarak ortaya koyulur.

Ayrımcılık, fabrikanın dışında, yurtlarda da kendisini gösterir. Oldukça katı kurallarla yönetilen yurtlarda askeri bir disiplinle hareket etmeleri istenilen yabancılar, en önemsiz konularda bile, para cezasıyla cezalandırılmaktadırlar. Bu baskının en önemli nedeni de, işçi yurtlarının eski Naziler tarafından yönetilmeleri olarak gösterilir. Fehmi'nin kaldığı yurdun müdiresi de eski bir Nazi'dir ve o da Almanya'daki yaygın inanışla paralel olarak, Türklerin pis olduğunu düşünmektedir. Türklerin müdireye olan

¹ Behçet Necatigil. *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. Varlık Yayınları, İstanbul: Ekim 2004.

* Fethi Savaşçı. *Almanlar Bizi Sevmeyi*. Ankara, Kerem Yayınları: Aralık 1986.

tepkileriye her yere sarımsak sürmek ve duvarlara onun hakkında protesto yazıları yazmak şeklinde olur. Zamanla diğer yabancı işçiler de bu protestolara katılırlar.

Fabrikalarda işçileri sindirmek için uygulanan yöntemlerden birisi de korku politikasıdır. Daha çok çalışmazlarsa memleketlerine geri gönderilmekle tehdit edilen işçiler, kaldıkları yurtlarla da fabrikaya bağlı olduklarından seslerini çıkaramazlar. Dil problemi yüzünden haklarını da arayamayan işçiler iki kişilik çalıştırılmakta, bu sayede de daha fazla kâr edilmektedir. Yöneticiler, işçilerin birleşmesini engellemek için ırk ve din ayrımını körüklemelerine rağmen sendikal faaliyetleri engellemede başarı gösteremezler.

Romanda, Türk ailelerinin fabrika dışı yaşamları da ele alınır. Tek odalı evlerde yaşamak zorunda kalan ailelerde, bakımsızlık yüzünden hastalıklar, ağır çalışma koşulları yüzünden de sinir bozuklukları ve kavgalar görülür. Erkekler iş dışındaki zamanlarını çoğunu Türk kahvelerinde geçirirlerken, kumara, uyuşturucuya alışırlar. En azından sürekli bira içmeyen erkek yok gibidir. Kocalarını bekleyen kadınlar da bunalıma girmekte, sigara ve alkole alışmaktadırlar. Genç kızların durumu daha da kötüdür. Amerikan kültürünün iyice yayıldığı Almanya'da görev yapan siyahî askerle birlikte olan Türk kızları, gece hayatına alışmışlardır. Bu ilişkileri sonucu hamile kalan kızlar, yaptıklarına göz yumulan askerler tarafından terk edilirler, kürtaj yasak olduğu için de doğan çocuklar manastırlara gönderilirler.

Olayların geçtiği şehir, binlerce yabancının yaşadığı Münih'tir. Yabancıların kendilerine ait yaşam alanları; kahveler, lokaller, dernekler ya da batakhanelerden oluşur. Bu gibi yerleri sürekli kontrol altında tutan Alman gizli polisi, şüphelendiği kişilerin mektuplarını açıp okumaktadırlar.

Baskı görmeyen Türkler ise Nurcular ve uyuşturucu ticaretini ellerinde tutan İran uyruklu Azeri Türkleridir. Her iki kesim de sol görüşlü dernekler hakkında hükümete bilgi verdiklerinden, istedikleri gibi hareket ederler.

Roman boyunca Hitler ve Nazi imajlarının yoğun olarak işlendiği, baskı ve ayrımcılığın da asıl nedeni olarak verildiği görülür.

Romanda psikolojik çözümlemelere ve mekân tasvirlerine neredeyse hiç rastlanmaz. Yarım kalmış izlenimini veren bir sonla biten roman, bu yönüyle oradaki yaşamı, daha çok bilgi vererek anlatan bir eser niteliğindedir.

I. 1. c) Ekmekle Kitap

Fethi Savaşçı'nın *Ekmekle Kitap** adlı romanı, CHP'nin iktidardan düşüp yerine Demokrat Parti'nin geldiği bir dönemde, oldukça fakir olan ailesinin bütün sorumluluğunu üstlenen genç Hasan'ın hayat mücadelesini anlatır.

Hasan'ın ailesi Türkmen Yörüklerindendir. Eski bir Kuva-yı Milliyeci olan babası, hastalığı yüzünden çalışmamaktadır. Ailenin büyük oğlu Hasan, çalışıp para kazanmak zorunda olduğundan eğitimini yarım bırakır. Geçici işlerde çalışan Hasan, zamanla iyi bir duvarcı ustası olur. Çalışkanlığıyla ve kişiliğiyle çevresinde sevilen birisi haline gelen Hasan'ın en önemli özelliği, okula gidememesine rağmen sürekli okuyarak kendisini geliştirmesidir.

Dönem Demokrat Parti dönemidir. Romanın geneli, DP'nin eleştirisiyle ilerler. Ülkenin ekonomik durumu, büyümeyle beraber kötüye gitmeye başlamış, küçük işletmeler yavaş yavaş kapanmaya başlamıştır. İktidardaki DP ise Halkevlerini kapatıp, Köy Enstitülerinin kapılarına kilit vurmuştur. Siyasi kutuplaşmanın çoğaldığı dönemde farklı siyasi görüşten insanlar birbirleriyle alışveriş etmezken, camiler orta yerlerinden perdelerle ayrılmışlardır. Anlatıcı yazar, DP'nin karşı tarafında durduğunu belli ederken, Adnan Menderes'in “Siz isterseniz Hilafeti bile geri getirebilirsiniz”(s.138) sözünü, Cumhuriyetin temeline dinamit yerleştirmek şeklinde yorumlar. Gerici olaylar çığ gibi büyümeyle başlamış, bu uygulamalar aydınların yeni partiye küsmesine neden olmuştur. DP'nin eleştirisi bunlarla sınırlı değildir. Yeni yeni türeyen şımarık zenginler, Ankara'daki yüksek dereceli memurlara güvenerek, istemedikleri bürokratların yerlerini değiştiriyorlar, DP'ye oy vermeyen köylere hizmet götürülüyor, hırsızlık, kundaklama ve cinayetler günden güne artarken suçlular bulunamıyordur. DP'nin Atatürk'e olan yaklaşımı, partinin ileri gelenlerinden Âlim Efe'nin tavrıyla ortaya konur. Âlim Efe, İzmir suikastı davasında yargılanıp tahliye edilen İsmail Efe'nin oğludur. Âlim Efe'nin emriyle Ödemiş Kaymakamlık binasının bahçesindeki Atatürk büstü sökölüp atılır. Büyük tepki çeken bu olay, davayla ilgilenen savcının başka yere atanmasıyla unutulup gider. Bir başka eleştiri konusu da Milliyetçiler Derneği'nin uygulamalarıdır. Çevredeki aydınlara imzasız tehdit mektupları yollayan dernek, kendi üyelerinin sinema, tiyatro ve Halkevine gitmelerini yasaklar. Hasan: “Sizin anladığımız anlamda milliyetçilik olmaz! Efendice fikir savaşımı yaparsınız, sizler gibi düşünmeyenleri aforozlamak değildir milliyetçilik! Herkes en az sizin kadar vatanını sever. Ama böyle dar düşüncelerle vatan

* Fethi Savaşçı. *Ekmekle Kitap*. Kerem Yayınları, Ankara: Nisan 1989. (Alıntılar bu kitaptandır.)

sevilmez.”(s. 74) diyerek derneğe üye olmayacağını söyler. Ona göre soygunculuğa ve karaborsacılığa göz yumarak milliyetçilik yapılamaz. O dönemde gündemde olan Kore Savaşı Hasan’ın rahatsız olduğu başka bir konudur. Bu savaş Misak-ı Milli ve Yurtta Sulh Cihanda Sulh düşüncesine uymaz.

Hasan’ın eleştirdiği başka bir kesim de aydın çevresidir: “Suç biraz da bizde, her şeyi devletten bekleyen kalpazan aydınlarda. Köy köy derken neredeyse dilimizde tüy bitecek! Ama hiçbirimiz içten değil bu konuda. Hiçbirimizin ayağı yere basmıyor.”(s. 134) diyerek, aydın olduğunu söylediği halde atandığı köye gitmeyen ve bir öğretmeni eleştirir.

Romanda Hasan, işçi kimliğinin yanında bir şair olarak da işlenmiştir. Milliyetçi yazarları okumamakla suçlanan Hasan, Mehmet Akif, Yahya Kemal, Ziya Gökalp’i şiir dilini Türkçeleştirdikleri için çok beğenir. Ona göre Yunus ve Mevlana bizdeki rönesansın öncüleridir.

Siyasi görüşleri nedeniyle, özellikle de Yapı İşçileri Sendikası’nı kurduktan sonra artık iş bulamaz hale gelen Hasan’ın, zaman zaman gözaltına alındığı ve dayak yediği de olur. Umudu kırılan Hasan, artık orada barınamayacağını düşünerek, askere gidene kadar İstanbul’a gidip çalışmaya karar verir. Yazarın diğer eserlerinde olduğu gibi, bu eserde de bir yarım kalmışlık, bitmemişlik söz konusudur. Hasan, daha küçük yaşlarındaki düşünce yapısı ve konuşmalarıyla, biraz abartılı ve inandırıcılıktan uzak bir karakter olarak çizilmiştir. Belediye başkanının kendisinden yaşça büyük olan kızı Canan’a aşık olmasına rağmen, onun kendisiyle evlenme isteğini idealist bir yaklaşımla geri çevirmesi, o yaştaki bir genç söz konusu olduğunda, yine inandırıcılıktan uzaktır. Canan’ın örgütlenme konusunda Hasan’a verdiği öğütler, sınıf bilinciyle ilgili olgun tavrı dikkate alındığında ve aralarında yoğun bir ilişki olmamasına rağmen, adeta yalvarırcasına evlenme isteği, aynı şekilde bir inandırıcılık sorununu ortaya çıkarır. Canan’ın mantıksız dönüşümü, ideal bir işçi olarak sembolleştirilen Hasan’ın sınıf mücadelesinin her şeyden önemli olduğunu göstermek için romana eklenmiş gibidir.

Fethi Savaşçı’nın romanı, öteki eserlerinde de olduğu gibi, psikolojik tahlillerden ve betimlemelerden uzak, göstermek yerine anlatmayı tercih eden bir yapıya sahip. Romanda bir dönemin siyasi olaylarından bir kesit, daha çok bilgi vermek amacıyla ve ılımlı bir ideolojik yaklaşımla okuyucuya verilmiştir.

I. 1. d) İş Dönüşü

Fethi Savaşçı'nın *İş Dönüşü** adlı eseri on üç hikayeden oluşuyor. Hikayelerin geneli Türkiye'deki köy ve çalışma yaşamını anlatırken, bir bölümü de Almanya'daki çalışma hayatını konu edinir.

Fethi Savaşçı'nın bütün eserlerinde olduğu gibi bu hikaye kitabında da çalışmanın önemi vurgulanır. Aslolan çalışmak ve üretmektir. Yazar ideolojik görüşüyle orantılı olarak emeği ön plana çıkarır. Sağcı iktidarlara halkı maddi ve manevi anlamda sömürdükleri için her zaman karşıdır. Okul İşinde adlı hikayesinde sisteme karşı sloganvari bir isyan vardır: “Hırsızlık, ahlaksızlık yarışına çıkmış, bu adamların yapmayacağı şey yok.. Bu adamların üstesinden okul, bilim, sanat, giderek uyanma ve devrim gelir ancak.” (s. 54) “Pis Politikacıdan Sonra” adlı hikayede de iktidar partisinin eleştirisi yapılır. Parti sözcüsü köylünün dini duygularını sömürerek onları etkilemeyi başarır. Oy uğruna, ormanların kontrolsüz kesilmesine karşı çıkan orman memuru ve köy öğretmenini hedef gösterir. Sonuçta orman memuru köylü tarafından dövülür, öğretmenin de sürgüne gönderilmesi sağlanır.

Köylülerin sıradan hayatları, küçük özlemleri, toprağın ve üretimin önemi gerçekçi bir anlatımla sunulur. Yine yazarın öteki eserlerinde de karşılaşılan örnek işçi tipi burada duvarcı ustası olarak ortaya çıkar. Okumak, edebiyatla, dünya edebiyatıyla ilgilenmek, iş saatlerinin dışında en önemli şeydir. Yazarın duvarcı ustası tiplmesi, yazarın kendi hayatından aldığı, otobiyografik bir tiptir. “Ahmet Duvarcı Olacak” adlı hikayede bir duvarcı çırağının ustalığa geçiş ritüeli, taşların çeşitleri ve duvarcılığın incelikleri ayrıntılarıyla verilir.

Eserlerinde dünya görüşü nedeniyle edebi sanatlara yer vermeyen, teknik oyunlara girişmeyen Savaşçı'nın kısmen tek farklı hikayesi “Tatlı Düşler”dir. Hikayelerinde dünya edebiyatının önemli yazarlarından da sık sık söz eden yazar - bu yazarlar Steinbeck, Tolstoy, Gorki gibi yazarın ideolojisiyle örtüşen yazarlardır- bu hikayede kendi kahramanıyla Gorki'nin bir kahramanını karşı karşıya getirir. Bu kahraman Gorki'nin yol arkadaşıdır, kentsoyludur ve hiç çalışmadan asalakça yaşar. Gorki bu adama yardım ettiği için eleştiri oklarına hedef olmaktan kurtulamaz: “Bütün suç Gorki'de... Çalışmayana acıma duygusu da ne demek? Pis acımalarımızdan, tembellerle doldurmadık mı bu

* Fethi Savaşçı. *İş Dönüşü*. Yeditepe Yayınları, İstanbul: 1972. (Alıntılar bu kitaptandır.)

sokakları, kahveleri?” Ancak Gorki’nin yol arkadaşı artık tamamen değişmiştir, çalışmaya ve üretmeye başlamıştır. İki kahraman bu yüzden arkadaş olurlar ve birlikte çalışmaya karar verirler. Hikayenin sonunda tüm bunların sadece bir rüyadan ibaret olduğu ortaya çıkar.

Kitabın Almanya’da geçen hikayeleri ise, yazarın öteki eserlerinde de işlenen oradaki yaşamın zorlukları üzerinedir. Kitabın tüm hikayeleri dikkate alındığında, yazarın tüm eserlerinde aynı temaları aynı üslupla işlediği görülür. Bu tavrın temelinde de yazarın ideolojik görüşü yatar, bu yüzden eserlerde edebi kaygı her zaman ikinci planda kalmıştır

I. 1. e) Özel Ulak

Fethi Savaşçı’nın *Özel Ulak** adlı kitabı on üç hikâyeden oluşuyor. Hikâyelerin konuları ise, Almanya’daki Türklerin fabrikalardaki hayatlarından ve günlük yaşamlarından alınan belli kesitlerden meydana geliyor.

“Mayer Çok Kızdı” adlı hikâyede mekân, yazarın diğer eserlerinde de sıkça kullandığı fabrikadır. Ancak bu sefer ağır çalışma koşulları ya da yabancılara uygulanan baskı söz konusu edilmemiştir. Hikâyedeki eleştiri Alman sistemi yerine kötü örnek bir Türk işçisine yöneltilmiştir. Fabrikaya yeni alınan işçi Kemal, Türklerin Almanya’daki olumsuz imajına neden olan Türk tipi olarak çizilir. Sürekli işten kaytarmaya çalışan Kemal, aynı zamanda kadınlara sarkıntılık da yapmaktadır. Türklerin dışındakileri gavur olarak tanımlayan Kemal’in sözde milliyetçiliği, yazarın *Ekmekle Kitap* adlı romanında da olduğu gibi eleştirilir. Konu iş olunca milliyet ve dinin önemi yoktur. Onların ülkelerinde konuk işçi olduklarını kabullenmeleri gerekir.

Kitaba adını veren hikâye “Özel Ulak” ta anlatıcı yazar, tren istasyonunda ilk anda gizemli bulduğu yabancıнын aslında kendisine Türkiye’den selam getiren bir Türk olduğunu öğrenir. Selam getiren adam yabancılar olmasa Almanların aç kalacağını düşünür, kahraman ise onlar olmasa bile rahatlıkla başkalarının bulunabileceğini, kendilerinin o kadar önemli olmadığını söyler. Burada da ilk hikâyede olduğu gibi Almanya’ya daha ılımlı bakıldığı görülür.

“İstasyonda Bir Deli” adlı hikâyenin kahramanı da yazarın kendisi gibi İzmir’de gazete muhabirliği yapmıştır. Bakımsız bir Alman’la tanışan kahraman, daha sonra,

* Fethi Savaşçı. *Özel Ulak*. Yeditepe Yayınları, İstanbul: 1973. (Alıntılar bu kitaptandır)

tanıştığı kişinin bir deli olduğunu ve akıl hastanesinden kaçtığını gazeteden öğrenir. Çalışmaya karşı olan deli, onu kahramanı robot olmakla suçlar. Delinin çalışma ortamını Dante'nin cehennemine benzetmesi, Güney Dal'ın *İş Sürgünleri* adlı romanında yabancılar yasası için de aynı şekilde kullanılmıştır.

“Gece On Birden Sonra” adlı öyküde bir Türk’le bir Yunanlı’nın dostluğu söz konusu edilir. Kahraman bir yabancıyla arkadaşlık kurduğu için çevresinden tepki alır. Burada da milliyetçilikle ilgili bir düşünce söz konusudur: “Arkadaşlıkta, parada, kadında, kültür ve sanatta milliyet aramam, oldum bittim.” (s. 39)

“Yorgo’nun Öfkesi”nde ise kahramanın neden milliyetçi olmadığı daha iyi anlaşılır. Burada da bir Türk’le Bir Yunanlı’nın arkadaşlığı söz konusudur. Yunanistan’da sağcı bir ihtilal meydana gelir kral kaçır. Yorgo’nun düşüncesi ise Makedonya’ya dağlarına çıkıp faşistlere karşı savaşımdır. Kahramanın tavsiyesi ise örgütlü mücadele etmesi gerektirir. Milliyetçi olmamasının nedeni de siyasi görüşüyle ilgilidir. Genel sorun işçi sorunudur ve her şeyin üstündedir.

“Yakup Karısını Öldürdü” adlı hikâye, kendisini aldatan karısını öldüren Yakup’u anlatır. Anlatıcı kahraman yine İzmirli bir gazetecidir. Türk ailelerinin dağılması konusu daha sonra yazarın *Almanlar Bizi Sevmedi* adlı romanında da ele alınacaktır.

“Sarayova Dağlarında” ve “Viyana’ya On Dokuz Kilometre Kalmışken” adlı hikâyeler gezi yazısı halini alırlar. “Viyana’ya On Dokuz Kilometre Kalmışken” hikâyesinde yine Türklere karşı eleştiri söz konusudur: “Hep bol keseden atıyoruz. Eksikliklerimizi, ezikliklerimizi giderdiğimizi sanıyoruz. Çalışmayı alışkanlık, ak-töre, erdem durumuna getiremiyoruz. İşte bizi Avrupalılardan ayıran belli başlı özellikler. Özellik değil bunlar, pis alışkanlıklar. Bir de utanmadan, küçük görüyoruz, suçluyoruz bu insanları” (s. 97)

Hikâyelerin geneli Türklere eleştirel yaklaşımlarla ilerler. Yazarın öteki eserlerinde görülen yabancı işçilerin sorunları hikâyelerde işlenmemiş, Almanya’ya ve Almanlara daha ılımlı bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Hikâyeler küçük hayat parçalarını da ortaya koyarken, arka planda yalnızlık ve özlem önemli yer tutar. Eser bir fikri savunan ve bilgi verme amacını güden fikirlerinin dışında yetkinliğe ulaşır.

I. 1. f) Taş Ocağında

Fethi Savaşçı'nın *Taş Ocağında** adlı hikâye kitabı, Almanya, İstanbul ve İzmir'in köylerinde hayat kesitlerini gerçekçi bir anlatımla okura sunan on dört hikâyeden oluşuyor.

Kitaba adının veren “Taş Ocağında” adlı hikâye, Yazarın öteki eserlerinde görülen örnek işçi tipini anlatır. Yazarın *Ekmekle Kitap* romanında işlediği Hasan tipi gibi, Raşit de çok okuyan, çok çalışan, işçi haklarını savunan, sınıf bilincine sahip bir gençtir. Komünist olduğu söylentileri yüzünden işten çıkarılmak istenmektedir. Hikâyenin sonunda Raşit, İşverenin kendilerini sömürdüğünü ve malzemedен çaldığını söyleyerek işten çıkar. Hikâye bir yandan örnek tipi sergilemek isterken, bir yandan da işçilerin çalışma ortamından anlık bir kesit sunar.

“Sarhoş Hamit” hikâyesinin kahramanı Hamit, Türklerin yanlış tanınmasına neden olan kötü örneklerden biri olarak çizilir. Hikâyede bir yandan bir bar ortamı anlatılırken, buralara sadece kadınlarla birlikte olmak için gelen bir Türk'ün çıkardığı rezalet anlatılır.

“Doğu Mezarlığında” adlı hikâyede ise yabancılara eziyet eden Alman ustabaşılardan farklı, işçilere iyi davranan ve herkesin sevdiği bir ustabaşının cenazesi konu edilir. Mezarlıkta çalışan İtalyan işçileri gürültü ederek Almanları rahatsız ederler. Yabancılar kanunu onlar için geçerli olmadığından diledikleri gibi hareket ederler. Yazar bu hikâyede de olaydan koparak insan sevgisiyle ilgili düşüncelerini anlatmaya başlar. Yazarın sürekli bir şeyler anlatma, bilgi verme isteği belirgin bir kopukluğa neden olur.

“Sığırtmaç Mustafa” İzmir'in bir köyünde, ailesi tarafından bir çiftliğe sığırtmaç olarak verilen küçük bir çocuğun hikâyesini anlatır. Aşağılandığı için çiftlikten kaçan Mustafa, geri dönüş yolunda uyuya kalır ve kurtlar tarafından parçalanır. Bilgi verme ya da bir şeyi savunma amacıyla olmadığı için öteki hikâyelerden ayrılan hikâyenin sonunun ölümle bitmesinin, öyküye katkısı belirsizdir.

“Yakup Tütün Çardağından Kaçtı”, “Özdil İyilik Yapacak”, “Yaşar'la Deli Manda”, “Kötü Örnek” ve “Yusuf'la Yılan” adlı hikâyelerde de aynı coğrafyada yaşayan küçük çocukların hikâyeleri anlatılır. Bu hikâyeler daha çok, çocukların yaramazlıkları ve atlattıkları tehlikeler çerçevesinde gelişir. Çocuk duyarlılığı ve saflığı ön planda işlenmiştir.

* Fethi Savaşçı. *Taş Ocağında*. Kerem yayınları, Ankara: Ekim 1988.

“Küçük Ömer” adlı öyküde, sanat okulunu yarım bırakmış olan Ömer, ideal tipe paralel olarak çok çalışan ve okuyan bir gençtir. Ustasıyla tartıştığı için işten ayrılan Ömer, geri dönüş yolunda Menderes’ten geçerken boğularak ölür. Buradaki ölüm sahnesi de bir kopukluk hissi yaratmaktadır.

“Öğretmen Rauf’un Mutsuzluğu” diğer hikâyelerden konu bakımından ayrılır. Burada görevini kötüye kullanan bir öğretmen hikâye edilir. Öğrencilerinin getirdiği erzakla geçinen öğretmen, kendisine bir şey getirmeyen öğrencilerini, dersleri iyi olsa bile sınıfta bırakır. İktidar partisine yakın olduğu için karışılmayan öğretmeni eleştiren tek kişi, komünistlikle suçlanan başka bir öğretmendir. Rauf, parti jipiyle evine dönerken, jip kurşunlanır, bir kişi ölürken Rauf da kolundan yaralanır. Kimin ateş ettiği belirsizdir. Bu hikâyede de kurşunlama olayının hikâyeye etkisi havada kalmıştır.

Fethi Savaşçı’nın hikâyeleri, öteki eserleri için de yapılabilecek bir değerlendirmeye, bir yazar olarak müdahale etmediği ve bir görüşü savunmadığı noktalarda edebiyata daha çok yaklaşır. Bu eserde de yazarın kendi yetiştiği çevreyi konu aldığı, hikâye kahramanlarının da otobiyografik özellikler taşıdığı söylenebilir. Almanya’nın konu alındığı hikâyelerde ise öteki eserlerinden farklı olarak, Türklere yapılan eziyet yerine, uyum sağlamak istemeyen ve kötü örnek oluşturan Türklerin konu edildiği görülür.

I. 1. g) Fırın Patlayınca

Fethi Savaşçı’nın *Fırın Patlayınca** adlı hikaye kitabı Almanya’daki Türklerin yaşamlarından kesitler sunan on sekiz hikayeden oluşuyor.

Yazarın öteki eserleriyle aynı doğrultuda ilerleyen hikayelerin geneli yine fabrika ortamında geçer. Özellikle yabancı işçilerin askeri bir disiplinle çalıştırılmaları, fabrika yöneticilerinin Hitler’e benzetilmelerine neden olur. Yabancı işçiler sürekli ezilmelerine rağmen haklarını arayabilecekleri bir sendikaya üye olmaktan ya korkmaktadırlar ya da bu bilince sahip değildirler.

Türklerin sorunları sadece onları yabancı oldukları için dışlayan Almanlarla ilgili değildir. Türklerin arasında da yöneticilerin gözüne girmek için kendi arkadaşlarını ispiyonlayanların sayısı oldukça artmıştır. Bu olayın psikolojik boyutu, ispiyoncu olduğu için arkadaşları tarafından dışlanan bir adamda ortaya çıkar. Fethi Savaşçı’nın eserlerinde insan psikolojisi yüzeysel bir şekilde ele alındığından, eserlerinde yabancılaşma sonucu

* Fethi Savaşçı. *Fırın Patlayınca*. Yeditepe Yayınları, İstanbul: 1982.

psikolojisi bozulan ya da deliren insanlara rastlanmaz. Sadece “Salih’le Necip” hikayesinde, ispiyoncu olduğu için dışlanan Salih, zamanla kendi kendine konuşmaya başlar. Yine de onun sorunu aslen yabancılaşmayla ilgili değildir, zaten kısa süre sonra da iyileşir.

Türklerin bastırılmış cinsellikleri ve kadınlara düşkünlükleri, hikayelerde kötü örnek tiplerle işlenir. Bu insanların karşısına yine iyi örnek bir tip çıkarılarak eleştirileri yapılır. Dil sorunu, yetişen çocukların artık Türkçe konuşamaz hale gelmeleri ve psikolojik etkileri, üzerinde fazla durulmadan işlenir.

Hikayelerin genelinde insanların birlikte yaşayabilmeleri, birbirlerini sevip aşık olabilmeleri için din, dil, milliyet gibi unsurların önemsizliğinden bahsedilerek evrensel değerlerin önemli olduğu mesajı verilir.

Bu eser de Fethi Savaşçı’nın öteki eserleriyle bütünlük göstererek çalışmanın erdemini, dostluğu ve mücadeleyi ön plana çıkarır, mesaj verme ve yol gösterme amacı güder.

I. 1. h) Kargalar

Fethi Savaşçı’nın *Kargalar** adlı öykü kitabı; Almanya’yı, oradaki Türk işçilerinin Almanlarla olan ilişkilerini, yaşanan zorlukları, olaylardan ziyade durumları ön plana çıkararak anlatan yirmi kısa durum öyküsünden oluşur.

Öykülerin geçtiği mekânlar genelde fabrikalardır. Kitaba adını veren “Kargalar” adlı öyküden başlayarak, işçilerin fabrikadaki yaşamlarından çok kısa anlar okuyucuya sunulur. Başkasının hatası yüzünden Ustabaşı tarafından azarlanan Ali Rıza’nın gönlünün yine ustabaşı tarafından alınmasını anlatan öyküde güneğe doğru uçan kargalar, hüznün ve özlemin sembolü haline gelirler.

“Öfke” adlı öykü ise, bir durum öyküsünden çok, bir romandan alınmış herhangi bir parça izlenimini uyandırır. Arabası bozulduğu için fabrikaya geç kalan bir işçinin, haber vermediği için ustabaşı tarafından azarlanıp, sonradan ilk hikâyedeki gibi gönlünün alınması anlatılır.

“Çocuklar Yaşamın Süsüdür” öyküsünde de Grundig fabrikasında çalışan Ali’nin komşusu Falkenberg’le dostluklarının başlaması anlatılır. Bu öyküde ve “Josef’in

* Fethi Savaşçı. *Kargalar*. Kerem Yayınları, Ankara: Kasım 1988.

Mutluluğu” adlı öykülerde, arka planda, bütün Almanların Türklere düşman olmadığı anlatılmak istenir.

“İhlamlar Çiçek Açarken” adlı öykü, kısa olmasına rağmen, İbrahim’in yalnızlık psikolojisini ve bir aile kurma isteğini, Almanya’daki kahve hayatını aynı kısalık içinde gösteren bir yapıdadır.

“Sevgi Sınır Tanımaz” adlı öyküde ise, yazarın *Almanlar Bizi Sevmeyi* adlı romanındaki gibi, daha çok bilgi vermeye yönelik izlenimini uyandıran, sendika ve kaçakçılık olayları arka planda verilmektedir.

“Hermann Gelmedi” adlı hikâyede yine bir Alman’la bir Türk’ün dostluğu anlatılır. Almanya’da yalnızlık çekenler sadece Türkler değildir. Osman’ın arkadaşı Hermann da, milyonlarca Alman gibi yalnızdır. Almanlarla ilgili öyküdeki yargı; yalnızlık duygusunun onları içkiye ittiği, aşırı bir hayvan sevgisine yöneldikleri, evlerine kapanıp bencilleştikleridir. Oradaki yalnızlığını Hermann’la paylaşan Osman’ın amacı da, öteki Türkler gibi para biriktirip ülkesine dönmektir. Öykünün sonunda Hermann ölür. Osman’ın hayat devam ediyor diyerek fazla üzüntü göstermemesi ise öykünün genel havasını yansıtmaktan uzaktır.

“Sigara İzmariti” öyküsünde ise alman disipliniyle ilgili bir ayrıntıdan yola çıkılır. Yunan işçisi Sotiri, sigara izmaritini artan yemeğin içinde söndürünce, Alman Franz ona hakaret eder. Sotiri de onu Nazilikle, yabancı düşmanlığıyla suçlar. Disiplin sorunu *Almanlar Bizi Sevmeyi* adlı romandaki gibi işlenir. Sonunda Yunanlılar da Türkler de yabancısıdır ve baskı altındadırlar. Benzer bir durum “Yabancılar da İnsandır” adlı öyküde de geçer. Yine işçiler arasında ayırım yapan bir ustabaşının anlatıldığı öyküde, Yugoslav ve Yunanlıları suçlayan ustabaşıya karşı çıkan ise bir Alman’dır

“İbrahim’le Rosi” adlı öyküde, Türklerin yaptığı ayrımcılığın da ele alındığı görülür. Yusuf’un: “Tilkiden post, gavur kızından dost olmaz” sözüne cevabı: “Uyak düşürmeye, hep kendimizi övmeye, ne kadar da meraklıyız” olur. (s. 87)

“Lumpen Ömer”de, asalak, hırsız tiplmesi olan Ömer ve yazarın eserlerinde sıkça işlediği kahve ortamı anlatılır. Ömer bu olumsuz özelliklerine rağmen, sokakta ellerindeki radyonun sesini sonuna kadar açmış halde gezen Türkleri uyardığı için dayak yemekten zor kurtulur.

“Karanlık İşler” öyküsünde Almanya’ya ilk geldiğinde temiz bir insan olan Kerim’in esrara ve kumara alıştığı görülür. Uyuşturucu satışı sırasında aldatıldığı için

zenciler tarafından dövülen Kerim, öykü kitabının da adını aldığı kargalara bakarak onların mutlu olduğunu düşünür ve hüzünlenir. Kitabın dramatik sahnelerindendir. Karga imajı, son öykü “Dostluk Güzel Şeydir”de de, memleket özlemi ve hüznle örtüşmektedir.

Yazarın öyküleri, durum öykülerinin yoruma açık anlatımlarının aksine, belli bir çerçevede, göstermek yerine anlatarak ilerler. Bu yüzden yazarın öyküleri için, durum öykülerinden ziyade, fabrika işçilerinin hayatlarından alınmış belli kesitler değerlendirmesini yapmak daha doğru olacaktır.

I. 1. i) Almanya’nın Güzel Kızları

*Almanya’nın Güzel Kızları** yazarın bir önceki hikaye kitabı olan *Ayva Kokulu Ev** (1986) adlı hikaye kitabına altı yeni hikayenin eklenmesiyle oluşturulmuştur. Bu kitaba yalnızca “Ayva Kokulu Ev” adlı hikaye dahil edilmemiştir.

Yazarın son hikaye kitabı, bundan önceki eserleriyle tamamen aynı doğrultuda ilerleyen, Almanya’daki Türklerin yaşamlarından belli kesitler sunan hikayelerden oluşur. Hikayelerin konuları yine orada yaşamının zorlukları ve uyum sorunlarıyla ilgilidir. Söz konusu olan insanlar fabrika işçisi olan Türklerdir. Türklerin fabrikalarda çalışırken karşılaştıkları en temel sorunlardan olan aşırı çalışma temposu, ustabaşların uyguladıkları baskı ya da yabancı oldukları için dışlanma ortak temalardan bazılarıdır. Yine yazarın öteki eserlerinde olduğu gibi Almanların tümü kötü olarak nitelendirilmez ve dostluk mesajları verilir. Daha çok dönemin sosyal gerçekliğini okuyucuya verme amacıyla olan hikayeler aynı zamanda yol gösterici metinler olarak da değerlendirilebilir. Bu bağlamda hikayelerde eleştirilen şey sadece yabancılara yapılan ayrımcılık değildir. Sık sık, düzene uymayan, yaşamsal alanları gereği gibi kullanamayan ya da öğrenmek için çaba sarf etmeyen Türkler de eleştirilir. Yapılması gereken şey, ya düzene daha doğrusu düzenin insani yönlerine uymak ya da çekip gitmektir.

Bu eserde de, uyuşturucu bağımlısı olan, bu işin kaçakçılığını yapmaya başlayan Türklerin sayısının artması konu edilir. Yazarı rahatsız eden başka bir konu, bütün pis işlerin Türkler tarafından yapıldığı yönündeki yaygın inanıştır. Kanunsuz işlere bulaşıp

* Fethi Savaşçı. *Almanya’nın Güzel Kızları*. Kerem Yayınları, Ankara : 1989.

* Fethi Savaşçı. *Ayva Kokulu Ev*. Yabanel Yay, Berlin: 1986.

hapse düşen erkekler kadar, fabrika yurtlarında yaşayan kadınlar da erkekler kadar yoldan çıkmaktadırlar.

“Kitabın, “Babalar, Analar, Nineler” adlı öyküsünün konusu, Güney Dal’ın *E-5* adlı romanının konusuyla benzerlik gösterir. *E-5*’in kahramanı, oturma izni problemi yüzünden babasının ölüsünü arabasının üstünde Türkiye’ye götürmek isterken sınırda yakalanır. Bu hikayede ise durum daha trajiktir. Bulgaristan’da mola veren adamın arabası, babasının içinde olduğu bavulla birlikte çalınır. Savaşçı’nın 1979 da yazılan *E-5* romanından ilham aldığı söylenebilir.

Kitap, yazarın *Almanlar Bizi Sevmedi* adlı romanıyla hemen hemen aynı konuları hikaye türünde okuyucuya sunmuştur. Hitler imajı ve Nazilere benzetilen Almanlar, yalnızlığın ve yabancılığın zorlukları benzer şekilde işlenmiştir. Bu eserde de asıl kaygı edebiyattan önce mesaj vermek ve ilk acıları yansıtmak şeklinde belirir.

I. 2. ARAS ÖREN

I. 2. a) Hayatı ve Eserleri

1939'da İstanbul'da doğan Aras Ören, 1959-1969 yılları arasında oyuncu ve dramaturg olarak İstanbul'daki tiyatrolarda çalıştı. 1969 yılından bu yana çeşitli işlerde çalışan yazar Batı Berlin'de yaşıyor. Türkiye'deyken *Terkedilmişlerin Akşamı* (1960) ve *Pek Büyük Gözlerim* (1964) adlı iki şiir kitabı çıkardı. Aras Ören'in Almanya'da tanınmasını sağlayan, oradaki Türklerin yaşamları, özlemleri ve acıları üzerine yazdığı poem tarzındaki şiirleridir.² **Şiir:** *Niyazi'nin Naunyn Sokağında İşi Ne?* (1973), *Kağıthane Rüyası* (1974), *Gurbet Değil Artık* adlı şiir kitapları *Berlin Üçlemesi* adı altında birleştirildi. (1980), *Berlin'den Berlin'e Yolculuklar* (1984), *Enkaz* (1984), *Duyarsızlıklar* (1985), *Arada* (1987), *Bütün Eserleri II (Özel Sürgün, Almanya: Bir Türk Masalı, Bir Odise'nin Ortasında)*, 1989.

Roman: *Gündoğduların Yükselişi* (1985), *Nar Çiçeği* (1988), *A'nın Gizli Yaşamı* (1990), *Hollywood Özlemi* (1991), *Berlin Savignyplatz* (1993), *Beklenmedik Bir Ziyaretçi* (1995), *Kitaptaki Yüz* (2001). **Anlatı:** *Bütün Eserleri I /Bitte Nix Polizei, Manej* (1985), *Kaybolan Şefkat* (1987), *Anlatılar* (1970 – 1982, 1991), *Yanılsamalar ve Sonrası* (2003), *Büyülü Çınarlar* (2003). **Oyun:** *Kör Oidipus* (1966), *Bay Timon'un Acılı Güldürüsü* (1968)

Ödülleri:

- Alman endüstri Birliği Teşvik Ödülü (1980)
- Bavyera Eyaleti Güzel Sanatlar Akademisi Onur Ödülü (1983)
- Albert von Chamisso Ödülü (1985) (Anadili Almanca olmayıp Almanca eserler veren yazarlara verilmektedir).

I. 2. b) Gündoğduların Yükselişi

Gündoğduların Yükselişi^{*}, Aras Ören'in altı kitaplık “Şimdiki Zamanın Peşinde” serisinin ilk kitabıdır. Yazarın bu romanı; Almanya'da yaşayan bir Türk'ün eski bir tanıdığıyla karşılaştıktan sonra geçmişine yaptığı, hayalle gerçek arasında gidip gelen, yer yer fantastik öğelerle dolu bir anlatıma sahiptir.

² Behçet Necatigil. *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. Varlık Yayınları, İstanbul: Ekim 2004.

^{*} Aras Ören. *Gündoğduların Yükselişi*. Kaynak yayınları, İstanbul: Eylül 1985.

Roman kahramanının adı verilmemiştir. “Yabancılaşmış Bir Karşılaşma”adlı ilk bölümde olaylar, kahramanın tam olarak çıkaramadığı eski bir tanıdığının ona sorduğu ‘merhaba, beni tanıdın mı?’ ve ‘görüşmeyeli ne yaptın?’ sorularıyla başlar. Romanda tekrar eden motif haline gelecek olan bu soruyla birlikte kahraman, tüm geçmişini yeniden sorgulamaya başlar. Ancak bu sorgulama, onun uzun zamandır kurtulmak istediği ‘geçmiş zaman’ imgelemelerine yeniden dönmesini gerektirdiği için belli bir huzursuzluğu da beraberinde getirir. Kahraman, çocukluğundan itibaren kendisini, çevresindekileri ve eski fotoğraflardaki insanları, eski roman kahramanlarına, özellikle de İzzet Melih Devrim’in *Sermet* adlı romanının kahramanlarına benzeterek oyunlar oynar. Kahramanın çocukluğuna ait bir anı, onun geçmişten kaçmak istemesinin nedenlerinden biri olabilir. Ablasıyla şoförleri arasında yaşanan aşk ortaya çıkınca ablasının intihar etmesi, çocuğun psikolojisini olumsuz yönde etkilemiştir.

Sorularla birlikte gelen geçmişe dönüş, romanın sürekli geri dönüşlerle ilerlemesine neden olur. Bu geri dönüşlerden biri, kahramanın Berlin’e geldiği ilk günün simgesel anlatımıyla şekillenir. Trenden indiğinde bütün kalabalığın kendisini karşılamaya geldiğini fark eden adam, bir sandığın üzerine çıkar, kelimeler yerine ağzından çıkan tek ses, koca bir ‘A’ dır. Kalabalık tarafından coşkuyla alkışlanan adam ‘aslan Türk’ tezahüratlarıyla karşılaşır. Birden bire aslana dönüşen adam, terbiyecisiyle birlikte gösteri yapmaktadır şimdi. Ancak kalabalığın sevgi gösterisi kısa süre sonra yerini ve çöretu anlamına gelen ve bir aşağılamayı ifade eden ‘Kummel Türk’ sloganına bırakır. Adam şimdi çöretuna dönüşmüş ve bir çuvala doldurulup ağzı kapatılmıştır. Buradaki simgesel anlatım, Türklerin Almanya’ya ilk gittikleri zamanlarda karşılaştıkları iyi muamelenin çok çabuk bir aşağılamaya dönüşmesiyle ilgilidir.

Roman kahramanının hatırlamak istemediği geçmişle, romanın asıl eksenini oluşturan sürekli geri dönüşler bir karşıtlık oluşturmaktadırlar. Roman adamın Münih trenine bindiği ilk günü hatırlamasıyla devam eder. Hemen ardından ikinci geri dönüş yaşanır ve bu sefer üç yıl önceki Erzurum tren yolculuğu anlatılır. Bir adamın yaşlı babasını kahramanın kaldığı kompartımana getirip bırakmasından sonra tekrar bir geri dönüş yaşanır ve kahraman çocukluk dönemine, ablasının ölümüne kadar gider. Bu dört kademeli geri dönüşün ardından Erzurum trenine tekrar dönülür. Kompartımana getirilen yaşlı adam aslında önceden ölmüştür ve damadı tarafından köyüne götürülmektedir. Münih trenine geri dönüldüğünde, ‘beni tanımadın mı?’ sorusunun ilk ortaya çıkışıyla karşılaşılır. Kahraman, Erzurum trenindeki ölü adamın damadı İbrahim Gündoğdu’yla,

şimdi de Münih treninde karşılaşır. Yıllar sonra Münih'te tekrar karşılaşmaları, kahramanın bütün bunları hatırlamasına neden olan asıl olaydır.

Romanda zamanla hayalle gerçek birbirine girmeye başlamakta, kahramanın kurduğu hayalleriyle birlikte psikolojisi de bozulmaktadır. Artık anlattıklarını yaşayıp yaşamadığını da çıkaramaz hale gelmiştir. Romanın sonunda, eve döndüğü bir sahnede, posta kutusunda bir mektupla karşılaşır. Mektubun içinden sadece bir gazete kupürü çıkar, başlığı 'Gaibe İhtar'dır. 1966 yılında Sirkeci'den Almanya'ya giden trene binen Ahmet Ayhan Acar'dan (baş harfler A) bir daha haber alınamamıştır. Kahraman bunu kimin gönderdiğini bildiğini söyleyerek hızla odasına çıkıp telefon rehberini karıştırmaya başlar. Romanda, adamın rehberde bulduğu soyadının sadece ilk üç harfi verilir: Öre.. Bu şekilde romanın asıl yazarına gönderme yapılır.

Romanın bir diğer ilginçliği de makaleden tiyatroya, masallardan bilimsel yazılara kadar her türde yazılarla bir şekilde desteklenmiş olmasıdır. Kahramanın tabelalarda gördüğü reklamları ya da ürünlerin üzerinde yazılanları aynen romana aktarması da belli bir yabancılaşmanın izdüşümleri olarak yorumlanabilir. Diğer bir ayrıntı da roman kahramanının, Alman arkadaşlarından bahsederken onları isimleriyle birlikte değil, bazı sayılarla anmasıyla ilgilidir. Oradaki yaşamın mekanikliği ve Almanların her şeyi sıkıcı bir düzenle ve duygudan yoksun bir şekilde yapmaları bu ayrıntıyla sembolleştirilmiştir.

Yazar bu kitabında şimdiki zamanı yakalamaya çalışırken geçmişte kaybolan, gerçekliğini yitiren ve kendisini tanımlayamayan bir adamın öyküsünü, yabancı olmanın getirdiği sorunları arka plana atarak okuyucuya sunmuştur.

I. 2. c) Nar Çiçeği

Nar Çiçeği^{*}, Aras Ören'in "Şimdiki Zamanın Peşinde" adlı roman serisinin ikinci kitabını oluşturur. Roman, zaman ve mekân içerisinde kendisini tanımlamakta zorlanan, hayalle gerçek arasında gezinen bir adamı anlatır. Üç farklı zaman ve mekan düzleminde biçimlenen romanın diğer bir özelliği, kendi yazılış serüvenini de içerisinde barındırmasıdır.

İki bölüme ayrılan romanda her bölüm, tiyatro türüne ait bölümler olan prologlarla başlayıp epiloglarla biter. Birinci bölümün prolog bölümünde, romanın nasıl ortaya çıktığı anlaşılır. Roman, bir kişinin anlatımı, diğerinin bu anlatılanları yazması ve

^{*} Aras Ören. *Nar Çiçeği*. AFA Yayınları, İstanbul: Ekim 1988. (Alıntılar bu kitaptandır.)

yazanın yazdıklarını okumasıyla ortaya çıkar. Yani roman, aynı zamanda bir okuma ediminden ibarettir.

Romanın ilerleyen sayfalarında, söylenenleri yazanın, Berlin'den Side'ye bir süreliğine yerleşen bir ressam olduğu anlaşılır. Ressam, sürekli bir bocalayış içinde olan, hayatını yeniden kurmak, simgesel bir yeniden doğumu gerçekleştirmek için Side'ye yerleşir. Romanın burada geçen bölümleri aynı zamanda romanın ilk düzlemini oluşturur.

Ressam, Side'ye ilk yerleştiğinde, çevresindeki nesneleri algılayamaz haldedir ve belli bir yabancılaşma hali içerisinde. Kendisini olduğundan farklı birisi gibi gösterme eğiliminde olan ressam, kendisini nasıl birisi olarak görmek istediğini bilmediğinden, daha ilk anda bocalamaya başlar. Bu durumdan kurtulmak için bulduğu çözüm ise, çevresini yeniden düzenlemek, yeniden adlandırmak yani yeni bir dünya kurmaktır. Buradaki zaman kavramı önemlidir, ressam şimdiki zamanın, 'şimdi'nin peşindedir, geçmiş her zaman acılarla dolu günleri ifade eder. Ressamın acılarının kaynağı belirsizdir ancak kurtuluşu yeniden doğma/ yaratmada gizlidir. Ressam 'şimdi'nin peşinde olmasına rağmen, eski Side'yi yeniden yaratmaya, hayalinde kenti yeniden sütunlar üzerinde kurmaya başlar. Yeniden yaratma gerçekleşir ancak zaman yine kaymıştır. Romanın geçtiği üçüncü düzlem, yine bir zaman kaymasıyla ortaya çıkar. Ressam, eski Side'den yaşadığı kent olan Berlin'e, oradaki bir hikâyeye geçer. Ressam, kendi tabiriyle: "Berlin'deki mekânlar ve zamanlarla, şimdi ve burada yalnız"dır.(s. 61) Şu halde ortaya çıkan sonuç, ressamın zamanları ve mekânları aynı yerde birleştirdiği, bu eyleminin sonucu olarak da her şeyi (zamanları ve mekânları) birbirine karıştırdığıdır. Berlin'de geçen hikâyeyi rüyasında gördüğünü söyleyen ressam, bu rüyada kendisine tıpa tıp benzeyen başka bir ressamı kendi odasında resim yaparken görür ve bu adamın kendisinin yerine geçeceğini düşünerek onu öldürür. Ressamın bir bakıma bir bölünmüşlük içinde olduğu, kendisini ya da beğenmediği yönlerini yok etmek istediği de söylenebilir. Romanın gerçeklik düzlemi, ressamın rüyasında gördüğünü söylediği bu hikâyeyi, aslında arkadaşı Manfred'in anlattığını söylemesiyle bozulur. Side, eski Side ve Berlin arasında geçişlerle devam eden romanda, zamanla diyaloglar da iç içe girmeye başlarlar. Zaman zaman hangi sözü kimin ettiği anlaşılmaz hale gelir. Bu üç düzleme eklenen belirsiz aşk ve ayrılık diyalogları, romanı daha karışık bir hale getirir. Tüm bunların yanında, ressamın yeniden yaratma çabaları sürekli sekteye uğrayarak, hayal kırıklıkları ve yine sürekli başlangıçlarla devam eder. Romanın bir yerinde ressam, kendisini cehennemde bir kuyu olan gayya kuyusuna düştüğünü söyler, ne kadar uğraşsa

da bu kuyudan çıkamaz. Ressam, bir nevi cennet yaratmak isterken kendisini cehennemde bulmuştur ya da kendi cehennemini kendisi yaratmıştır.

Romanda kurguyla sürekli olarak oynandığı düşünülürse, ressamın, dünyasını sürekli olarak yeniden kurmaya çalışmasıyla, kurmaca düzleminde yazarın romanını sürekli yeniden biçimlendirmeye çalışması aynı paralelde değerlendirilebilir. Aynı şekilde, ressamın kaynağı belirsiz acılarıyla, yazarın yaratım aşamasında çektiği sıkıntılar da özdeşleştirilebilir.

Ressam bu romanı kaleme alan kişidir. Anlatıcı ise, onu yazmaya teşvik eden, pansiyon sahibi Akhilleus Ali'dir. Ali, ressamın yazdıklarından hoşnut kalmamıştır çünkü ressam, onun anlattıklarından çok, kendisini yazmış, Ali'nin anlattıklarıyla kendi ekledikleri iç içe geçmiştir. Yazar (romanın yazarı) romanın sonunda aslında bir aşk hikâyesi yazmak istediğini ancak bunu beceremediğini belirtir. Bu yönüyle incelendiğinde, ne romanın kahramanı ressam yeniden doğumunu gerçekleştirebilmiş ne de romanın yazarı amacına ulaşabilmiştir.

Anlatı zemininin çok kaygan bir yapıda olduğu roman, özellikle kurgusal yönüyle ön plana çıkarken, insan düzleminde, yabancılaşmanın getirdiği bir parçalanmayı, roman düzleminde de belirgin bir yaratım sancısını ifade eder.

I. 2. d) A'nın Gizli Yaşamı

*A'nın Gizli Yaşamı**, Aras Ören'in "Şimdiki Zamanın Peşinde" adlı roman serisinin üçüncü kitabıdır. Serinin ilk iki kitabında olduğu gibi, zamanın ve gerçeğin sorgulandığı romanda, huzuru arayan uyumsuz bir adamın yazma serüveni, romanın konusunu oluşturur.

A, sürekli bir huzursuzluğu yaşayan, geçmişle ilgili nedeni belirgin olmayan sorunlarıyla birlikte gerçek anlamda acı çeken bir insandır. A'nın acı çekmesinin bir nedeni de insanlarla arasına her zaman mesafe koyması, engellenmeyen dostlukların hüsrarla biteceğine inanmasıdır. Bu duruma düşmemek için toplumun alışılmış ölçütlerine sırt çevirip, kendisini okumaya ve öğrenmeye adar. Bu tavrın getirdiği yalnızlık ve acıları göğüslerken mutludur çünkü farklı olduğunu düşünür. A'nın yaşadıklarını yazmayı denemesi, romanın biçimlendiği asıl düzlemi oluşturur. İniş ve çıkışlarla, yazmasına engel olan sanrıları da atlatarak romanının sonsözüne kadar gelir.

* Aras Ören. *A'nın Gizli Yaşamı*. AFA Yayınları, İstanbul: Mart 1990. (Alıntılar bu kitaptandır.)

A mutludur şimdi, üzerinde *A'nın Gizli Yaşamı* yazan sarı renkli dosya masanın üstünde durmaktadır. Bir an bu dosyayı birilerinin alıp imha edeceği korkusuna kapılıp bağırmaya başlayan A, kuşkusunun yersiz olduğunu görüp, işin sonuna geldiğini düşünür. A, yeniden doğuşunu kimsenin engelleyemeyeceği kanısındadır. Adam, kendisine göre, artık kendisini tanıyamayacak kadar değişmiştir.

A'nın yazmaya başlamasının nedeni, şeytanla yaptığı bir anlaşmayla ilgilidir. Sürekli bunalımlar içinde kıvranan adam, rüyasına giren şeytan, onu oturup acılarını yazması için yönlendirir. Kendi tabiriyle şeytana uyan A, artık kabuğunun dışına çıkmıştır ve bir anlamda da bir devrimi gerçekleştirmiştir. Yazma eylemi gerçekleştikten sonra A'nın kendi yarattığı kahramanıyla özdeşleştiği görülür. A'nın kafasına. “O, A'daki ‘BEN’, ‘SEN’ misin?” (s. 23) sorusu takılır. Bu soru zamanla daha da karmaşık bir hal alır: “ ‘BEN’ ve ‘SEN’ in artık ne farkı var ki? A, bir roman kahramanı olarak varolunca, ‘SEN’ yok oldu. Bak şimdi ‘SEN’ durmadan, ‘BEN’ e özeniyorsun; işin tuhaf, gerçekten tuhaf yanı, ‘BEN’ de ‘SEN’ e...” (s. 25). Bu bir anlamda yazar ve kahramanının birbirleri içinde yok olmaları anlamında da değerlendirilebilir. (“A”, Aras Ören’in “A”sı olarak da değerlendirilebilir.)

Buraya kadar olan bölüm, kitabın yazılma aşamasını gösterir. A'nın yazıya geçirdiği “A'nın Gizli Yaşamı” ise bu bölümden sonra verilir. İki bölüm arasında asıl yazarın notu bulunur. Bu nota göre A, sonsözü bir türlü bitiremez, bütün yazdıklarını yakar ve ortadan kaybolur. A, şeytana uyduğu için yazmaya başlamış ve eskiden daha kötü bir duruma düşmüştür. İlginç olan ise, yazma eylemiyle şeytanın özdeşleştirilmesidir. Bu bir zorluğu, bir çözümsüzlüğü hatta bir delirme anını da ifade edebilir. (Kuran'daki şairlerle ilgili sözler?)

A'nın yazdığı roman, adamın uzun bir yolculuktan Berlin'e geri dönmesiyle başlar. Her şey değişmiştir, A kendisini bir yabancı gibi duyumsamaya başlar. ‘Cehennem’ adlı bir barda hiçbir neden yokken aşağılanıp dayak yemesi ve dışarı atılması, onun da dışarıdan bir yabancı olarak görülmesiyle ilişkilendirilebilir. Barın adı dikkate alındığında, uyumsuzluğun bir cehennemi yarattığının yanında, şeytan imgesiyle birlikte yazma çabasının yarattığı cehennem farklı düzlemlerde değerlendirilebilir.

Bu bölümün konu düzlemindeki sorunu ise, A'nın geri döndükten sonra sevgilisinin intiharını bir gazeteden okuması ve onun ölümüne inanmayarak onu beklemesiyle ilgilidir. Romanın sonunda A'nın sevgilisinin intihar etmediği, aniden

ortadan kaybolan A'yı bulabilmek için gazetede düzmece bir haber yayınlattığını öğreniriz. Sevgilisi A'nın uzun yolculuğunun nasıl geçtiğini sorar, A'nın canı ise hiçbir şey anlatmak istemiyordur ve bütün bu olanları yazmaya karar verir. Böylece romanın asıl yazılma nedeni de ortaya çıkmış olur.

Serinin diğer kitaplarında da olduğu gibi, bu romanda da yazma eylemi ön plana çıkar. Yazar bakımından incelendiğinde, farklı bir kurgunun peşinden koşma isteği, roman kahramanı bakımından incelendiğindeyse, farklı bir yaşam kurgulama isteği örtüşerek belli bir 'sancı'yı ortaya çıkarır; yazmanın ve yaşamının sancısını.

I. 2. e) Hollywood Özlemi

Hollywood Özlemi^{*}, Aras Ören'in "Şimdiki Zamanı Peşinde" adlı roman serisinin dördüncü kitabını oluşturmaktadır. Serinin öteki kitaplarıyla organik bağı en az olan roman, hayal-gerçek ve zaman temalarının kullanımıyla diğer eserlerle benzer bir düzlemde ilerler.

Romanın belirgin bir konusu olduğunu söylemek güçtür. Yazarın eserlerindeki genel üslup dikkate alındığında, bu eserde de bilinçli olarak karışık bir anlatımı seçtiği görülür. Romanın ana izleği hayaller üzerine ya da hayalmiş gibi gösterilen gerçekler üzerine kuruludur.

Romanın ilk bölümündeki kahraman, yine geçmişini sevmeyen, ondan kurtulmak isteyen bir kahramanın ağzından anlatılır. Yaşlı ve hasta olan adam, kendisine hayallerle var olan bir yaşam kurmuştur. Yaşlı adam için hayalsizlik, yaşarken yok olma anlamına gelir. Bir süredir hayalleri sadece kendi çevresi ve yakın bir zaman dilimiyle sınırlanan adam, kendisini bir kalıbın içine sıkışmış hisseder. Kendisini bu durumdan kurtarmaları için Sally ve Archie adındaki arkadaşlarından (gerçek ya da hayali arkadaşları) yardım diler. Sally ve Archie, kahramanın hayal kurmada güçlük çekmediği zamanlardan kalan, onları istediği gibi hayal ederken mutlu olduğu günlerden kalan hayali kahramanlar olabilirler.

"Susanne'ye Dair" adlı bölüm Sally'nin (Suzanne) ağzından anlatılır. Sally de geçmişini unuttukça mutlu olan, yaşadıklarının gerçek mi hayal mi olduğuna, gördüğü kâbusların aslında gerçek hayatından mı ibaret olduğuna karar veremeyen bir kahramandır. Onun da amacı, yazarın öteki kahramanlarında olduğu gibi, başka birisi olmaktır. Bir gün Sally'ye yolda giderken bir filmde rol alması teklif edilir. "20'li yılların

^{*} Aras Ören. *Kaybolan Şefkat*. Afa Yayınları, İstanbul: 1987. (Alıntılar bu kitaptandır.)

sonlarında, terkedilmiş hayali bir film stüdyosunda çekilmeyi bekleyen bir film sahnesinin filmi” çekilmektedir. (s. 95) Sally’nin bu noktada kafası karışır: Filmin içindeki filmin, film olarak yaşantısı ile filmin içindeki filmde, film yıldızını oynayan oyuncunun gerçek yaşantısı artık birbirine koşuttur ve onun yaşlılığında da, sanki zaman gene donmuştur.” (s. 97) Filmin geçen zaman-duran zaman bağlamındaki boyutlarının yanında, filmin başından ve sonundan karışık bir şekilde çekilen sahneleri, Sally’nin zaman algısını daha da karıştırır. Sally’nin kafasındaki zaman kayması, filmin gerçekliğinin de kaymasına neden olur. Film, artık Sally’nin hayalindeki kurguya göre biçimlenir.

Sally ile Archie’nin karşılaşmaları farklı bir hayallemeyi de beraberinde getirir. Her ikisi de kendi hayal dünyalarındadırlar ve bu dünyalarda başka kimse yoktur. Romandaki belirsizliklerden biri de kimin kimi hayallerinde yarattığıdır. Sally ve Archie, anlatıcı kahraman tarafından mı yaratılmıştır yoksa Sally’i yaratan Archie midir ya da Sally ile Archie birbirlerini mi yaratmıştır? Üçü de aynı sette bulunmuş kişilerdir. Anlatıcı yazar oyunculuğu oynayan bir oyuncudur. Anlatıcıya göre, verilen bu ipuçlarından sonra, okuyucudan çözülmesi istenen anlatıcı kahramanın kim olduğudur. Roman başladığı gibi aynı belirsizlikle son bulur.

Karışıklık, belirsizlik ve gerçek-hayal çatışması yazarın öteki eserlerinde de özellikle işlenen konulardandır. Romanın sonundaki “Yazarın Notu” adlı bölümde, yazarın dil kullanımıyla ilgili tavrı görülmektedir: “Gerçekte olmayan, yapay, hatta gündem dışı bir dil kullanıyorum; çünkü burada durmadan yaşadığım yeni duyarlılıklar, keşif gezisi yaptığım başka zamanlar beni yeni malzeme bulmaya itiyor, bu yüzden de dil birikiminin sürekli dökümünü yapmak zorundayım. Masa başı laboratuvarımda her yazımda yapmaya çalıştığım bu. Dilsel yurdum evet Türkçe, ama ben Türkçe olarak Avrupa’nın dilini konuşup yazıyorum. İşin yadırganan yanı belki bu, hem de normal.” (s. 135)

I. 2. f) Berlin Savignplatz

*Berlin Savignplatz** Aras Ören’in “Şimdiki Zamanın Peşinde” adlı roman serisinin beşinci kitabını oluşturur. “Ali İtir Efsanesi” ve “Gecede” adlı iki bölümden oluşan roman, yazarın süreklilik gösteren, zamanın, mekânın ve olayın belirsizliği üzerine kurulu bir anlatıma sahiptir.

* Aras Ören. *Berlin Savignplatz*. Afa Yayınları, İstanbul, Ocak 1993. (Alıntılar bu kitaptandır.)

Olayların başlamasına, şimdiki zamanın peşine takılan, dünya nimetlerinden vazgeçmiş bir meczup olarak betimlenen kahramanın, Aras Ören'in *Bitte Nix Polizei* adlı anlatısının sonucuyla ilgilenmesi neden olur. Böylelikle olay, yazarın bile tahmin etmediği kadar karmaşıklaşıp, gizemli bir hal alır. Yazardan bahsedildiğine göre, bu romanın yazarının da dışında bir yazardan söz etmek gerekir.

Serinin birinci kitabı "Gündoğduların Yükselişi"nde, kanalda ölü halde bulunan Türk'ün durumu, beşinci kitapta ortaya çıkar ve bir anlam kazanır. Kanalda bulunan adam, İbrahim Gündoğdu'nun dayısının oğlu Ali İtır'dır. Ali'nin oturma izni olmadığı için İbrahim onu sahiplenemez. Bu romanda ortaya çıkan sorun ise, Ali İtır'ın yaşıyor olması ve 'O' olduğunu reddetmesidir. Ali İtır'ın hikâyesi zamanla kulaktan kulağa yayılır ve bir efsane haline gelir. O kadar ki bu efsanenin bir televizyon filmi bile çekilir. Serinin ilk kitabında bu filmin linç sahnesinin çekimine tanık olan kahramanın, bu romanda kendi kafasında bir Ali İtır çizdiği görülür. Serinin öteki kitaplarında olduğu gibi, tiyatro, sinema ve fotoğraf kurguda ve olayların oluşumunda kullanılan, derin yapıdaki teknikler olarak bu romanda da belirleyici rol oynar. Kahraman, Ali İtır'ın gazetedeki ölüm haberini gördüğünden beri onu, kafasındaki bazı senaryoların içine oturtur, zaman zaman onunla özdeşleşir, zaman zaman da bu iç içelikten rahatsızlık duyar. Serinin genelinde olduğu gibi bu romanda da, roman içindeki yazarla gerçek yazarın özdeşleştiği durumlar ve iç içe geçen olaylar, sistemli bir karmaşayı da beraberinde getirir.

Kahraman, tüm bu karmaşanın içinde, "şimdiki zamanı" diğer kitaplarda olduğu gibi yakalayamaz. Geçmiş ve şimdi her zaman iç içedir, bir zamanlar şimdiyi yakaladığını düşünen adam, bu durumdan şüpheye düşmekte gecikmez: "Yani ben geçmişte yaşadığımı sandığım 'şimdiki zaman'ı aslında kitaplardan ya da tiyatro oyunlarından mı hatırlıyorum?" (s. 66)

Yazar, anlatısını her düzlemde biraz daha karmaşıklaşan bir oyun şeklinde tasarlamıştır. İlk bakışta farklı düzlemler, alıntılar, göndermeler ve tesadüfler, çözülmesi ve bir sona ulaşması gereken postmodern bir anlatı izlenimini uyandırır. Olayların ve insanların, bir şekilde birbirleriyle ilgileri vardır ancak gerçek anlamda çözülmesi gereken bir bulmaca değildir romanın sorunsalı. Bir anlamda, her şeyin olduğu yerden hiçbir şey çıkmayacaktır çünkü romanın hiçbir kahramanı kendilerinden ve yaşadıklarından emin değildir. Bu bağlamda, romanın başında 'şimdiki zaman'ın ruhunu yakalamaya çalışan meczubu yazarın kendisi olarak değerlendirmek mümkündür.

Yazarın elini eteğini çektiği dünya nimetleri ise klişeleşmiş konuları işleyen ama rağbet gören edebiyat ürünleridir. Anlatının tüm karışıklığının nedeni de budur. Yoksa serinin ikinci kitabı *Nar Çiçeği*'nde de görülen Manfred Kohlhaas'ın bahsettiği gizemli 15 sayısı ya da 50 sayısı ile ilişkilendirilen Kuran'daki bir surenin anlamsal düzlemde ya da bir çözüm bağlamında romana bir katkısı yoktur. Bu durumda özellikle verilmek istenen toplumsal bir mesajdan da söz edilemez. Ancak romanın bazı bölümleri, arka planda değerlendirilirse bazı genellemelere gidilebilir. Kahramanın arkadaşı ve Ali İtir'in doktoru Anders'le bir Alman'ın Almanlara bakışı, bir Türk yazar tarafından aktarılır. Ona göre Almanlar soğuk, somurtkan ve kendilerini beğenmişlerdir. Romanın asıl kahramanının ağzından yabancılar için düşündükleri ya da dışarıdan nasıl görülmek istendikleri verilir: “İyi bir yabancı, onu yabancı görenin kopyası olan bir yabancıdır. Kötü yabancı da, onu yabancı görene benzemeyen yabancıdır.” (s. 132) Ali İtir da, Almanlara nasıl uyum sağlanabileceğini anlatır: “Koşarak durağa tam vardığında, şoför gözünün içine baka baka kapıyı yüzüne kapayıp seni almadan hareket ederse; yahut; süper markette girdiğin kasa kuyruğunda tam sıra sana gelmişken fiş bobini biter de sen yeniden bir başka kuyrukta sıraya girmeye mecbur kalırsan, kızmayacaksın. Yasak bir şeyi yaptığın için hakarete uğrarsan, sesini çıkarmayacaksın.” (s. 139) Tüm bunlar aslında Türklerin alışamadıkları, bu yüzden kendilerini yabancı olarak hissettikleri Alman yaşamına ait birkaç küçük ayrıntıdır sadece. Çözüm onlara benzemektir ancak bu benzeyiş belirgin bir sıkıntıyı ve tekdüzeliği de beraberinde getirecektir. Bu tek düzelik, daha önce Ali İtir'la bir röportaj yapmış olan gazeteci Jorgen B.'de daha geniş bir standartlaştırılmayı ifade eder: “..aslında kendi özgür ‘Ben’imizin bedelini, her gün biraz daha birbirimize benzemekle ödüyoruz. Ve maniplenin başına geçmiş bir telgraf memuru gibi şöyle devam etti: *multi kültür = moda + müzik + mutfak = multi prensip + multi standart = multi model = multi norm. Hurra ich bin genormt!* (yaşasın ben de normlaştırıldım)” (s. 162). Her iki insanın durumu da belli bir makineleşmeden duyulan sıkıntıyı dile getirir.

Tüm bu özellikleriyle *Berlin Savignplatz*, serinin öteki kitaplarıyla uyum içerisinde ilerleyen, özellikle anlatının sınırlarını, belli kalıpları zorlayan, oyunu ön plana çıkaran ve farklı düzlemlerde farklı açılardan değerlendirilebilecek bir yapıya sahiptir. Roman kahramanları kadar yazarın kendisi de, karışıklığı esas alan, hayalle gerçeğin tam olarak ayrılmadığı eserde, yabancılaşmanın farklı boyutlarını yaşayan insanlar olarak değerlendirilebilir.

I. 2. g) Beklenmedik Bir Ziyaretçi

Beklenmedik Bir Ziyaretçi^{*}, Aras Ören'in “Şimdiki Zamanın Peşinde” adlı roman serisinin altıncı ve son kitabını oluşturur. Bu romanda da zaman kavramıyla birlikte kurgulamanın ön planda olduğu görülür.

Yazarın öteki eserlerini de kapsayan zamanla ilgili kurgusunun özeti şöyledir: “Hayal kurma alışkanlığı hemen olmadık senaryolar üretir, huzursuz yaşamındaki herhangi bir ‘geçmiş zaman’ı bambaşka bir bağlamda, bambaşka bir mantıkla yeniden ve ‘şimdi’de kurgulardı. Öyle ki: trajik bir hayal çocuksu bir masala; masum bir hayal de korkunç bir trajediye dönüşebilirdi.” (s. 7) Bu alıntıdaki hayal kurma, senaryolar üretme, huzursuzluk, trajedi ve değiştirilen zaman, yazarın eserlerinin en belirgin özelliklerini verir aynı zamanda. Kurgulama da en çok üzerinde durulan ya da oyun haline getirilen konu ise yazma eylemi, tanrı-yazar ve kahraman-yazar ilişkisidir.

Roman, Şair adı verilen bir adamın merkezinde ilerleyerek başlar. Kendini farklı bir ‘ben’ olarak görmek isteyen adamın farklı hikâyeler kurgulayarak ‘söz’e hâkim olma isteği içinde olduğu görülür. Şair hayalle gerçek arasında olduğunu, yaşadıklarıyla kafasının içindekilerin örtüşmediğini fark edince, kendi kendini gören bir başkasının gözü olduğunu düşünmeye başlar. (s. 10) Daha sonra ise şimdiye kadar yazdıklarının bir başkası tarafından kulağına fısıldandığından şüphesi yoktur. Bu durum bir roman kahramanının yazarını fark etmesine benzer bir durumdur. Bundan sonra ise hayaller ve farklı senaryolar birbirini takip eder. Geçmiş zaman kavramıyla ilgili olarak Cem Sultan’ın gizli ve mistik eşyalarıyla haşır neşir olunur. Kendinden sıkılan şair, kurtuluşu kaçırılmak ve böylece farklılaşmakta bulur. Bu isteği ise Cem Sultan’ın refakatçileri tarafından kaçırılarak gerçekleşir. Cem Sultan’ın eşyalarının dökümü bir arşiv belgesinin detaylı anlatımıyla uzun uzun anlatılır. Bu ayrıntıların arkasında sahte-gerçek sorgulaması yatar. Eşyalar sahtedir, Şair bu sahte eşyaların bir dökümünü çıkararak sahtenin de sahtesini yapmış olur. Tüm bu konudan kopuşun nedeni geçmiş zaman ve sahte-gerçek ayrımının irdelenme isteği gibidir. Romanın ilerleyen bölümlerinde Şair’in gerçekliği de sorgulanacaktır.

Kopuşlarla, konudan (ne olduğu belli olmayan konudan) sapmalarla ilerleyen ya da geriye giden romanda Berlin Duvarı’nın tarihi; siyasi ve tarihi olaylarla, dipnotlarla desteklenerek verilir. Ali Bayrak adlı kahramanın romana dâhil olmasıyla, konunun

^{*} Aras Ören. *Beklenmedik Bir Ziyaretçi*. Afa Yayınları. İstanbul: 1995. (Alıntılar bu kitaptandır.)

polisiye bölümüne geçiş yapılır. Önceleri bir arkadaş olarak sevdiği Ali Bayrak'tan şimdi sürekli kendisini takip ettiğini ve onunla oyun oynadığını düşündüğü için hoşlanmayan Şair, yine de onun tanıştırdığı bir kadınla ilgili hayaller kurmaya başlar ancak ne kadarı hayal ne kadarı gerçek belli değildir. Dorothea bir fahişe midir, asil bir kadın mıdır yoksa bir casus mudur belli değildir. Onun da geçmişine ya da uydurulan geçmişine inilir, farklı mekânlarda ve zamanlarda tasvir edilir. Romanda Şair kadar ağırlığı olan diğer kahraman Heinz Lambert da Şair gibi senaryolar kurmaya başlar. O da başkalarının geçmişine iner, onun geçmişine inilir. Romanın Duvar'dan Batıya adam kaçırmayla ilgili olan polisiye kısmına dâhil olur. Roman bu tip kopuşlarla sürerken Şair bu anlatının anlatıcısı olduğu iddiasındadır. Cem Sultan'ın giyeni görünmez kılan gömleğini giyerek insanların hayatlarına girme yeteneğini kazanmıştır. Roman biraz ilerlediğinde ise Şair denilen kişinin Ali Bayrak tarafından işleri (!) kotarmak için Şair haline getirildiği anlaşılır. Yani Şair aslında Şair değildir, dolayısıyla anlatıcı da değildir. Romanın bazı bölümlerindeki anlatıcı, ben anlatıcıdan biz anlatıcıya dönüşür ve Şair'in anlatıcı olmadığı bu şekilde ortaya çıkar.

Şair Ali Bayrak'ın elinden düşürdüğü bir paketi açar ve yaşadığı her şeyin paketin içinden çıkan kitapta yazılı olduğunu görür. Kitabın sonunda yazdıklarının hepsini yırttığını okur ve aynı şekilde elindeki kitabı yırtıp parçalara ayırır. Çünkü: “Her yazar tarihten öç alandır; çünkü yazının aslı gerçeğe ihanettir.” (s. 318)

Roman son bölümü epilog ve prologun birlikte olduğu bir sonla biter, çünkü romanın başında Şair'in kapısını çalan beklenmedik ziyaretçi adamın Dorothea'dan olan kızıdır. Roman bu şekilde gerçeğin sorgulandığı bir sonla biter.

Roman dağınık ve bağlantı kurulması zor olaylardan oluşur. Anlatıcının kendisi de olayları birbirine bağlayamadığını, bir sona ulaşabilmenin imkânsız olduğunu belirtir. Aras Ören bu son romanında da zaman ve kurguyla oynarken, en karışık anlatımını da bu romanda ortaya koymuş olur.

I. 2. h) Kitaptaki Yüz

Kitaptaki Yüz^{*}, Aras Ören'in önceki romanlarında da karşılaşılan bir anlatımla, kurgunun ve yazar-kahraman ilişkisinin ön plana alındığı, yazma eyleminin sorgulandığı bir roman olarak biçimlendirilmiştir.

^{*} Aras Ören. *Kitaptaki Yüz*. Aralık Yayınları, İstanbul: Mayıs 2001. (Alıntılar bu kitaptandır.)

Her gün aynı sıradanlıkla hareket eden bir arşiv görevlisi olan roman kahramanı, artık yaşadığı hiçbir şeyin onu şaşırtmadığını fark edince, bir kısırdöngünün içine hapsediğini anlar. Yazarın öteki eserlerindeki kahramanlar gibi, tanımadığı insanlar hakkında öyküler uyduran adam, bu konuda da yetersiz olmaya, kurduğu cümlelerin basit ve değersiz olduğunu düşünmeye başlar. Öyle ki yarattığı kahramanlar onun kendilerine biçtiği rollere itiraz etmeye başlarlar. Bir süre sonra kahraman, bir kameranın kendisinin görmesi gerektiği şeyleri çektiğinden şüphelenmeye başlar. Çekilen görüntüleri seyrettiği ekranın içinde kendisinin de olup olmadığını sorgulaması, kahraman-yazar ilişkisinin ipucunu verir. Adam, başkası yani yazarı tarafından yönlendirildiğini fark eder. İşte bu noktada, kendi yarattığı kahramanların ona itiraz ettiği gibi, o da yazarına itiraz eder. İtiraz ettiği şey ise her gün aynı olayları yaşaması, kuru bir söylemle aynı dolambacın içinde sürüklenmesidir. Metnin dışına çıkamadığını fark eden adamın tek istediği normal bir roman kahramanı olmak ve normalliğin ölçütlerini kendisinin belirlemesidir. O, öteki roman kahramanları gibi canlı olmak, yazarını da öteki büyük yazarların katında görmek ister.

Yazarın tepkisi ise, kahramanını o farkında olmadan kendi istediği gibi konuşmaya başlamasını sağlamak olur. Bunu fark eden kahraman, hem yazarın gücünü bilip ondan çekinir, hem de mücadelesine devam eder. Yazarından çok korkmasına rağmen yeni bir kurmaca oluşturma isteğinden, kendisini, beğendiği bir roman kahramanına dönüştürmeye çalışmaktan vazgeçmez. Öyle ki, kahramanı olduğu kitabı okumaya ve eleştirmeye başlar.

Romanın anlatım tekniğinin birinci tekil şahıs olmasından yani anlatıcının kendisi olmasından yararlanarak yazarın yerine geçmeye çalışır: “Anlatıcı bendim. İstedğim gibi onunla kolayca yer değiştirebilirdim Sanırım kimse de bunun farkına pek varmazdı, kimse de yadırgamazdı. Kitap okuyanın/kitapta kendi yüzünü görmesi gibi. Kitap yazanın/yazdığı kitapta kendi yüzünü görmesi gibi.” (s. 69)

Kahramanın yazardan korkması yersiz değildir çünkü bir roman söz konusu olduğunda yazar her şeyi gören bir Tanrı, daha doğrusu Tanrı anlatıcıdır. O her şeyi görür, bilir ve şekillendirir. Kahramanlarının bilinçaltılarını da bildiğinden onları istediği gibi yönlendirebilir.

Yazarını elindeki adrese ve krokiye göre arayan kahraman, çetrefilli bir yola girmiş olur. Bu mücadelesinde kendisini Don Kişot’a benzeten adamın bu benzetmesi,

Don Kişot'un yazarına itiraz eden kahraman imajıyla birleşerek, yazarın bilinçli şekilde kurgusunu oluşturduğu ortaya çıkarır. Kahramanın yolculuğu, bilinçaltındaki dede imajı ya da eski zaman resimleri ortaya çıkarılarak, zaman zaman da konuyla ilgisiz öykülere geçilerek sekteye uğratılır. Kahraman zaman zaman yazarının kendisini ilk kurguladığı halini yani geçmişini hiç bilmedi zamanı özler, o zamanlar mutlu olduğunu düşünür: "Yazarımın beni ilk başta tasarımıladığı gibi, tarihsizken daha mutluymuşum. Geçmişimi bilmezken. İtalyan dostum ne demişti: 'Bir kere zamanın dışında durmaya gör, her şey o kadar gülünçleşiyor ki, insan kendini her şeye kadir bir yüce güç olarak algılıyor...' Ben de zamanın dışında duruyormuşum; yani bir çeşit ölümsüzmüşüm. Bunu şimdi çok iyi anlıyorum." (s. 141) Alıntıdan da anlaşılabilirliği gibi kahramanın korkusu aynı zamanda ölümsüzlüğünü kaybetmekle de ilgilidir.

Yolculuğu sırasındaki duraklarından biri, bir tiyatrodur. Buradaki oyunun özelliği, eserin izleyicinin anladığı şekilde ve onun yorumlamasıyla şekilleneceğidir. Bu oyun da bu roman gibi tamamlanmamış, tamamlama işi, kurguya dâhil edilmek istenen okuyucuya ya da izleyiciye bırakılmıştır. Bu da yazarın, kahramanın ve okuyucunun bir olmasını gerektirir. Kahramanın hayalinde yazarla kurduğu diyaloglar, yazarın çok önem verdiği zaman kavramıyla ilgili düşüncelerini de içerir: " Yazar, zamanın sürekliliğini belirtmek için bütün zamanları silip, onları 'bir zaman'a indirgeyemez mi?... Zamanların birliği, zamansızlık değil midir?... Ölümsüzlük de işte budur diye yazmaya başlıyor o, ben romanı ve seni ölümsüz kılmak istedim." (s. 256) Bundan sonra ise yine Don Kişot'takine benzer bir durum ortaya çıkar. Yazar sanılan kişi gerçek yazar değil, yazar tarafından yaratılan bir yazar karakteridir. Asıl yazarın bunu yapma amacı ise romanı romandan kurtarmaktır.

Sonunda yazarın evini bulan kahraman, orada romanın taslağıyla, yazarın aldığı bazı notlarla ve romanının taslağıyla ilgili eleştiri yazılarına rastlar. Sonunda yatağında uyuyan yazarıyla karşılaşan kahramanın gördüğü yüz, kendisiyle aynıdır. Yani kitabın yazarıyla kahramanı aynı kişidir. Böylece yazarın, yazar-kahraman ve okuyucu birleştirme isteği de gerçekleşmiş olur.

Kitaptaki Yüz, yazarın öteki eserlerinde de oldukça önem verdiği kurgulamanın daha da yoğun şekilde ön plana alındığı bir romandır. Yazarın eserlerindeki başkahramanlar hayatın sıradanlığından sıkılmış, sisteme uyamayan ve yabancılaşan karakterlerdir. Bu bağlamda, yazarın kurguyla bu kadar oynamasının nedeni, sıradan öyküleme ve kurgulamadan sıkılmasıyla açıklanabilir. Yani kahramanlar yaşam

düzeyinde farklı olmanın peşindeyken, yazar da kurgu düzleminde farklı olma amacını gütmektedir. Bu yüzden yazarın eserlerinin geneli kurguyla psikolojinin (tekdüzelik ve yabancılaşma) örtüştüğü bir düzlemde ele alınabilir.

I. 2. i) Kaybolan Şefkat

Aras ören'in *Kaybolan Şefkat** adlı eseri, on iki bölümden oluşur. Bu bölümlerin içinde “Bir Roman İçin Eksik Notlar” ve “Kaybolan Şefkat” adlı bölümleri anlatı olarak, öteki bölümleri ise öykü olarak yorumlamak daha doğru olacaktır.

Kitabın ilk öyküsü “Veda”, Aras Ören'in üslubuyla örtüşmeyecek kadar açık bir anlatıma sahiptir. Almanya'da bir fabrikada çalışan bir Türk, ağır çalışma koşullarına ve aşağılanmaya daha fazla dayanamayarak ülkesine dönmeye karar verir. Bavulunu toplayıp dışarı çıktığı zaman ise, kışın ortasında olmalarına ve üç gündür kar yağmasına rağmen havanın günlük güneşlik olduğunu görür. Ayrıca sokaklar, vitrinler hatta insanların yüzleri bile yenilenmiştir. Adamın geri dönme kararı, psikolojisiyle doğru orantılı olarak aslında nefret ettiği çevresini bile yenilenmiş gibi görmesine neden olur. Bu durum aynı zamanda bir tutsaklıktan kurtulmayı da ifade eder.

“İz” adlı öyküde ise benzer bir yaklaşım söz konusudur. Ancak buradaki psikolojinin doğaya yansımaları, olumsuz yönde gerçekleşir. Öyküde, kent hayatına uyumun ya da kentin olumsuz yönde değişmesine ses çıkarmamanın sonucunda gelen yabancılaşma işlenir. Öykünün kahramanı bütün kentle özdeşleştiğini, sokakların, dükkanların, ağaçların kendinden birer parça olduklarını düşünür. Kentin kişiliksizleşmesiyle birlikte, adamın kendisi de kişiliksizleşir.

“Yırtılan İdil”de yazarın öteki eserlerinde sıkça işlediği küçük bir sayfiyeye kaçış temasının ilk örneği ortaya çıkar. Eski yani ideal olan yerleşimin yeniden canlanması, ve zamanın sorgulanmasının ilk izleri de bu öyküde görülür. Amaç kendi kendini restore etmek yani yeniden var olmaktır.

“Bir Roman İçin Eksik Notlar” yazarın belirsizlik üzerine kurduğu anlatımına uygun olarak ilerler. Hayatı değiştirme isteği, kaybolan zamanı yakalama isteği anlatının temelini oluşturur. Adam Avrupa'ya, bir hayale teslim olarak gelmiştir. Geri döndüğünde ise kendisini her şeye yabancı hisseder, umduğunu bulamamıştır: “Ben galiba kendime içinde yüzebileceğim bir deniz aradım, ancak kuru bir sel yatağı bulabildim.” (s. 107)

* Aras Ören. *Kaybolan Şefkat*. Afa Yayınları, İstanbul: 1987. (Alıntılar bu kitaptandır.)

“Kaybolan Şefkat” adlı bölümde de yabancılaşma teması işlenir. Adam kendisini yabancı bir gezegenden gelmiş gibi hissetmektedir. Şehir hayatına ya da düzenin getirdiği yabancılaşma, ev hapsi alan mahkumlara takılan alarmlı bileklikle sembolleştirilmiştir. Anlatının kahramanı belli bir programlamanın içinde yaşarken aslında kendi hapishanesini de çizmiş olur.

Kaybolan Şefkat, yazarın sonraki eserlerinde de sıkça kullanacağı belirsizlik, zamansızlık, gerçeğin sorgulanması temalarını işlemesi bakımından başlangıç eseri sayılabilecek bir yapıya sahiptir.

I. 2. j) Büyülü Çınarlar

Büyülü Çınarlar^{*}, birbirine bağlı dokuz hikayeden oluşan bir anlatıdır. Eser bir yazarın, daha doğrusu yazarın kendisinin yazma serüvenini, bu kitabın nasıl yazıldığını konu edinirken, konusu gereği, belki de zorunlu olarak postmodern anlatımın imkânlarından yararlanır.

“Kaş’ta Bir Sabah Kahvaltısı” adlı hikâyenin kahramanlarından biri olarak çizilen yazar, yazar-anlatıcı tarafından kaleme alınmıştır, henüz etkin değildir, kendi sesiyle konuşmaz. Yaratım sancısı çeken bir sanatçının ruh hali içindedir. Artık yazma vaktinin geldiğini düşünen yazar orada geçirdiği zamanı yazmaya karar verir. “... bütün bunları KAŞ’TA BİR SABAH KAHVALTISI başlığı altında yazıya geçirmeye kararlıydı.” (s. 17) cümlesiyle biten hikâyede, yazarın karar verdiği şeyi zaten yaptığı görülürken, hikâyenin ortaya nasıl çıktığı da anlatılır.

“Ayna” hikâyesinde yazar, kendisiyle, daha doğrusu kafasındaki ya da hikâyesinde yaratmak istediği kendisini oluşturmaya çalışırken de sancı çekmektedir. “Yazar” adlı hikâyede, (ya da bölümde) yazarın üç kısa notu vardır. Yazar yazdıklarını sıkıcı bulur, “..çünkü hepsi kendi hayatının kurgulaması idi.” (s. 21) “Ressam” adlı hikâyenin genele olan bağlantısı, ilk öyküde de bir ressamın bulunmasıyla sınırlı gibidir.

“Muhayyel Yakınlıklar”da yine yazar ortaya çıkar. Ancak bu sefer kendi adıyla hikâye kişisi haline gelir. Yazar içindeki sesle mücadele ederken, iç sesi ona “Ey Aras” diye hitab eder. Daha önce yazdığı hikâyelere gönderme yapan yazar, yine verimsizlikten şikâyet eder. İçsesi onun bir hayal olduğunu, bir kurgu olduğunu ve hayalindeki gerçek yazarla hiçbir zaman örtüşemeyeceğini söyler. İçsesin eleştirileri bununla da kalmaz.

^{*} Aras Ören. *Büyülü Çınarlar*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul: Ocak 2003. (Alıntılar bu kitaptandır.)

Hem yazar hem de kahramanları unutulmaya mahkûmdur. İçsesin tavsiyesi, hikâye edilenin kendisi olması gerektiğidir. Yazarın kurgulamayı unutup hikâye etmesi gerekir ancak yazar kurgulamaya başlamıştır bile. “Jozef, içkisini ağır ağır yudumladı, bir yandan da derin düşünceye daldı...” cümlesini not etmesiyle hikâye içinde hikâye yazma serüvenine de yeni bir boyut kazandırır. Yazar, zaten hikâyede var olan arkadaşı Theo’yu hikâyeye soktuğunu belirtirken, onun kendi yazdıklarından dışarı çıkıp, kendisine dönüp dönemeyeceği konusunda tedirgindir. Hayalle gerçek birbirine karışmaya başlarken, yazarın kendisi de hikâyenin bir parçası olmaya başladığını fark eder. Gördüğü yüzlerle ilgili notlar alırken Theo, bir arkadaş olarak değil de, bir hikâye kişisi olarak kendisiyle ilgilenilmediği için barı terk eder. Yazar başka bir ayrıntıya daldığı için onun gittiğini bile fark etmemiştir. Yazar kısırlığını yendiği ve eserinin bir edebiyat ürünü olduğunu düşündüğü için mutludur.

“Rudi’nin Barında Gece Yarısı Yüzleri” adlı hikâyede de yazarın aslında bu hikâyeyi nasıl yazdığı anlatılır. Yine yazarın notları ve kurgulama planları vardır. Yazar barda otururken onu tanıyan birisi onun Aras Ören olduğunu fark eder. Yine gerçekte hikâye iç içe girmiştir. İç sesin zaman zaman müdahalesi ise yazarı kızdırmaktadır. Bu arada hikâyenin sonlarına doğru yazar yine yazamadığından dem vurur, yazamadığı hikâyenin hikâyesidir bu. Sonra yazarın evinde çalıştığını, aslında barda olmadığını farkedilir. Yazar hikâyenin sonunda evden çıkar ve Rudi’nin barına gider. Bu zamansal bir geri dönüşü ya da bir döngüyü de beraberinde getirir. “Muhayyel Yakınlıklar”da yazarla Theo’nun diyalogu burada da aynen tekrarlanır: “Hiçbir şey belli etmedim. Vaktin geç olduğundan haberim yokmuş gibi davrandım, göstermelik saatime bakıp, sahi geç olmuş, evde biraz çalıştım, demekle yetindim.” (s. 33), (s. 71) Yani “Rudi’nin Barında Gece Yarısı Yüzleri”nin sonuyla “Muhayyel Yakınlıklar”daki sahne aynı sahne gibi okuyucunun karşısına çıkar.

“Jozef’in Hikâyesi”, yazarın yarattığı bir kişi olan Jozef’in, yazarını pek beğenmediği, kendini tanımasının mümkün olmadığını düşündüğü görülür. Hatta, bir sır saklıyormuş izlenimi yaratan modern yazarları pek beğenmediğini de söyler. Bir bakıma yazar, kendi kahramanına kendisini eleştirme şansını verir. Bu öyküde Jozef yazarla tanışmış, kısa bir süre konuşmuşlardır. Jozef, yazara karşı çıkarken, Don Kişot’taki kadar keskin olmasa da, yazarını yalanlayan ya da asıl yazarın kendisi olduğunu söyleyen roman kahramanlarını andırır. Şu sözler ona aittir: “Eğer bir başlangıç gerekiyorsa, bu hikâyenin anlatıcısı benim, diye, başlayabilirim.” (s. 75) Bu öyküde de yine önceki

öyküye bir dönüş vardır. Yazarın betimlediği Jozef, maskeli balodaki bir karışıklık sonucu karısının yerine geçen bir kadınla bu bara gelmiştir. Bunları yazma sebebi de avukatının tavsiyesi üzerinedir, böylelikle karısını kaybettiği güne dair her şeyi hatırlayacaktır.

“Barların Büyük Zamanı”nda Jozef, yazdıklarını yazara verir. Bu sefer de yazar kendi yarattığı kahramanın yazdıklarını, yani aynı zamanda da kendini eleştirir, beğenmez.

Kitaba adını veren hikâye “Büyülü Çınarlar”da eski bir arkadaşının davetini kabul edip Fransa’ya onun yanına giden, daha sonradan Jozef olduğu belli olan kişiyle, arkadaşı Fitus arasında yoğun ve gergin bir ilişki vardır. Bu gerginliğin nedeni daha sonra ortaya çıkar. Jozef’in “Ve galiba aramızda hep görünmeyen bir kişi daha vardı.” (s. 169) dediği kişinin yazarın, yani Aras Ören’in kendisidir. Yazar Fitus’un bir arkadaşıdır. Yazar kahramanıyla buluşmuştur ancak kahramanın yazarı pek sevdiği söylenemez. Roman, “Epilog” adlı ayrı bir bölümde Jozef’in şu sözleriyle son bulur: “Şimdi sadece kendi kendime, yoksa ben hep yanlış mı yaşadım, diye, soruyorum.” (s. 172)

I. 2. k) Yanılsamalar ve Sonrası

Yanılsamalar ve Sonrası’nda* ; bir yazarın yazma serüveni, hayalle gerçeğin, kurguyla gerçek yaşamın arasında gidip gelen bir anlatımla okuyucuya sunulur.

Anlatı, üç ana bölüm (“Yanılsamalar ve Sonrası”, “Büfeler Üçlemesi” ve “Mart (2003) Yanılsamaları”) ve onları oluşturan alt bölümlerden oluşur. İlk bölümde yazarın yazdıklarından hoşnut olmadığı, kurgularını, Hollywood senaryolarının tekdüzeliğine benzedikleri için beğenmediği görülür. Bu bölümden başlayarak yazar farklı bir kurgunun peşinden koşmaya başlar.

“Büfeler Üçlemesi”, “Hasret Imbiss” ile başlar. Yazarın amacı tasarı yapmadan, karşısına çıkan hikâyeyi yazmaktır. O bir suçluyu arayan polisiye öykü kahramanı Natpinkenton gibi, bir hikâyenin izini sürecektir. “Hasret” sözcüğünden etkilenerrek büfeye giren yazar, sıradan bir büfeyle karşılaşınca hayal kırıklığına uğrar ve sıradan diye tanımladığı bu öyküyü yazar. “Gurur Imbiss” adlı bölümde ise, bu hikâyenin bir gazetede yayınlandığı, iyi ve kötü birçok eleştirinin geldiği görülür. Bazı okuyucular gidip bu büfeyi bulmuşlar, yazarın anlattığı karakterleri göremeyince onu yalancılıkla suçlamışlardır. Yazar ise onları edebiyattan ve kurgudan anlamadıkları için eleştirir. Bu

* Aras Ören, *Yanılsamalar ve Sonrası*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul: Nisan 2004.

bölümdeki büfenin sahibi yazarı tanır çünkü o, yazarın eski hikâyelerinden bir karakterdir. Karakter, kendisini bu günlere getirdiği için yazara minnetini dile getirir. “Yalan Dünya Imbiss” adlı bölümde ise, ikinci hikâyeye hiçbir tepkinin gelmediği ve büfeler dizisinin gazetede yayınlanmasına son verildiği görülür. Telefonun bir motif olarak sürekli işleneceğini belirten yazara Yalan Dünya Imbiss’den bir telefon gelir. Büfedekiler, yazarın “Gurur Imbiss” adlı hikâyesi yayınlandığından beri onu beklemektedirler. Asıl şaşırtıcı olan ise, yazarın hayalinde canlandırdığı ancak zaman zaman gerçekten varmış gibi anlattığı eski sevgilisi Luise’nin de orada olmasıdır. Roman boyunca işlenen gerçek – hayal çatışmasının bir örneği burada ortaya çıkar. Yazarın sen gerçekten var mıydın sorusuna Luise’nin cevabı, büfedeki insanların, yazardan daha gerçek olduklarıdır.

Bu hayaller ya da yanılsamalar, “Mart (2003) Yanılsamaları” ile devam eder. Yazar, hikâyelerinin başarısız olmasından sonra, bir gün Bruno adında bir arkadaşıyla karşılaşır. Bruno, yazarın önceden yarattığı, adını da sonradan öğrendiği (koyduğu) bir karakter gibi de yorumlanabilir. Bruno bir şeylerin sürekli yanlış olduğunu savunan, radikal söylemleriyle tanınan bir entelektüeldir. Onun tavsiyesiyle televizyon izlemeye başlayan yazar, sürekli notlar alır ve gördüklerini yeniden yorumlayarak yazmaya çalışır. Bu sayede yaratım sancıları çekmeye başlayan yazar, yaratıcılığını yeniden kazandığını düşünür. “Şansölyenin Gözüyle” adlı bölümde yazarın umudunun çabuk söndüğü görülür. Almanya Başbakanı Schröder’in kendi evine gelip onunla konuştuğunu düşünen yazar, hikâyesinin girişini onun gözüyle yapmak ister. Ancak zamanla tasarımından hoşnut kalmayan yazar, yazmaktan vazgeçer. Birkaç gün sonra George W. Bush’la bir telefon görüşmesi yapar. Bu garip telefon görüşmesi büyük bir patlamayla son bulur ve yazar yıllardır kafasında biriktirdiği sözcükleri kaybeder. Bu ve sonraki “Tahayyül” adlı bölümde, televizyondaki savaş haberleri ve Bush’un demeçleriyle, yazarın kafasındaki patlama, gerçekteki patlamalarla örtüşecek şekilde işlenmiştir. Tekrar karşısına çıkan Bruno ise televizyon izleyerek hayaller kurmaması için onu uyarır. “Sonrası” adlı bölümde yazar artık Bruno’nun sürekli karşısına çıkıp ona akıl vermesinden usanmıştır. Yavaş yavaş onunla aynı tavırları sergilemeye başlayan yazar, bir anlamda kendi yarattığı karaktere dönüşmeye başlar. Ondakı kurtulmak umuduyla onun öldüğünü düşünen yazar, onu taklit etmekten kurtulmak için bir yolculuğa çıkar. “Sonrası II” adlı bölümde yazarın Kaş’a gittiği ve oraya yerleştiği görülür. Burada aradığı şey huzura kavuştuktan sonra yarım kalan yaradılış öyküsünü tamamlamaktır. Bu bölümde ilginç olan evin mimarisinin

ve içindeki eşyaların oldukça ayrıntılı anlatılmasıdır. Burada da evin ve eşyaların düzenlenmesiyle, öykü tasarımının oluşturulması arasında paralellik oluşturulmaya çalışılır. Yazar artık yazmayacağını ve mutlu olduğunu söyler. Bu mutluluk “Sonrası III” adlı bölümde yerini tekrar mutsuzluğa bırakır. Tasarımı yine kesintiye uğramıştır yani yazdıklarından yine memnun değildir. “Sonrası V”te yazar, başarısız olduğunu kabul eder, fikirlerini hayata yani yazıya geçirememiştir. Bu yüzden her şeyi yeniden başlatmaya karar verir. Ancak Yalan Dünya Imbiss’den Luise tarafından gönderilen bir mektup kafasının yeniden karışmasına neden olur.

Anlatının da sonu olan “Sonu” adlı bölümde yazar artık her şeyin bir aldatmaca olduğunu düşünmeye başlar, Luiseler birbirine karışır, yazar, rüyasında da olsa Bruno’yu ölmüş olarak görür. Tüm bu karmaşanın sonunda tasarımını gerçekleştiremeyen yazar, sığınağında huzurlu bir hayat yaşadığını düşünmektedir.

Anlatının tümü aslında bir yaratım sancısını anlatır. Yazdıklarını beğenmeyen ve farklı olmaya çalışan bir yazarın uğraşısı, hayallerle ve sürekli yeniden kurmaya çalıştığı anlatımla, kurmacanın da sınırları zorlanarak okuyucuya verilir.

I. 3. YÜKSEL PAZARKAYA

I. 3. a) Hayatı ve Eserleri

1940'ta İzmir'de doğan Yüksel Pazarkaya, liseyi de bu şehirde bitirdi. Almanya'ya eğitim amacıyla giden Pazarkaya, 1966'da Stuttgart'ta kimya yüksek mühendisi oldu. 1973'te edebiyat doktorasını verdi. Şu anda Stuttgart Üniversitesi ve Halk Üniversitesi'nde Edebiyat, Felsefe ve Almanca derslerini veriyor. 1980'den beri *Anadil* adlı edebiyat dergisini çıkarıyor. Yazarlığa 1960'ta başlayan Pazarkaya Almanya'da Türk kültürü ve edebiyatının tanıtımı alanında önemli katkılarda bulundu, çeşitli dergi ve gazetelerde şiir, öykü, inceleme ve çevirileri yayınlandı. Radyo ve sahne oyunları da yazan Pazarkaya'nın *Ohne Bahnhof* (Bekleyen Tren) adlı Almanca oyunu büyük ilgi gördü. (1967)³

Roman: *Ben Aranıyor* (1989) **Öykü:** *Oturma İzni* (1977), *Yaban Sıla Olur mu?* (1979), *Güz Rengi* (1998). **Oyun:** *Mediha* (1992), *Ferhat'ın Yeni Acıları* (?). **Şiir:** *Koca Sapmalarda Biz Vardık* (1968) *Aydınlık Kanayan Çiçek* (1974) *İncindiğin Yerdir Gurbet* (1979) *Saat Ankara-Takvim Dizeleri* (1981) *Sen Dolayları* (1983) *Karanlıktan Yakınma* (1984) *Dost Dolayları* (1990) *Sen Dolayları ve Sevgi Dolayları* (1992) *Mutluluk Şiirleri* (1995) **Tanıtım:** *Orhan Veli Kanık* (1966), *Behçet necatigil, Gedichte* (Şiirler) **Antoloji:** *Modern Türkische Lyrik* (1971), *Ağaca Takılan Uçurtma* (1974), *Die Wasser Sind Weiser Als Wir* (37 Türk şairinden çevirileri içerir) (1987) **İnceleme:** *Möln ve Solingen'den sonra Almanya Üzerine* (1995). Senaryosunun hazırladığı *Komşumuz Balta Ailesi* adlı dizi film Almanya televizyonlarında yayınlandı. Şiirleri, Fransızcaya ve Yunancaya çevrildi. Halen WDR-Köln -Radyo Türkçe yayınları yönetmeni ve Köln'de yaşıyor.

Ödülleri:

- Adalbert-von-Chamisso Ödülü'nü, (1989)
- Dr. Orhan Asena Oyun Ödülü'nü, (1991)
- Salihli Belediyesi Oyun Ödülü'nü (1993)
- Berlin Senatosu Çocuk Yazını Ödülü'nü (1994)

³ Behçet Necatigil. *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. Varlık Yayınları, İstanbul: Ekim 2004.

I. 3. b) Oturma İzni

Yüksel Pazarkaya'nın *Oturma İzni** adlı öykü kitabı yirmi üç öyküden meydana gelir. Öykülerin genel temasını Almanya'ya giden ilk dönem Türk işçilerinin sorunları oluşturur.

“Çöp” adlı öyküde, Almanya'da kaçak olarak kalan işçi Hamza konu edilir. Kaldığı yurda yapılan polis baskını sırasında bir çöp kutusuna saklanan Hamza'nın kendisini sorgulayışı anlatılır: “Ben böyle ufacık mıyım?”, “Sen bir çöpsün” (s. 16), “Bilmedin haddini. Bilmedin çöplüğünü. Kaç el ayak öptün, kaç kez büktün belini boynunu. Düştün Alman'ın çöplüğüne. Kurtulamadın ama çöplükten.” (s. 17). “Sincaplar” adlı öyküde de oturma izni olmadan Almanya'da yaşamaya çalışan Hasan'ın, oraya giden diğer işçiler gibi soyulması ve her şeyini kaybetmesi anlatılır. “Çöp” öyküsünde Hamza'yı çöp kutusuna sokan korku, Hasan'da bir buhran halini alır. Hasan'ın psikolojisi, sürekli korku nöbetleri geçirip bayılacak kadar bozulmuştur. Kitaba adını veren “Oturma İzni”nde de, yine izinsiz çalışmanın getirdiği korku işlenir. Öykünün kahramanı, kendisini bir yabancı olarak bile göremez. Oturma izni olmadığı için, kendisini bir hiç olarak görür. Her üç öyküde de, aşağılanan ya da kendilerini aşağılık olarak gören Türklerin psikolojileri, pişmanlıklarıyla ele alınmıştır.

“Karl Bauer'in Yabancılığı”nda, Alman olmasına rağmen yabancılık çeken Karl konu edilir. Yabancı işçilerin aşağılandığını belirten Karl, yabancı olmak için başka bir ülkeden olmanın gerekmediğini düşünür. Ona göre Almanların çoğu, kendilerine bile yabancıdır: “Ben de yabancıyım şimdi. Hiç İtalya'dan, Türkiye'den olmak gerekmez yabancı olmak için. Yalnız ben mi? Sanmam. Hepsi öyle. İçlerinde öyle can atanları vardır ki, bir İtalyan'la bir Türk'le konuşabilmek için. Gidip gelmek için. Ama korkarlar. İnsandan, kendilerinden korkarlar. Başkalarıyla bir söz edemezler kendiliklerinden. Dikenli çitlerini aşamazlar, kendi elleriyle kendilerini çevirdikleri.” (s. 23)

“Bayram Masalı” adlı öyküde, Yemen'e giden kocasını bekleyen bir kadınla, Almanya'daki kocasını bekleyen bir kadının durumları karşılaştırılır. Gidenin dönmediği Yemen'in yerini artık Almanya almıştır; her iki yerden de dönmek mümkün değildir.

“Mahmut ile Güldane”de, Ferhat ile Şirin'inki gibi bir aşk değildir söz konusu olan. İronik bir havanın katıldığı masalsı bir anlatımla sunulan hikâyede, Türklerin sıkça başvurdukları, oturma izni için yaptıkları sahte evlilik söz konusu edilir.

* Yüksel Pazarkaya. *Oturma İzni*. Derinlik Yayınları, İstanbul: Ekim 1977. (Alıntılar bu kitaptandır)

“Orkideler”de, Almanya’daki Dünya Orkideler Sergisi’ne giden bir Türk’ün, insanlarla ilişkisi olmayan Almanların çiçeklere gösterdikleri ilgi karşısındaki şaşkınlığı anlatılır. Adamın tepkisi, hemen oradan uzaklaşıp Türk müziği çalınan bir eve davetsiz girmek olur. Orada yediği kuru fasulye ise orkideleri çoktan unutturmuştur. Öyküde, yabancılığını hissettiği anda kendi kabuklarına çekilen Türkler ve kuru fasulye – orkide karşıtlığıyla, iki kültür arasındaki uçurum gözler önüne serilir.

“Atkestanesi”nde, bir Türk çocuğunun, her zaman oynadığı Alman çocuklar tarafından, yabancı olduğu için dışlanması anlatılır. Ender, Almanya’da doğduğu için Almancası Türkçesinden ve anne – babasının Almancasından daha iyidir. Okuldaki arkadaşları da aynı dili konuştuklarından, Ender’in kafasında yabancı kavramı gelişmemiştir. Çocuğun sorduğu ‘ben neyim?’ sorusu, anne ve babasını oldukça zor bir durumda bırakır. Ender büyüdüğü zaman, ikinci kuşak diye tabir edilen kuşağın üyelerinden birisi olacaktır.

“Yeşeriyor”da Türklere eziyet eden tercüman tiplmesi işlenir. Tercüman, Alman kurt köpeğine, bir bekçi köpeğine benzetilir. İş için, İş ve İşçi Bulma Kurumu’na başvuran Hamit, tercüman tarafından aşağılanıp kovulur. Ancak Hamit’in tavrı, Almanya’daki haklarını bilmeyen Türklerin aksine, tepki göstermek olur. Tercümandan hakkı olanı alan Hamit, bu yönüyle Türklerin konu edildiği diğer eserlerde karşılaşılan bilinçli bir birey olarak öyküdeki yerini alır.

“Yolda” adlı öyküde, izin için gittikleri Türkiye’den Almanya’ya dönen ailelerin konuşmaları verilir. Almanya’dayken sürekli memleket özlemi çeken Türkler, yavaş yavaş Türkiye’nin halini beğenmemeye başlarlar. Almanya’da türlü sıkıntılara katlanmalarına rağmen, Türkiye’ye kesin dönüş yapma düşüncesi onları rahatsız eder. Amaçları, Türkiye’de güzel bir ihtiyarlık geçirecek kadar para biriktirmektir. Ne Almanya’da kalabilen ne de ülkelerine dönebilen insanların dönüş zamanları mümkün olduğu kadar ertelenecek, büyük ihtimalle de ‘dönüş’ten bahsetmek mümkün olmayacaktır.

“Köyde Gökdelen”de, uzun ve çileli Almanya yıllarından sonra, çıkıp gittiği köyüne yedi katlı bir bina yaptıran Osman anlatılır. Kendisini köydekilere kanıtlamak isterken gülünç duruma düşer. Diktiği binaya şeytan kulesi adını takan köylüler yerleşmezler ve bina çürümeye terk edilir. Almanya’da ezilerek memleketindeki ezilmişliğini örtmeye çalışan Osman, artık gerçek anlamda bir Almancı, bir yabancısıdır.

Kitabın ikinci kısmını oluşturan “Bir Düzeni Bozmak” adlı bölümdeki öyküler, yazarın daha önce *Varlık Dergisi* ve *Yıllık*’ında yer alan öykülerden oluşur. İlk bölümdeki öykülerin aksinde, bu bölümde Almanya yaşantısı söz konusu değildir. Öyküler, soyut ve psikolojik bir düzlemde, devinimsizliği ön plana çıkararak işlenmişlerdir.

Yüksel Pazarkaya’nın öyküleri, Anadolu’nun geleneksel dilini öykülerine yedirirken, özellikle ilk dönem iş sürgünlerinin bocalayışlarını, ilk şaşkınlıklarını, ilk aşğılanmalarını başarıyla okuyucuya sunar.

I. 3. c) Güz Rengi

Yüksel Pazarkaya’nın on iki öyküden oluşan *Güz Rengi** adlı öykü kitabı, Almanya’da yaşamının getirdiğı sorunların psikolojik yoğunlukla işlendiğı bir eserdir.

Kitabın ilk öyküsü “İki Sığınık”ta, Almanya’ya giriş yapmak isteyen iki anne konu edilir. Kadınlardan biri Kürt’tür, oğlu dağda korucular tarafından öldürölmüştür. Çevresindekilerin yönlendirmesiyle, eline tutuşturulan bir mektupla Almanya’ya iltica etmeye çalışmaktadır. Öteki kadının oğlu ise, teröristlerle girdiğı bir çatışma sonucu hayatını kaybeder. O da bir süreliğine Almanya’daki çocuklarının yanında kalmak ister. İki kadın da havaalanında Alman görevliler tarafından sıkı bir sorguya alınırlar. Bu muameleyi küçük düşürücü bulan kadınlar en sonunda geri dönerler. Öyküde iki anne de çocuklarının neden öldüğünü anlayamaz. Yazarın açık bir siyasi mesajı yoktur, sadece bir durumu gösterir. Bunu yaparken de kahramanlarının psikolojisini başarıyla verir.

“Biz Nerdeyiz, Ah Nerde” öyküsünde biri Almanya’dan, öteki Türkiye’den uluslararası bir toplantı için gelen iki delege konu edilir. İki insan, siyasi yaşamları belli olmasa da ömürlerini bir şeyleri düzeltmeye adanmışlardır. Öyküdeki psikoloji, bir şeyleri kaybetmenin, her şeye sinen eğretiliğın getirdiğı tükenmişliğın psikolojisidir.

“Emekli Adam” ve “Emekli Kadın” Almanya’da yapayalnız kalmanın acısını çeken iki insanı anlatırlar. Adam, Almancayı öğrenemediğı için, Türkçe bilmeyen torunlarıyla iletişim kuramaz. Çocukları onu bırakıp gittikten sonra iyice yalnızlaşan adam, zamanla kendi kendine konuşmaya başlar, psikolojisi bozulur. Sonrasında bir iç sorgulama başlar. Adam artık varolduğundan bile emin değildir. Kadın kahraman ise yalnız yaşadığı ve kendisini hapsettiğı evinde bir gün cesedini bulacaklarını düşünmeye başlamıştır. Yalnızlık onu o kadar köreltmıştır ki, artık ülkesine dönecek gücü bile

* Yüksel Pazarkaya. *Güz Rengi*. Sistem Yayıncılık, İstanbul: 1998.

kendisinde bulamaz. Almanya'daki yaşamı konu eden öteki eserlerde de ortaya çıkan, yabancılaşmayla birlikte gelen hiçlik hissi, bu öyküde de başarıyla işlenmiştir.

“Uzak Sancısı”nın kahramanı, uzun yıllardır Almanya’da yaşayan ve önemli görevlerde bulunmuş bir adamdır. Kendisiyle radyodan, televizyondan söyleşi yapmaya gelirler. Adamın rahatsızlığı, ondan hep benzer soruların sorulup benzer cevapları vermesinin istenmesidir. (yazarın kendisi de Almanya’da radyo ve televizyonlarda çalışmıştır.) Her zaman bir şeylerin eksikliğini duyan adam, bir timsah beslemeye başlar, ona farklılığından dolayı özgürlüğün sembolü gibi bakar. Ancak timsah zamanla büyüyecek ve yaşadığı yere sığmayacaktır; tıpkı adamın içinde sürekli büyüyen özgürlük isteği gibi.

Öykülerin geneline bakıldığında söz konusu olan yalnızlık, daha entelektüel bir yalnızlığı; gerçek bir sorgulamayla gelen, psikolojik açmazları ortaya çıkaran bir yalnızlığı ifade eder.

I. 3. d) Ben Aranıyor

Yüksel Pazarkaya’nın *Ben Aranıyor** adlı romanında, uzun yıllar Almanya’da yaşadktan sonra her şeye yabancılaşan bir adamın, askerliğini yapmak için geldiği Türkiye’de yaşadığı kimlik bunalımı konu edilir.

Orhan Barutçu, mühendislik eğitimi almak için kendi tabiriyle ‘güle güle’ gider Almanya’ya. Oraya, yabanın kokusuna alışan adam, çalışmaya başlar, evlenir ve böylelikle kendisine standart bir hayat kurar. Beş yıldan sonra ülkesine döndüğünde ise kendisini bulunduğu ortam ve zamanda tanımlama güçlüğü çeker. “Sanki ben hep dışardan geliyorum.” (s.44), “Sanki ben hep buradayım, başka yerlerden anılarım yok.” (s. 45) Orhan, Almanya’da yazılan öteki eserlerde sıkça işlenen yabancılaşma olgusunun üst evrelerinden birini yaşamaktadır.

Orhan’ın Almanya’daki yaşamıyla ya da onun bu hale gelmesine neden olan süreçle ilgili bir bilgi verilmemiştir romanda. Bu durum aynı zamanda kahramanın kendi geçmişini hatırlamamasıyla paralellik göstererek kurguya katkıda bulunur.

Orhan, bilinçli ya da bilinçsiz, bir yolculuğa çıkmıştır. Aradığı şey ise kendi ‘ben’idir. Orhan’ın ülkesine dönüşü, onun yeniden doğumunun başlangıcıdır aynı zamanda. Geçmişini kaybeden, yaşama amacını yitiren gerçek bir uyumsuzun son şansı

* Yüksel Pazarkaya. *Ben Aranıyor*. Cem Yayınevi, İstanbul: 1989. (Alıntılar bu kitaptandır.)

kendisini yeniden var etmektir. Orhan'ın karşılaştığı ilk ve en önemli sorun dildir. Çoğu zaman duyduğu seslerin, kelimelerin ne anlama geldiğini çıkaramaz. Olağan cümle yapısını kuramadığından çevresiyle iletişim kurması da imkansızlaşır. Genç adam yeniden doğabilmesi için aşılması gereken ilk engeli dilin boyunduruğundan kurtulmak olarak görür: “Yeniden başlıyorum ilk sözü bellemeye, ilk söze dilimde sesle biçim vermeye...” (s. 44) Orhan bu sayede gerçek varoluşunun başlayacağını düşünür.

Orhan'ın kendini yabancı hissetmesine neden olan öteki unsur, ülkenin içinde bulunduğu siyasi karmaşa ortamıdır. Sokak ortasında vurulan genç bir kıza hiç kimsenin yardım etmemesi, siyasi duvar yazıları, suçsuz yere hapse atılan insanlar, kendisinin haksız yere uğradığı kovuşturmalar, Orhan'ın anlam veremediği olaylardır. Orhan'ın suçsuz yere sürekli olarak gözaltına alınması, Albert Camus'un *Yabancı*'sının kahramanıyla benzerlik gösterir. İkisi de ait oldukları topluma yabancıdırlar ve sadece doğal görüleni yapmadıkları için cezalandırılırlar.

Orhan'ın 'ben'ini arayışında ona yardımcı olan, onu tamamlayan kişilerden biri Gül'dür. Adam kendisiyle birçok yönden benzeşen Gül'le mutluluk denilen hali ilk kez yaşamaktadır. Kendisiye aynı adı taşıyan küçük Orhan ise, onun çocukluğu, hatırlayamadığı geçmişi gibidir. Küçük Orhan'ın yaşından beklenmeyecek derecede olgun tavırları ve düşünceleri iki kahramanı birbirleriyle özdeşleştirir. Kahramanın bazı olayları küçük Orhan'ın mı anlattığını ya da kendisinin mi düşlediğini tam olarak çıkaramaması bu durumun bir örneğidir. Adam Küçük Orhan'ı 'ben'inin geçmişinin, Gül'ü ise geleceğinin öğretmeni olarak değerlendirir. Küçük Orhan, adamın benliğini arayışında Gül'le beraber tamamlayıcı birer sembol olarak da değerlendirilebilir.

Orhan'ın sürekli olarak bulunmaması gereken yerlerde yakalanması ve farklı tavırları, onun deli olarak algılanıp akıl hastanesine yatırılmasına neden olur. Böylelikle Orhan, ülkeye ilk geldiğinde akıl hastanesinde ziyaretine geldiği eski arkadaşı, siyasi suçlu Süleyman'la aynı kaderi paylaşır. İki arkadaş da akıl hastanesini dışarıdan daha güvenli ve daha normal bir mekân olarak görürler. Dışarıda söyledikleri şeyler için hapse atılabilirler ancak burada onlara sadece gülünüp geçilmektedir. Yabancılaşma, toplumdan kopma, bir akıl hastanesinde olmayı mantıklı gösterecek boyuttadır. Çıkan sonuç ise asıl deliliğin dışarıdaki yaşamda mevcut olduğudur.

Gül'ün girişimleri sayesinde hastaneden çıkan Orhan, zamanla kendisini daha rahat ifade etmeye, yavaş yavaş benliğini bulmaya başlar. Orhan artık hiç düşünmeden

konusabilme yeteneğini elde etmiştir, cümle kalıpları kendiliğinden ağzından çıkmaktadır. Roman Orhan'ın benliğini bulduktan sonra, yaşamın tutsağı mı olacağını ve bundan sonra hiç değişmeden mi yaşayacağını sorgularken sona erer.

Pazarkaya'nın romanı, benzer konuları ele alan öteki yazarların aksine, kahramanının 'ben'ini bulmasına izin verir. Benliğin bulunması için gerekli önemli şartlardan birisini romanında açık olarak işlemese de toplumsal duyarlılığı ve siyasi mücadeleyi Gül'ün kişiliğinde savunarak öteki yazarlardan da ayrılmış olur.

I. 4. AYSEL ÖZAKIN

I. 4. a) Hayatı ve Eserleri

1942 yılında Urfa'da doğan Aysel Özakin, ilk ve orta öğrenimini İzmir'de tamamladı. 1963 yılında Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Fransızca Bölümü'nü bitirdi. İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü'nde öğretim görevlisiyken öğretmen kıyımına uğradı, kısa süren öğretmenlik hayatından sonra yazarlığı seçti. Siyasi nedenlerden dolayı 1981'de Almanya'ya yerleşti.⁴ 1988'den beri İngiltere'de yaşıyor.

Roman: *Gurbet Yavrum*(1975), *Alnında Mavi Kuşlar* (1978), *Genç Kız ve Ölüm* (1981), *Mavi Maske* (1988). **Öykü:** *Sessiz Bir Dayanışma* (1976), *Kanal Boyu* (1982).

Ödülleri:

- Madaralı Roman Ödülü, *Alnında Mavi Kuşlar* (1979)
- Almanya'da, Yeni Adımlar dergisince Sabahattin Ali Hikaye Yarışması en başarılı hikaye (1974)
- 1984'te Altona Kenti yazarı seçildi.

I. 4. b) Alnında Mavi Kuşlar

Aysel Özakin'ın *Alnında Mavi Kuşlar*^{*} adlı romanı; siyasi çekişmelerin ve toplumsal hareketlerin yoğunlaştığı 1970'li yılların Türkiye'sinde, bir kadın olarak var olma ve bir birey olarak siyasi düzlemde kendisini ifade edebilme çabasında olan Armağan'ın öyküsünü anlatır.

Roman iki düzlemde ilerler. İlk düzlemde Armağan'ın bir kadın olarak zincirlerini kırmak istemesi, erkek egemen toplumda kendi çabasıyla ayakta kalabilme çabası ele alınır. Armağan'ın özgürleşme çabasının nedenlerinden ilki, kendi tabiriyle, ışıkları söndürülmüş bir kadın olan annesine benzemek istememesidir. Genç kadın, annesi gibi, öteki kadınlar gibi olmak istemez. Olağan bir evliliğin ve doğan çocuklarla gelen sorumluluğun bağlayıcılığı, gittikçe tekdüzeleşen ve ev hali dışında her şeyden uzaklaşmayı beraberinde getiren bir hayat, Armağan'ın farklı olma isteğinin temel nedenlerindendir. Üniversite sınavını kazandığı halde, ailesi tarafından, büyük şehirde (Ankara) kendi başının çaresine bakamayacağı, kaybolup gideceği gerekçesiyle

⁴ Behçet Necatigil. *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. Varlık Yayınları, İstanbul: Ekim 2004.

^{*} Aysel Özakin. *Alnında Mavi Kuşlar*. E Yayınları, İstanbul: Temmuz 1978. (Alıntılar bu kitaptandır)

üniversiteye gönderilmemesi de, Armağan'ın özgürleşme isteğini arttıran nedenlerdendir. Genç kadının ilk eylemi hiçbir güvencesi olmadan, tek başına İstanbul'a gidip bir otele yerleşmek ve iş aramaya başlamak olur. Bazı dergilerde şiirleri de yayınlanmış olan kadın, bir gazetede düzeltici olarak çalışmaya başlar.

Romanın ikinci düzlemini oluşturan siyasi ortam ve sol kesimin farklı düşünceleri, roman kişileri (Armağan'ın ağabeyi Ömer, kardeşi Tahir – Sinan'ın oğlu Tan, Armağan'ın sevgilisi Sinan ve Armağan'ın kendisi) temel alınarak incelenebilir.

Ömer'in lise yıllarında toplumsal sorunlarla ilgisi, her şeyi okumaya ve şiire merak salmasıyla başlar. Ancak okulda birkaç arkadaşıyla birlikte komünist damgası yemesi, onu henüz girmediği siyasetten uzaklaştırır. Çok okuyan, kardeşlerini de bu yönde yetiştiren, ailenin ve kardeşlerinin sorumluluğunu omuzlarında taşıyan Ömer, evli ve çocuklu bir insandır artık. Aydın görüşlerine rağmen, kardeşlerini korumak adına, onlara bazı konularda baskıcı davranmış, Armağan'ın üniversiteye gitmesine engel olmuştur. Sonraları yaptıkları için pişmanlık duyan Ömer, dönemin, potansiyeli olduğu halde siyasete hiç karışmayan bir karakteri olarak çizilir.

Armağan'ın sevgilisi Sinan ise arkadaşlarıyla birlikte daha aktif siyasi faaliyetlerde bulunmuş bir gruba dâhildir. 12 Mart dönemini yaşayan Ömer, Fransa'da sinema eğitimi alıp yurda döner. Sinan ve çevresi 'yitik kuşak' olarak da tanımlanabilir. Kendilerinden sonra gelen genç kuşak tarafından küçük burjuvalıkla bile suçlanırlar. Bu görüşün nedeni, Ömer'in siyasetten uzaklaşması ve sanatla ilgili düşünceleriyle ilgilidir. Sinan gençlerin sadece teorik kitaplarla ilgilenmelerini eleştirir, gerekli kültür birikimi olmayan, olayları daha geniş bir açıdan değerlendiremeyen gençlerin eylemlerinin temelsiz "küçük burjuva anarşist eylemler"e dönüşeceğini savunur. (s. 105) Sanat sadece toplumsal sorunların işlenmesi gerektiği bir alan değildir. Hatta gençlerin burjuva kültürüyle yoğrulmaları bile gereklidir. "Ben sizler gibi devrimci değilim, bir burjuvayı da sevebilirim." (s. 137) diyen Sinan, tüm bu düşüncelerinin yanında romanda ait olduğu çevreyle beraber "ölümle yüz yüze gelmiş kazazedeler" (s. 118) olarak tanımlanır. Bu durum, birlikte olma durumu, gittikçe artan bir tükenmeyi beraberinde getirse bile, kendilerini başka bir ortamda ifade edemedikleri için istemeyerek birlikte olan bir kuşağı ifade eder.

Bu kuşağın tam karşısında da, birkaç yıl sonra gerçekleşecek olan 12 Eylül darbesinin gençleri; Sinan'ın oğlu Tan ve Armağan'ın kardeşi Tahir yer alır. Kitlelere

ulaşamayan sanatı kabul etmeyen Tahir ve karısı, Armağın'ın şiirlerini de bu yüzden önemsiz bulurlar. Tan'ın babası ve onun kuşağıyla ilgili düşünceleri ise daha serttir. Bu kuşağın bugüne kadar yaptığı hiçbir şey yoktur ve onlar, babasının kuşağı gibi zamanlarını meyhanelerde geşirmeyeceklerdir.

Siyasi ortama atılamadan siyasetten uzaklaşın mer, aktif siyasetin işindeyken pasifleşen Sinan, her iki kesimin şabalarını yetersiz bulan ve daha etkin olmayı savunan Tahir ve Tan'dan sonra, bir arayış işinde olan Armağın'ın durumu, adı geşenlerden farklı bir yapı gösterir. Armağın öncelikle bir kadın olarak ayakta kalma savaşını vermiştir ancak kendisini belli bir grubun yesi olarak göremez henüz. Armağın bir şairdir aynı zamanda, kendisini bir oluşum işinde dşnemese bile toplumsal olaylara oldukça duyarlıdır. Onun şiirlerini önemsemeyen Tahir'in aksine, sanatın mutlaka kitlelere ulaşması gerektiğine inanmaz ancak Sinan kadar da küçük burjuva kültürünü savunmaz, bir burjuvayı da sevmeyeceğini belirtir. Romanın sonlarında Armağın'ın artık bir karar verdiğı görülür. Yola kendi bireysel özgürlüğü işin ıkmış olan geņç kadın artık tek başına hareket etmenin faydasız olduğunu düşünür. Amacı "Bu toprağın değişmesi işin verilen kavgaya" katılmaktır. (s. 210) Armağın'ın asıl sorunu ise, bu kavgaya katılma yöntemidir, geņç kadın nasıl bir savaşım vermesi gerektiğini bilmemektedir.

Romanın siyasi aşılımlı, beraberinde yabancılaşma olgusunu da getirir. Sinan ve Armağın'ın psikolojik durumlarına egemen olan duygu, 'gurbet' duygusudur. Ancak bu duygu, meknsal bir uzaklığı ifade etmez; insanlar kendilerinden uzaklaşmışlardır: "Kendimizden çok uzaklaşmışız, dnemiyoruz da." (s. 119) Sinan'ın bu cümlede bahsettiğı geri dönememe olgusu ile artık ne bulunduğu yerde rahat edebilen ne de kendi memleketine dönebilen bir gurbetinin hissettikleri aynı doğrultudadır. Romanda yabancılaşmadan kurtulmanın yolunun gerçeğe ulaşmakla sağlanabileceğı, bunun işin de düzene karşı savaşmanın gerekliliğı vurgulanır.

Aysel zakın'ın romanı, 70'li yılların karışık siyasi havasını, aynı ideolojinin farklı görüşlerine sahip karakterleri sayesinde başarıyla yansıtmıştır. Bunu yaparken de, diğer eserlerinde de olduğu gibi, sloganlara başvurmeyen ve edebiyattan uzaklaşmayan bir yol izlemiştir.

I. 4. c) Genç Kız ve Ölüm

Aysel Özakin'ın *Genç Kız ve Ölüm** adlı romanı, eşinden ayrıldıktan sonra, bir kadın olarak ayakta kalma mücadelesi veren Nuray'ın öyküsünü anlatır.

Romanın iki ana sorunsalından biri, kadının toplumdaki yeri ve kadın – erkek eşitliği çerçevesinde işlenir. Eşinden ayrıldıktan sonra yaşamını roman haline getiren Nuray, hayatını sekreterlik yaparak kazanmaktadır. Romanı, bir dernek tarafından yüklü bir parayla ödüllendirilen Nuray, sekreterliği bırakarak Ankara'ya ödülünü almaya gider. Roman bu yolculukla başlar ve geriye dönüşlerle ilerler. Nuray severek evlendiği, kendisi gibi sol görüşlü olan Cemil'le farklı bir evlilik ve farklı bir hayat kurmayı planlamış ancak umduğunu elde edememiştir. Cemil'le aynı siyasi görüşü paylaşmaları, kadının ikinci plana itilmesi sorununu çözmeye yetmez. Feminist bakış açısıyla yaklaşıldığında ortaya çıkan durum, aydın olduğunu iddia eden erkeğin, kadını anlayamaması ve onun düşüncelerine değer vermemesi olarak ortaya çıkar. Zincirlerini kırmak isteyen Nuray'ın en cesur eylemi, kocasından boşanmaktır. Bundan sonra katlanması gereken, dul bir kadın olarak hareketlerine dikkat etmesidir. Nuray, gece tek başına dolaşmak, ıslık çalarak yürümek gibi, erkekler için olağan sayılan basit davranışları gerçekleştirme isteğini ya da namus cinayetlerini dile getirirken, kadının özgürlüğünü savunan bir temsilci, bir sembol haline gelir. Çünkü tek başına bir kadın olmasına rağmen yazdığı romanla kendisini kanıtlamış ve bir anlamda erkek egemen dünyanın kurallarını bozmuş, kocasına ve topluma karşı kendi gücünü kanıtlamıştır.

Nuray'ın bu kendini kanıtlama çabasına sekte vuran sorun ise kızı Seçkin'in ona yönelttiği eleştirilerde ortaya çıkar. Bu durum aynı zamanda romanın ikinci düzlemini oluşturur. Seçkin, annesinin romanını önemsiz bulur çünkü toplumda bu kadar sorun varken bir kadının bireysel sıkıntılarını dile getirmesinin bir anlamı yoktur. Kızı, bu anlamda annesini, kitabında kendisini anlattığı için, sınıf mücadelesi yerine kadın – erkek ayrımını işlediği için küçük burjuvalıkla suçlamakta ve kendince daha yoğun siyasi faaliyetler içinde yer almaktadır. Kendi hayatından başka konu bulamadığını belirten Nuray, bireyden yola çıkılarak toplumsal bir açılıma sahip olunabileceğini savunur. Bir dergi sahibi olan Murat'ın romanla ilgili yorumu, Nuray'ı romanıyla ilgili umutsuzluğa düşüren başka bir noktayı gösterir. Murat'a göre 12 Mart öncesi hareketlerinde yapaylık ve özentisi bir küçük burjuvalık mevcuttur. Birkaç partizan roman okuyan baskıdan sıkılmış kadınlar, kendilerini bu romanlardaki kadın kahramanlarla özdeşleştirerek bir

* Aysel Özakin. *Genç Kız ve Ölüm*. Yazko, İstanbul: 1980.

türlü kendi benliklerine kavuşamamışlardır. Ona göre Nuray'ın romanının en önemli özelliği de bunu çok iyi yansıtmış olmasıdır. Nuray bunu anlatmak istemediğini söylese de aksini savunamaz belirgin bir suçluluk duygusuna kapılır.

Nuray'a ödül veren Güzel Sanatlar Kulübü, aslında büyük bir şirketin ortaklarının kurduğu bir dernektir. Bunu öğrenen Nuray'ın ilk hissettiği şey yükselme ve düşüşü aynı anda yaşama durumudur. Burjuvaziye karşı olan Nuray, ödülünü holding patronlarından almak zorunda kalır. Tüm bu olanlardan sonra, kadının varoluş çabasını anlatmak isteyen Nuray, romanının havada asılı kaldığını hisseder.

Roman iki ayrı yazma düzleminde, birbirini takip eden bölümler halinde kurulmuştur. İlk düzlem Nuray İlkin'in ödül alan romanını, ikinci düzlem de bu romanın yazarı olarak Nuray'ın yaşadıklarını ifade eder. Nuray, romanında kendi hayatını ve çevresindeki insanları anlattığından, bu farklı düzlemler iç içe geçerek romanı oluşturur.

Bir kadın olarak Nuray, 12 Mart'ı yaşamış sol düşünceli bir insan olarak Nuray ve bir yazar olarak Nuray'ın, her üç durumda da belirgin ikilemleri ve bu üç durumdaki yabancılaşma teması romanda başarıyla işlenmiştir.

I. 4. d) Mavi Maske

Aysel Özakin'in *Mavi Maske** adlı romanı, 12 Eylül askeri darbesinin ardından Almanya'ya yerleşen bir kadın yazarın, Zürih'te, ölen arkadaşı Dina'nın kocasıyla karşılaşmasından sonraki psikolojini ve arayışını geriye dönüşlerle anlatan bir romandır.

Kadın yazar, (romanda adı belli değildir) Zürih'te kitabının imza gününde, kısa zaman önce kanserden ölmüş çok eski bir arkadaşı olan Dina'nın kocasıyla (Emil) karşılaşır. Dina'dan konuşmak için randevulaşırlar ancak bir yanlış anlama sonucunda buluşamazlar. Yazar Berlin'e dönmekten vazgeçip Emil'in peşine düşer, zaman zaman ona yaklaşıp da bir türlü ulaşamaz.

Roman farklı düzlemler şeklinde incelenebilir. Bunlardan ilki, yazar – Dina zıtlığının anlatıldığı düzlemdir. Dina ve yazar Türkiye'de tanışırlar. Dina'nın babası ileri görüşlü bir öğretmendir ve kızını da bu doğrultuda yetiştirmiştir. Dina; rahat, neşeli, patavatsız, cesur ve özgürlüğüne düşkün bir kadındır. Cinselliği kendi isteğine göre yaşar, kocasına bağlı değildir. Yazar ise onun tam tersi, çekingen, kendisini hep kontrol altında tutan, kadınlığını ön plana çıkarmak istemeyen sade bir kadındır. Kocasıyla mutlu

* Aysel Özakin. *Mavi Maske*. Can Yayınları, İstanbul: 1988. (Alıntılar bu kitaptandır)

olmadığını fark eden yazar, Dina'nın da tavsiyesiyle hem kocasından ayrılır hem de çocuğunu aldırır. Dina'yla ilk başlardaki arkadaşlıkları ise bozulmuştur. Bunun nedenlerinden biri, kadının bir yazar olarak ünlenmesi, yine bir yazar olan Dina'nın ise başarısız olmasıdır. Dina'nın hayatı daha sonraları daha karışık bir hal alır. Gençliğinde intihar girişiminde de bulunmuş olan Dina, son zamanlarında akıl hastanesine yatar, kanserdir ve ölür. Yazar da kendi hayatını, Dina'yla olan ilişkisini sorgulamaya başlar, bir nevi kabuğunu kırma çabası içindedir. Kendi tabiriyle içindeki Dina ortaya çıkar: “Dina'yı tanıdıkça ise içimdeki Dina'yı keşfediyorum. İçimdeki zindanda tuttuğum isyancı. Bu isyan Dina'yı tanıdıkça bireyselleşiyor, ahlaki bir iktidara karşı...” (s. 107) Kadının tavrı yani isyanı zamanla feminist bir tutuma yaklaşır. Kadın birey olarak kendi özgürlüğünü aramakta, ahlaki iktidarın kendisini soktuğu kabuktan çıkmak istemektedir.

Romanın diğer düzleminde de yurtdışında yaşamının getirdiği yabancılaşma duygusu dile getirilir. Ancak buradaki asıl yabancılaşma, kadının kendi insanlarına duyduğu yabancılık hissiyle ilgilidir. Zaman zaman bir özlemle, Berlin'de kendisini Türklerin yoğunlaştığı sokaklara atan kadın, buradaki insanlara yabancılaştığını fark eder: “Anadolulu köylü, Berlin'de köylülüğünü kaybetmişti sanki.” (s. 29) Yazar kendisini onlara yakın hisseder ancak bu yakınlık bir seyirci yakınlığı kadardır. Kebap-İbo-arabesk imajları, bir konser sahnesi içinde verilirken, amaç eleştiriden ziyade göstermektir. Kadının hem oradaki Türklere hem de bir aydın olarak kendisine yönelttiği eleştiri, bakışlarıyla kadınları rahatsız eden bir Türk vesilesiyle ortaya çıkar: “Sanki ona karşı görevimi yerine getirmemiş, ona yabancı yerlerde ve uygar insanların arasında nasıl davranması gerektiğini öğretmemiştim.” (s. 28)

Siyasi düzlemde ise, Demokrat Parti'nin Türkiye'yi küçük Amerika yapma planları, sıkıyönetim dönemleri, öldürülen öğrenciler arka plandaki ayrıntılar olarak işlenir. Sol düşünceli olduğu için ülkesinden ayrılan kadın, oradaki sol düşünceli insanlar tarafından yeterince solcu olmamakla suçlanır. Kadın onlara göre, yaşayışıyla burjuvadır. Kürtlerin durumu anlatmadığı, sığınmacıların durumunu işlemediği için eleştirilir. Yazar ise edebiyatın politikadan başka bir şey olduğunu açıklamaya çalışmaktadır.

Yazarın bir eleştirisi de oryantalistlerle ilgilidir: “batılı edebiyat pazarının üçüncü dünya sanatçısından beklediği ya folklor ya da acıklı bir doküman” (s. 127) Yazar, Türk kültürü söz konusu olunca sadece köylülük ve İslami tutuculuk üzerine eğilinmesinden rahatsızdır. Yazarlığından ziyade, diğer başörtülü göçmen Türk kadınlarından farklı olması nedeniyle ilgi görmek, rahatsız olduğu başka bir konudur.

Gurbet Yavrum romanının otobiyografik özelliği bu romanda da devam eder. Yazarın kendisi de otobiyografik yazdığını, kendi hayatından yola çıktığını belirtir. (s. 84) *Mavi Maske*, kahramanının da romanda belirttiği gibi, siyasetle romanı birbirinden ayıran, edebiyatı politika yaparak zayıflatmayan bir romandır.

I. 4. e) Gurbet Yavrum

Aysel Özakın'ın *Gurbet Yavrum** adlı romanı; İdealist bir öğretmen olan Mehmet'i Türkiye'den Kanada'ya kadar sürükleyen olayların, kendisi gibi öğretmen olan ve mesleğinden atılan kızı tarafından anlatıldığı bir romandır.

Roman, babanın kızı yazdığı mektuplarla, geriye dönüşlerle ilerler. Romanın geçtiği asıl zaman, 12 Mart sıkıyönetiminin hemen sonrasında genç kadının öğretmenlikten atıldığı döneme denk gelir. Altı yıldır babasını görmeyen genç kadın, Kanada'ya babasını ziyarete gider. Babasını her zaman bir roman kahramanı olarak gören kadın, babasından ona hayatıyla ilgili her şeyi anlatmasını ister. Kadının, babasının desteğini almasıyla birlikte, bu romanın da yazılış serüveni ve nedeni de ortaya çıkmış olur.

Mehmet, hayatı boyunca ideallerinin peşinden koşmuş, birçok şey yapmak istemiş ancak istediklerini hiçbir zaman elde edememiştir. Kızının, babasının hayatını kaleme almak istemesinin bir nedeni de, kendi tabiriyle, babasının neden hiçbir şeyi tamamlayamadığı ve neden yenildiğidir. Mehmet, Urfa'da bir ağa çocuğu olarak, her isteği yerine getirilmiş bir çocuk olarak yetişmiştir. Kendisini intihar teşebbüsüne sürükleyen boşluktan çıkması, babasının tüm engellemelerine rağmen okumaya karar vermesiyle gerçekleşir. Dönem Atatürk devrimlerinin uygulamaya konulduğu heyecanlı dönemdir. Mehmet, Batıya açılma isteğiyle, Adana Lisesi'nden Bursa Lisesi'ne geçer. Oraya müfettiş olarak gelen Hasan Ali Yücel'in konuşmasından çok etkilenen Mehmet, artık ilericiliği bir amaç edinmiştir. Trakya'nın bir köyünde idealleri doğrultusunda bir eğitim vermeyi isteyen Mehmet'in evi köylüler tarafından taşlanır ve görevden alınır. Kendisini aydın bir din adamı olarak tanımlayan Mehmet, oturdukları gecekondu mahallesinin camisinin yapımıyla bizzat ilgilenir, çevresinde dini bilgisiyle saygı uyandırmıştır. Önceleri, Halk Partisi'nin halka uzak olduğunu düşündüğünden Demokrat Parti'yi destekleyen Mehmet, ezanın Arapça okunmasından sonra bu partiye olan güvenini kaybeder. Gümrük memurluğu yaptığı dönemde kaçakçılığa göz yummaması,

* Aysel Özakın. *Gurbet Yavrum*. Can Yayınları, İstanbul: 1989.

onun hem işinden hem de özgürlüğünden olmasına neden olur. Görevi kötüye kullanmak suçuyla yargılanır ve cezaevine gönderilir. Mehmet'in yarım bıraktığı işlerden biri de kitapçılıktır. Kendi yaptığı evi satarak bu işe giren Mehmet'i, karısı onu ölene kadar affetmeyecektir. Yazarlık denemesi de yazdıklarının rağbet görmemesi nedeniyle başarısız bir girişim olarak kalır. Son olarak Kanada'ya giden Mehmet, bir fabrikada güvenlik görevlisi bir işçi olarak, çok düşük bir ücretle çalışmaktadır. Karısının öldüğünden habersiz, para biriktirip ona bir ev almak ve yaşadığı sıkıntılı hayatı unutturmak istemektedir.

Kızının Kanada'ya gittiği bölüm, oradaki yaşamın da ayrıntılarını okuyucuya sunar. Mehmet, oradaki insanların birbirlerini unutmuş gibi yaşamalarına alışamaz. Orada yaşayanların en önemli sorunu refahtır. Herkes evlerine çekilir ve kendi iç dünyalarında yaşarlar. Türkiye'den uzakta yaşayan insanların genel sorunu olan yalnızlık ve yabancılaşma, Almanya'da olduğu gibi Kanada'da da kendisini gösterir. Yine Almanya'da olduğu gibi Kanada'da da göçmenlere iyi gözle bakılmaz, Kanada artık göçmen istememektedir.

Babasının neden yenildiği sorusunu soran genç kadın, cevabı da kendisi verir. Babası savruk ve bilimsel temelden yoksundur. Sınıf kavramını algılayamamış ve hep tek başına hareket etmiştir. İdealist bir aydın olarak topluma yararlı olma isteği de bu yüzden gerçekleşmemiştir.

Gurbet Yavrum adlı roman, yazarın sade ve gerçekçi anlatımıyla, idealist bir adamın hayatını anlatırken, Türkiye'nin sosyal ve siyasi durumunu da küçük ayrıntılarla ve edebiyattan uzaklaşmayarak, anlatmak yerine göstererek okuyucuya veren romanlardandır.

I. 4. f) Sesiz Bir Dayanışma

Aysel Özakın'ın on dört öyküden oluşan *Sessiz Bir Dayanışma** adlı kitabı, sıradan insanların gündelik hayatlarından gözlem yoluyla alınmış belli kesitlerin, gerçekçi bir yaklaşımla okuyucuya sunulduğu bir eserdir.

“Küçük Şehrin Soğuk Geceleri” adlı öyküde bir fabrika işçisi olan Ali'yle genç bir kızın düğün hazırlıkları konu edilir. Yazarın gözlemci yaklaşımı, bütün hazırlıkları ayrıntısıyla anlatmasında ortaya çıkar. Feminist bir yaklaşımla asıl işlenen konu ise gelinin psikolojisidir. Gelinin bir kurbana, düğün evinin de bir tapınağa ya da bir türbeye

* Aysel Özakın. *Sessiz Bir Dayanışma*. e yayınları, İstanbul: 1976

benzetilmesi, mutlu bir olaydan çok, bir kendini feda ediş i ifade eder. Gerdek gecesi sahnesi de kadın psikolojisini bozan bir durum olarak aktarılmıştır.

“Kazaya Uğrayan Mutluluk” adlı öykü, sıradan bir otobüs yolculuğunun anlatılmasıyla başlar, ş oför, muavin ve yolcular betimlenir. Normal seyrinde ilerleyen keyifli yolculuğun bir kazayla kesilmesi öykünün kırılma noktasını oluşturur. Otobüsün yanından hızla geçen özel bir otomobil bir çocuğa çarparak ölümüne neden olur. Tarlada çalışan köylüler otomobildeki karı kocayı linç etmek isteyince, onlar da otobüse sığınır. Taşlanan otobüs, ş oförünün bir anlık boşluktan yararlanıp kaçmasıyla son bulur.

“Küçük Bir Burjuvanın Acıları” öyküsünde, hayatı boyunca mutsuz olmuş bir öğretmen anlatılır. Öğretmenlikten yeni emekli olan kadın, yıllarca annesinin baskısı altında ezilmiş, onun yüzünden evlenememiş, bu yüzden annesi onda bir fobi haline gelmiştir. Öykü, kadının zincirlerini kırmak için bir Avrupa seyahatine çıkmasıyla son bulur. Kadın kendisini ilk defa özgür hissetmektedir.

“İzmir” adlı öykü, bir erkeğin ağzından yazılmıştır. Sinema sektöründe çalışan bir genç, sevgilisini görmeye İzmir’e gider. Öykü, İzmir’in betimlemesiyle, Güler’in eski komşularını ziyaretiyle ve bir gecekondu mahallesinde yaşayanların hayatlarından küçük kesitlerin iş lenmesiyle sürer. Bu mahallenin kadınlarını Tekel’den emekli olmuş işçi kadınlar oluşturur. Öykünün sonunda genç adam, bu yolculuğuyla ve oradaki kadınlarla ilgili bir senaryo yazmaya karar verir. Kahramanın isteği, bu öykünün yazılmasıyla, yazarı tarafından zaten yerine getirilmiştir aslında.

“Annelerin Armağanı” adlı öyküde Anneler Derneği’nin yoksul kızların nikâhlarını kıydırmaları ve düzenlenen eğlence, belli belirsiz bir milliyetçilik ironisiyle anlatılır. “Kraliçe Geliyor” da İran Şahının karısının Türkiye’yi ziyaretinin yoksul iki kız kardeş üzerindeki etkisi, “Cemil” adlı öyküde 23 Nisan kutlamaları sırasında bir kıza tacizde bulunmakla suçlanan Cemil’in kendisini bir inşaattan atması, “Yunus ile” ve “İhanetin Resmi” adlı öykülerde de arka planda 12 Mart sonrası ülkenin siyasi durumu anlatılır. Kitaba adını veren “Sessiz Bir Dayanışma” adlı öykü ise bir otobüs yolculuğu sırasında, zengin bir kadına evlatlık verilen küçük bir kızla, İstanbul’a iş bulmaya giden bir genç arasındaki sessiz diyalog, sevgi teması içinde ele alınır.

Öyküler, sıradan insanların hayatlarının küçük ayrıntılarıyla oluşturulmuş, yer yer de dönemin siyasi havası anlatılmadan gösterilerek okuyucuya verilmek istenmiştir.

I. 4. g) Kanal Boyu

Aysel Özakin'ın *Kanal Boyu** adlı öykü kitabı, Berlin'in gündelik yaşamından küçük ayrıntılarla şekillenen, Türklerin yalnızlığının ve yabancılığının da bu ayrıntılarla işlendiği öykülerden oluşan bir eser.

“Berlin’de mi Yaşlanacağım” adlı öyküde, bir kadının Büyükkada’daki bir arkadaşından aldığı mektup sonrası duyduğu yalnızlık psikolojisi, adayla Berlin arasında gidip gelen bir anlatımla okuyucuya sunulur. Yalnızlık ve yabancılık duygusu, “Berlin’deyim” sözcüğünün tekrarlanmasıyla, sanki yeni kavranan bir durumu ve şaşkınlığı ifade eder. Çok sevdiği bir arkadaşının ölüm haberi de bu psikolojik duruma eklenince, ortaya belirgin bir sorgulama çıkar: “Ben acaba Berlin’de mi yaşlanacağım?” Uzakta olma, Berlin’de olma durumu, ayrılmış yerle bir karşılaştırma yapmayı da beraberinde getirir. Almanya’da yaşayan diğer Türk yazarların eserlerinde de görülen, coğrafi anlamda Türkiye’nin doğasından zorunlu ayrılık ve Almanya’nın dev kent yaşamına adapte olamama durumu, bu öyküde de kendini gösterir. Almanya’nın genelde kapalı, soğuk ve yağmurlu havası, yurt özlemini arttıran ve insanların psikolojilerini olumsuz yönde etkileyen, alışılmayan sorunların başında gelir. Öyküdeki anlatıcının da söylediği gibi: “Yabancı bir ülkeye gelip yaşamak yeniden doğup büyümeye başlamak gibi bir şey oluyor” (s. 19)

“Bir Kadın Heykeli” adlı öykü, Almanya’da Türk tarzında işletilen bir meyhanede geçer. Öykü, oradaki özel bir meyhanenin ayrıntılarını okuyucuya sunarken, aynı zamanda bir tartışma ortamı havasında, aydın eleştirisi ve feminist yaklaşım arka planda verilir. Aşk, yalnızlık, yabancılık ve Almanya’daki yaşamın sıkıntılı yönleri ise öykünün şekillendirildiği temalardır. Aydın eleştirisi, aydınların köklerinden kopmalarıyla, kendi kültürlerinin zengin kaynaklarından uzaklaşmalarıyla ve halktan kopmalarıyla biçimlendirilir. Öykünün asıl gerilim noktası ise, meyhanenin sahipleri olan Kirov ve Eleni arasındaki ilginç ilişkide saklıdır. Eleni ve Kirov sevgilidirler ancak Eleni aynı zamanda genç bir adamla evlidir ve bir çocuğu vardır. Etkileyici bir kadın olan Eleni, bütün müşterileri idare ederken, Kirov’un gözleri de hep onun üzerindedir. Kirov’un Eleni’yi öldürmesi öykünün başında verilmesine rağmen, gerilim unsuru her an bir şeyler olacakmış izlenimi yaratılarak ayakta tutulur. Diğer ikili ilişkiler ve psikolojik yaklaşımlar dikkate alındığında öykü, yoğunluğuna işlenmiş bir metin olarak okuyucunun karşısına çıkar.

* Aysel Özakin. *Kanal Boyu*. Yazko, İstanbul: 1982. (Alıntılar bu kitaptandır)

“Bir Küçük Burjuvanın Acıları II” adlı öyküde geleneksel değerlerini yaşatmak isteyen ve Almanya’daki Türkler - özellikle de kadınlar – hakkındaki önyargılardan rahatsız olan Selma anlatılır. Selma’nın öncelikle rahatsız olduğu konu, giyimine özen göstermeyen kadınlardır. Kısa boylu, başörtülü, kalın çoraplı Türk kadını imajı biraz özenle yıkılabilir ve Almanların Türk kadınlarını küçümsemesi önlenabilir. İnsanlık bakımından bir karşılaştırma yapıldığında ise Anadolu insanı içten, Almanlar ise çıkarıcı ve ikiyüzlüdür. Selma’nın tek amacı hiçbir zaman Almanların davranışlarını taklit etmemek ve Türk geleneklerini en iyi şekilde temsil etmektir. Öyküde arka planda klan hatta söylenmeyen şey ise mutsuzluktur. Ailenin maddi durumunun iyi olmasına rağmen Almanya’ya alışıldığı için Türkiye’ye dönememe ikilemi, Selma’nın amaç edindiği şeylerin altında yatan nedenlerden biri olarak görünür.

“Boyu Kadar Uzundu Hüznü” ve “Sabah İlk Metro” adlı öykülerde Berlin yaşamının genel çizgileri ve Türklerin gündelik sorunları dışında, “metro” kavramı önemlidir. Metrolar keder ve yalnızlıkla doludur. Bu yönüyle öncelikle yabancılara ait bir mekândır: “Yalnız olunca bakışları vahşi bir küskünlükle, loş bir korkuyla dolu yabancılar... Birlikte olunca ise yüksek sesle, hiç durmadan konuşan, çevrelerindeki durgunluktan, sessizlikten öç alır gibi gülen yabancılar...” (Sabah İlk Metro, s. 67) Metro aynı zamanda insanların birbirlerini inceleme fırsatı buldukları kısa anlar da sunmaktadır, Almanlarla Türklerin birbirlerini en çok inceledikleri mekânlar metrolardır.

Kitabın öteki öykülerinde de bir ikilemi yaşayan Türklerin genel durumlarının dışında, öykü kahramanlarının bireysel çırpınışları da göze çarpar. Söz konusu olan bir arayış ve bu arayışla birlikte ortaya çıkan sorunlardır. Soyut sorgulama, öykülerde her konuyla ilgili somut sorularla da kendini gösterir. Yazar, kendi kahramanlarının duygusal durumlarını kendisi de bilmiyormuş gibi sorar, bir anlamda, öğrenmek ister gibi sorgular. Sorduğu sorular yazarın aslında kendisine de yönelttiği ve cevabını merak ettiği sorular olarak da yorumlanabilir. Öykülerin geneline yayılan, ikili diyalogların sorularla oluşturulması, öykülere röportaj havasını da katar.

Öykülere otobiyografik olarak yaklaştığımızda, Almanya’ya yeni giden insanların işlendiği öykülerin, yazarın öyküsüyle örtüştüğü de söylenebilir. Bu soruların sebebi ise, yazarın orada bulunduğu ilk zamanlarda karşılaştığı yabancılık duygusu ve uyum sancılarıyla bağlantılı olarak incelenebilir.

I. 5. GÜNEY DAL

I. 5. a) Hayatı ve Eserleri

11 Ağustos 1944'te Çanakkale'de doğdu. Liseyi Çanakkale'de bitirdi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne bir süre devam eden yazar, film seslendirme oyuncusu, kitap satıcısı, radyo gazetecisi olarak çeşitli işlerde çalıştı. 12 Mart döneminde Türkiye'yi terk eden yazar, 1972 yılından beri Batı Berlin'de yaşamaktadır. İlk yazıları 1963 yılında *Demokrat Çanakkale* gazetesinde, ilk öyküsü *Yeni Ufuklar* dergisinde yayınlandı. *Kuş Tüyü Döşek* adlı sahne oyunu İ.Ü.T.B Gençlik tiyatrosunda 1965 yılında sahnelendi. *Oy Cehennem İleri* adlı, Urfa-Harran toplumsal yapı araştırması üzerine notları 1967 yılında *Akşam* gazetesinde yayınlandı. *Beyin Salatası* adlı radyo oyunu da 1982 yılında İstanbul Radyosu'nda yayınlandı. Hem Türkiye'de hem de Almanya'da ödüller alan yazar göçmen yazını içerisinde ilk kuşak diye tanımlanan grubun içine dâhil edildi.⁵

Roman: *İş Sürgünleri* (1976), *E-5* (1979), *Kılları Yolunmuş Maymun* (1988), *Gelibolu'ya Kısa Bir Yolculuk* (1994), *Aşk ve Boks* (1998), *Fabrikada Bir Saraylı* (1999-basılmadı), *Küçük <g> Adında Biri* (2003) **Öykü:** *Buzul Döneminden Haberler* (1983), *Yanlı Cennetin Kuşları* (1985). Yüksel Pazarkaya ile birlikte *Geschichten aus der Geschichte der Turkei* adlı bir antoloji hazırladı. (1990)⁶

Ödülleri:

- Yakacık Kültür Şenliği Hikaye yarışması İkinciliği ("Yanlı" adlı hikayesiyle, 1975)
- *Memeleri Büyüyen İşçi (İş Sürgünleri)* romanıyla 1976 Milliyet Roman Yarışması'nda üçüncü oldu.
- Ayrıca 1980, 1983, 1986 yıllarında Berlin Senatosu'nca Yaratıcılık Bursu verildi.
- 1997 Bavyera Güzel Sanatlar Akademisi Adalbert von Chamisso Ödülü'nü aldı.

⁵ Belin, Sırma. " 'Uyum'u ve Parçalanmışlığı Tartışan Yazar: Güney Dal" *Hürriyet Gösteri*, Kasım 1992, sayı 144, s. 25-27.

⁶ Behçet Necatigil. *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. Varlık Yayınları, İstanbul: Ekim 2004.

I. 5. b) İş Sürgünleri

Güney Dal'ın *İş Sürgünleri** adlı romanı bir yandan Almanya'da yaşayan Türk işçilerinin sorunlarını işlerken bir yandan da 1970 yılındaki Ford grevini merkeze alarak ilerleyen bir romandır.

Almanya'da çalışan Türk işçilerinin anlatıldığı diğer romanlarda olduğu gibi burada da en ağır işlerde Türklerin, daha doğrusu yabancı işçilerin çalıştırılması ön plana çıkar. Yine öteki romanlarda olduğu gibi, özelde Türklerin sorunları anlatılsa da, genelde yabancı işçiler daha doğrusu bir sınıf olarak işçiler ve onların yapmaları gerekenler, bu romanda da asıl sorunsalı oluşturur.

Ford fabrikasında sürekli işten çıkarmalar yaşanmaktadır. İşten çıkarılanlardan birisi de Türkiye'deki tatilinden geç dönen Şevket'tir. Şevket, kaba, eğitimsiz ve değişmeyi reddeden Türklerin bir sembolüdür. Bir Alman'ın, trafik ışıklarında arkasından sürekli korna çalan bir Türk için düşündükleri, Türkler hakkındaki genel yargının da bir örneğidir. Arkasındaki adamın Türk olduğunu fark eden Alman'ın düşüncesi şöyledir: “Yanılmışım, Türk’müş. Yabancı bile olamamış bir yaratık. Yazarın Şevket ile ilgili yorumu, yaratık benzetmesiyle paralellik gösterir: “Kendisiyle hiç ilgili olmayan bir uygarlığın, bir kültürün kafesine yeniden tutsak ediliyordu. Bir yabani hayvan gibi, yaşama ancak sezgileriyle çakişacaktı (...) Bu yabancı kültürün insanları da ona, anlayamadıkları bu yaratığa bir yabanıla, bir ilkele yaklaşır gibi yaklaşacaklardı.” (s. 9-10) Buradaki yaratık, hayvan, yabani tanımlamaları, Türklerin insandan başka ne olarak görüldüklerini ifade etmeleri bakımından ilginçtir. Dil sorunu, Şevket'in işten çıkarıldığını bildiren mektubu bile okuyamaması ve bir tercümana gitmek zorunda kalmasıyla ortaya çıkar. Tercüme büroları Türklerin sık gittikleri yerlerdendir. Romanda bir tercüme bürosu ve bir tercüman anlatılır. Tercüman için solcular en büyük tehlike, İnönü ise baş deccaldır. Son derece yoğun çalışılan tercüme büroları, önemli paraların döndüğü yerlerdir. Dil bilmeyen Türkler, zorunlu oldukları için yüksek ücretlere rağmen buralara gelirler. Romanda dil sorunu, psikolojik yönüyle de işlenmiştir. İşçi Kadir'in, Almanca bilmemesinin getirdiği yabancılaşıma duygusu, zamanla zihin karışıklığına neden olur. Kadir, zaman zaman Almanca konuşmaları Türkçe sanıp, Türkçe cevap verir, zaman zaman da tam tersi tepkiyi verir. En önemlisi de bazen hangi dilde konuşulduğunu ve ne cevap vereceğini kestiremez. Oğlu Türkçe bilmez, kullandığı dil de, gördüğü düşler de Almanca'dır artık.

* Güney Dal. *İş Sürgünleri*. Milliyet Yayınları, İstanbul: 1976. (Alıntılar bu kitaptandır)

Alman basınının Türkler yabancı işçiler hakkındaki görüşleri, sosyoloji öğrencisi ve Ford grevinin de destekleyicilerinden olan Ali'nin okuduğu gazeteden yansıtılır. Gazetenin köşe yazarına göre ekonomik istikrar, üç milyonu aşkın yabancı işçinin ülkelerine geri gönderilmesiyle gerçekleşebilir. Zaten Alman halkının %71'i konuk işçilerden hoşnut değildir. Ayrıca Ford grevinin de asıl sorumluları Türklerdir. Bu yazı sosyal demokrat, hükümet yanlısı bir gazetede yayınlanır. Ali'ye göreyse en büyük işçi düşmanı sosyal demokratlardır ve sağcılardan daha tehlikelidirler. Hatta kendi kendisine: "Almanya'nın yeni faşistleri sosyal demokratlar mı acaba?"(s. 34-35) sorusunu bile sorar. Ona göre bugün Almanya'da yaşayan konuk işçilerin Nazi kamplarında tutsak edilenlerden hiçbir farkı yoktur. İnsanlar, ölmeyecek şekilde yaşatılır ve denek olarak kullanılır. Diğer bir sorun da Yabancılar Yasası'dır. Tamamen yabancıların aleyhinde olan bu yasa, Dante'nin "Cehennem"inin uygulamaya konulmuş halidir.

Yabancı işçilerin denek olarak kullanılma meselesi, romanda bir benzetmenin ötesine geçer. Kadir'in bir süredir göğüsleri büyümektedir. Büyük bir bunalıma giren Kadir, intihar planlarının ardından kendi göğüslerini kesmeyi dener ve muhtemelen ölür. Bu anormal büyümenin nedeniyse çalıştığı fabrikadaki ustabaşının ona verdiği hormon haplarıdır.

Ford fabrikasındaki grev ise, ustabaşı kılığında fabrikaya giren polislerin müdahalesi sonucu sona erer. Gazetelerde çıkan haberler ise makineleri kırıp döken Türklerin Almanlar tarafından dışarı atıldıklarını yazar. İşçiler bir şey elde edememişlerdir. Ayrıca yenilginin asıl sorumluları, komünistçilik oynayan gençler olarak gösterilir. Romanın sonu da bu konuyla ilgili temenniler ve özeleştiriyile biter. Bu olaydan ders alınıp daha sıkı kenetlenmek gerekir. Bu yönüyle roman, siyasi bir amaçla, işçi sınıfının mücadelesi genelinde, oradaki Türklerin genel sorunlarını ele alan, bilgi verme amaçlı siyasi söylemlerin dışında, özellikle Kadir'in psikolojisinin işlendiği bölümlerde edebiyata biraz daha yaklaşan bir romandır.

I. 5. c) E-5

Güney Dal'ın *E-5** adlı eseri, Almanya'dan Türkiye'ye ölü babasını yasal olmayan yollardan götürmek isteyen Salim ve karısının yolculuklarını konu alırken, arka planda Almanya'da yaşayan Türklerin sorunlarını ele alan bir romandır.

* Güney Dal. *E-5*. Milliyet yayınları, İstanbul: Ekim 1979.

Salim bir fabrika işçisidir. Karısı Sünbül ve babası Hasan'la birlikte Almanya'da yaşam mücadelesi veren, oradaki diğer Türkler gibi çok zor koşullar altında çalışan bir adamdır. Roman, babasının birkaç gün önce ölmesine rağmen evde bekletildiği sahneyle başlar. Yabancılar şubesi Salim'in babasının oturma iznini uzatmamış, Hasan Bey de kaçak durumuna düşmüştür. Hasan Bey öldükten sonra, kendilerinin sınır dışı edileceğinden korkan Salim, bu durumu kimseye bildiremez. Babasının Türkiye'de gömülme isteği ve sınır dışı edilme korkusuyla bir plan yapan Salim, onu bir televizyon kutusu içinde memleketi Çanakkale'ye götürmeye karar verir.

Salim'in karısı Sünbül, eskiden akıl hastanesinde tedavi görmüş ancak tam olarak iyileşememiş sorunlu bir kadındır. Onun bu rahatsızlığının nedeni, romanda ayrıntılarıyla işlenmiştir. Sünbül'ün annesi batıl inançları olan, hayatını yatırlar ve ermişler üzerine kurmuş bir kadındır. Sünbül bir yaşındayken kocasını kaybetmesini, kızının uğursuzluğuna bağlayan anne, bu konuda her seferinde onu suçlar ve dengesinin bozulmasına neden olur. Sünbül'ün rahatsızlığının bir nedeni de çocukluğundan beri dinlediği yatır-ermiş hikâyeleridir. Bir başka etken de hamileyken çocuğunu kaybetmesidir. Kayınpederinin ölümüyle psikolojisi tekrar bozulan Sünbül, zaman zaman ölüyle konuşur, onun evin içinde gezindiğini ve kocasının da onunla konuştuğunu düşünür.

Sünbül'ün psikolojisi bu kadar derinliğine işlenmesine rağmen Salim daha yüzeysel ele alınmıştır. Salim fazla derinliği olmayan, geçim derdi ve ağır çalışma koşulları altında ezilen yabancı işçilerden biridir. Diğer Türkler gibi yıllardır orada yaşamasına rağmen Almancayı öğrenememiş, yabancılık ve yalnızlık duygusundan kurtulamamış bir karakterdir. Bu yönüyle, karısını çok sevmesine rağmen ne onu ne de hastalığını anlayabilir.

Salim'in babası ise, romanın Kurtuluş Savaşı ve Çanakkale Savaşı'yla ilgili bölümlerini oluşturur. Babanın savaş hatıraları kendi ağzından uzun uzun ve tekrar tekrar anlatılır. I. Dünya Savaşı'nda Almanlar Türklere yardım ettiği için hala onlara sempati duyan Hasan Bey'in anılarının neden bu kadar yoğun verildiği belirsizdir.

Bir film senaryosunu andıran yolculuk sahneleri, romanın en canlı bölümlerini oluşturur. Salim, arabanın üstünde bir ölüyle otoyola çıkar, tek isteğiye bir an önce memleketine varıp, içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmaktır. Otoyolda bir tanıdığının yakınlarıyla zoraki bir yol arkadaşlığına katlanmaları gerekir. Ferit ve ailesi

Türkiye'ye kesin dönüş yapan bir ailedir. Ferit, anlayışsız ve kabadır, çocuklarıyla ilişki kuramaz, kuşak çatışması yüzünden onlarla anlaşamaz. Büyük oğlu Kayahan eşcinsel olduğu için onu evlatlıktan reddeder. Küçük oğlu Cem ile de sola yakın siyasi görüşlerinden dolayı anlaşamaz. Minibüsünün üzerinde memleketine bir küvet götürecektedir kadar da görgüsüzdür. Salim, kendilerini yollarından alıkoyan Ferit'e, Cem'i yanında azarladığı bir sırada ağır hakaretler ederek yola ayrı devam eder. Yol boyunca kanlı kaza sahnelerinin sergilendiği otoyol, Ferit ve ailesine de mezar olur, Cem dışında bütün aile bir kaza sonucu hayatını kaybeder. Geriye Salim'in Ferit'e davranışı yüzünden duyduğu pişmanlık kalır.

Salim'in otoyolda tanışıp beraber yolculuk yaptıkları diğer kişiler, otostopla Türkiye'ye dönerken, pasaport kuyruklarındaki Türk işçileri örgütlemeye çalışan gençle, onu arabasına alan Kaya Bey'dir. Salim, örgütlemeye çalıştığı insanlardan dayak yiyen genci kurtarır, onunla Kaya Bey ile beraber yola devam eder. Romanın siyasi söylemi Kaya Bey ile genç arasındaki diyaloglarda ortaya çıkar. Kaya Bey genç adamı halktan kopuk olmakla ve bilinçsizlikle suçlar. Bu bilinçsizlikle yapılacak devrim ise zaten işe yaramayacaktır. Genç adam Kaya Bey'i döneklikle suçlar ve yola Salim ile devam eder.

Roman geri dönüşlerle ilerler. Romanın geneli bu geri dönüşlerle ve iç hesaplaşmalarla kurulmuştur. Normal olay akışı ani kesintilerle yerini iç konuşmalara ve eskiye ait sahnelere bırakır. Romanın başındaki ölü evinin gerginliği, kahramanların psikolojik durumlarıyla birlikte başarılı bir biçimde aktarılır.

Salim romanın sonunda, cesedin ağır kokusu yüzünden son kontroller sırasında yakalanır. Yol arkadaşı gencin yanında bulunan teksir makinesi yüzünden anarşistlikle suçlanır ve tutuklanır. Roman Almanya'da yaşamının getirdiği psikolojik çöküntüyü ve çaresizliği, yolculuk temasıyla zenginleştirerek başarıyla okuyucuya sunar.

I. 5. d) Kılları Yolunmuş Maymun

Güney Dal'ın *Kılları Yolunmuş Maymun** adlı eseri, Almanya'da yaşayan ve uzun yıllardır memleketine gitmemesi nedeniyle psikolojisi bozulan bir adamın, hayalle gerçek arasında geçen yaşamını, romanın yazılış serüveni ve roman tekniği ön plana alınarak işleyen bir romandır.

Roman "Gazete Günleri" ve "Bir Casusun Notlarından" adlı iki ana bölüm ve bu bölümlerin alt bölümlerinden oluşur. Romanın kahramanı Ömer Kul, altı yıldır ülkesine

* Güney Dal. *Kılları Yolunmuş Maymun*. İnter Yayınları, İstanbul: Temmuz 1988.

gitmemiş, sürekli çalışmıştır. Aile doktorunun ülkenize dönün uyarısına aldırmayan adam, on günlük rapor alır ve kafasında kurduğu çalışmaları evinde uygulamaya karar verir. Ömer Kul, gazetelerin hiçbir zaman doğru haber verdiklerini düşünmez ve saplantılı bir düşünceyle, gerçek haberin peşinden koşmaya karar verir. Yaptığı ilk şey, kendi evinde bir duvar gazetesi oluşturmaktır. Kendince saptırılmış bulduğu haberleri düzelterek ve güncel sorunlara aynı şekilde yorumlar getirerek, her gün yeni bir duvar gazetesi hazırlar. Adam, gazetedeki haberlerin niteliğine göre, bir doktordan bir sendikacıya, bir arabesk şarkıcısından ABD başkanına kadar farklı rollerde ve aynı adla yazılar yazmaya başlar. Oldukça demokrat ve hoşgörülü olduğunu her fırsatta dile getiren Ömer Kul, aile üyeleri üzerinde gizli bir baskı oluşturmuştur. Zaman kavramına çok önem veren adam için her şeyi dakikası dakikasına yapmak ve sürekli saati sormak, ayrı bir saplantı haline gelmiştir. Ömer Kul'un bu tavrı zamanla aile içinde huzursuzluklara neden olur. Günlerce yemeden ve uyumadan çalışan adam, aile üyelerini bu gazeteyi okumaya zorlamaya, istemediği yorumlarla karışınca da onları terslemeye başlar. Olaylar, Ömer Kul'un bir gece kendi yatağında karısıyla yatan ve kendisine çok benzeyen bir adamı görmesiyle ilginçleşir. Birden bire odadan kaçıp giden adamı hiçbir yerde bulamayan Ömer, bir casusun takibi altında olduğunu düşünür, çünkü kendi masasının çekmecesinde kendi el yazısına benzetilmeye çalışılmış bazı notlar bulur. Notlarda Ömer'in yaptığı her şey yazılıdır. Bu garip olayların asıl nedeni, Ömer'in hastaneye kaldırılmasıyla ortaya çıkar. Uzun süredir uyumayan ve iyi beslenmeyen adam, bir şizofren haline gelmiştir. Romanın ilk bölümü, Ömer Kul'un tedaviye olumlu cevap verdiği ve yaptıklarına güldüğü bir yerde biter. Adamın yattığı odanın yanındaki odada kalan bir Türk, ona içinde mehter marşının olduğu bir kaset hediye eder. Garip olan ise yandaki odaların tamamen boş olmasıdır.

“Bir Casusun Notları” adlı ikinci bölümde, Ömer Kul'un aslında İbrahim Yaprak tarafından yaratılan bir roman kahramanı olduğu ortaya çıkar. İbrahim Yaprak, altı yıldır yazamadığı romanı üzerinde çalışmaktadır. Romanı bitirememek onda tıpkı kahramanı gibi psikolojik sorunlara neden olmuştur. Sürekli alkol alan İbrahim, tıpkı kendi yarattığı kahramanı gibi tedavi görmeye başlar. Romanın nasıl oluştuğu, isimlere ve kurguya nasıl karar verildiği farklı bir anlatıcı tarafından, İbrahim Yaprak'a anlatılarak, eleştirel ve sert bir tonda verilir. Bu yeni anlatıcının anlattıklarına göre İbrahim ve karısı Türkiye'de öğrenciyken üniversiteyi yarım bırakıp, daha özgür bir yaşam için Almanya'ya yerleşirler. İbrahim, Almanya'ya gelişini her ne kadar zorunlu (devrimcilik) nedenlere

bağlasa da karısı onunla aynı düşüncede değildir. O hiçbir zaman devrimci olmamasına rağmen, yıllardır günün birinde polislerin kendisini alıp götürcekleri korkusuyla yaşamaktadır. İbrahim'in yıllardır yazamadığı romanının konusu, daha önce yazdığı bir öykünün duvar gazetesi çıkaran kahramanını merkeze koymasıyla gelişmeye başlar. İbrahim, bir şizofrenin romanını yazmak ister. Ömer'in aksine, zaman kavramını, saati önemsemeyen İbrahim'in amacı, zamandan ve mekândan bağımsız bir eser oluşturmaktır. Yazarın amacı okuyucuyu oyuna dâhil etmek ve kendilerinin kurmasına zemin hazırlamaktır.

Burada farklı bir teknik dikkati çeker. Seksen yedi bölümden oluşan romanda, her bölümün sonunda verilen ve oradan devam edilmesi istenen bölümlerin sayıları, okuyucuya olayların akışını değiştirme imkânını verir. Yani normal olay akışı, bu numaralar takip edilerek kırılabilir.

Yazarın zamandan ve mekândan kopma isteği, kendi şizofrenisiyle birleşince gerçekleşir. Halüsinasyonlar görmeye başlayan adam, bir gece karısının yanında yatan bir adamın hızla kalkıp yanından geçtiğini söyler. İlk bölümde Ömer'in başından geçmiş gibi görünen olayı aslında yazarın kendisi yaşamış ve sonradan romanına eklemiş gibidir. Ancak olay biraz daha karışıktır, gerçekle kurgu iç içe geçmeye başlamıştır. Ömer, kendi yazarı İbrahim'in hastanedeki odasına gider, onunla tartışmaya başlar, onu yalancılıkla ve casuslukla suçlar. Ancak zamanla aralarında bir dostluk doğar. Ömer sık sık onu ziyaret etmeye başlar. İbrahim'in romanını, yani başkarakteri olduğu romanı defalarca okur, zaman zaman yaptıklarına üzülür, zaman zaman da kendisine güler. Bir süre sonra bu romanı okumaktan sıkılan Ömer, gideceğini ve bir daha gelmeyeceğini söyler. Onu kaybetmek isteyen İbrahim yeni bir roman yazdığını söyler: "Kılları Yolunmuş Maymun". Romanı oluşturan bölümlerin romanı yeniden oluşturacak gibi numaralandırılmasının nedeni de böylece ortaya çıkar. İbrahim Ömer'i kaybetmek istemediği için, onu sürekli oyalayacak bir roman biçimi oluşturmuştur.

Roman tekniği söz konusu olduğunda, önce roman kahramanını yönlendiren yazar, sonra kahramanıyla özdeşleşen yazar, sonra da kahramanı tarafından yönlendirilen yazar dikkati çeker. Tüm bunların dışındaysa, romanın özellikle ikinci bölümünde ortaya çıkan ve İbrahim Yaprak'ı yönlendiren, çoğu zaman da ona eleştirel ve sert bir tonda yaklaşan başka bir anlatıcının varlığı mevcuttur. Bu anlatıcının, romandaki yazar İbrahim Yaprak'ın dışında, asıl romanın yazarı olduğu söylenebilir. Asıl yazarın kurguyla neden bu kadar oynadığı, İbrahim Yaprak'ın oğlunun Alman arkadaşının Almanya'daki Türk

romanı hakkındaki düşüncelerinden de çıkarılabilir. Oradaki Türk romanı, sadece işçilerin sorunları çerçevesinde geliştiğinden belli bir kısırdöngü içerisine girmiştir.

Sonuçta hem romanın kahramanı Ömer, hem de romanın yazarı İbrahim, romandaki Alman doktorun dediği gibi, göçmenlerde görülen bir hastalığa, uzun süre ülkelerinden ayrı kalmaları sonucunda yakalandıkları psikosomatik ruh haline yakalanmışlardır. Temelde yatan neden, yabancılık, yalnızlık ve bir nevi sürgünde olmanın getirdiği sorun olarak yorumlanabilir.

I. 5. e) Gelibolu'ya Kısa Bir Yolculuk

Güney Dal'ın *Gelibolu'ya Kısa Bir Yolculuk** adlı romanı, hayatından memnun olmayan, yaşama sevincini yitirmiş, hatta intihar etmeyi düşünen bir bankacı – ressamın, memleketi Gelibolu'ya gitmesiyle meydana gelen olayları konu edinir.

Roman iki bölümden oluşur. İlk bölüm de kendi içinde alt bölümlere ayrılmış ve her bölüm farklı isimler almıştır.

Roman, geriye dönüşle başlar. Burak Doğu ilk aşkını ve onun kendisini terk edişini hatırlar. Hemen ardından gelen bölümde ise gerçek zamana dönülür. Burak Doğu, işinde çok başarılı ve iyi kazanan bir bankacıdır. İşini hiç sevmeyen Burak, yıllarca kendisini resim yapabilmek için bankacılığa katlandığı konusunda kandırır ancak yeterli para kazanmasına ve istediği gibi resim yapabilecek imkanı olmasına rağmen, bulunduğu düzenin bir parçası olmaktan kurtulamaz. Bu durum onu bunalıma iten nedenlerin başında gelir. Hayatı boyunca kendine bir düzen kurabilmek için çok çalışan ve sürekli üç yıllık planlar yapan Burak, hiçbir planını hayata geçiremez. Planların sekteye uğramasına ve bunalıma girmesine neden olan şeylerden birisi de annesidir. Yıllarca oğlunu baskı altında tutan anne, oğlunun evlenmesini engellemesinin yanında, onun arkadaş çevresinin gelişmesini de engellemiş, sadece kendisiyle ilgilenmesi için bir anlamda oğlunun hayatla olan bağlarını kopartmıştır. Sonuçta Burak Doğu, elli yaşında, hiç evlenmemiş, mutsuz bir insan haline gelmiştir.

Bu psikoloji onu zamanla her şeye karşı bir kayıtsızlığa ve intihar düşüncesine götürür. Gelibolu'daki bir akrabasından gelen mektup, onun Gelibolu'ya gitmesine neden olur. Bu ziyaret, Burak'ın bunalımının başka bir nedeni olan şeker hastalığına iyi gelmiş, ağrılarından kurtulmaya başlamıştır. Bu ziyaretiyle Burak, kendisiyle bir nevi hesaplaşmaya girer. Tek dileği odasına kapanmak, çilehanesinde arınmaya çalışmak ve

* Güney Dal. *Gelibolu'ya Kısa Bir Yolculuk*. Simavi Yayınları, İstanbul: 1994.

çöküşüne bir dur demektir. Ancak ilk zamanlardaki iyileşme, kısa süre sonra yerini intihar düşüncesine bırakır. Bir şeker bunalımı sırasında bu düşünce daha da belirginleşir: “Kişiliğini güdükleştirmiş, sıradanlaştırmış bu hoşgörüsüz cebbar ortamda ışığa gidecek her yol kapalıydı. İş arkadaşları, dostları, annesi, teyzeleri, Keriman Abla, paralarını vurgunlarla, arsızlıklarla, köşe dönmelerle edinmiş cahilin cahili zenginler, onların siyasetçi kadroları, onursuzlaşmış aşağılanan, aşağılanmaya layık bir ulusun verdiği acılar belki de ancak böyle, hiç bunlar önemsenmiyormuş gibi, asla gösteriye yer verilmeyecek, öne çıkarılmayacak pısırik bir intiharla hiçleştirilebilir; onlardan belki de böyle öğ alınabilirdi.” (s. 136) Yukarıdaki alıntı Burak’ın asıl rahatsız olduğu konuları ifade eder. Burak, mevcut düzenin yozlaşmışlığına alışamaz, kendini bu düzen içinde ifade edemez. Yabancılaşır, toplumdan ve hayattan uzaklaşır. Onun durumu gerçek anlamda bir uyumsuzluğu ve kendini var edemeyişi ifade eder. Buna rağmen, Burak’ın neden çile çekmesi gerektiği ve neden arınması gerektiği derinlemesine işlenmemiştir. Burak sadece sisteme uyduğu için arınma ihtiyacı hissediyorsa bile, bu konu da yoğunluğuna ele alınmamıştır. Benzer durum Oğuz Atay’ın *Tutunamayanlar* adlı romanındaki Turgut Özben’de de karşımıza çıkar ancak oradaki iç sorgulama ve kahramanın bilinçaltına yolculuğu daha ayrıntılı verilmiştir.

İlk bölümün alt bölümlerinden bir kısmı Gelibolu’nun tarihi ve şahsiyetleriyle ilgili bilgileri içerir. Bu bilgilerin romana katkısı ise belirsizdir. Fantastik anlatımın egemen olduğu “Sesini Yitiren Sokak” bölümünde, elektrik santralinin bulunduğu sokaktaki insanların ilginç duyma problemleri nedeniyle oldukça yüksek sesle konuşmaları, yeni doğan bebeklerin bile aynı şiddette ağlamaları konu edilir. Konuyu araştıran doktorun geliştirdiği kuram sembolik bir eleştiri halini alır. Türklerin içkulak yapılarıyla Avrupalıların içkulak yapıları, bir şeyleri duymak ya da bilip öğrenmek konularında farklı olabilir. Burada toplumun sosyal ve siyasi olaylara olan ilgisizliği eleştirilir.

Romanın ikinci bölümü tamamen farklı bir çizgide ilerler. İlk bölümde bir at arabasının altında kalan bir adamın iş başvurusuna eklediği rüyaları, Burak’ın arkadaşı ve aynı zamanda cankurtaran şoförü olan Kerim sayesinde, Burak’ın eline geçer. Oldukça alkollü olan Kerim, bu dosyaları bırakarak bir kazaya müdahale etmeye gider. Alkol yüzünden şekerli azan Burak da, ağrılarını unutabilmek için bu kağıtları okumaya başlar. İkinci bölüm sadece bu rüyalardan oluşur. Bir tesadüf eseri, kağıtların sahibi İnan İnce bu yazıları bir istidacıya yazdırırken, Burak’ın dikkatini çekmiş, aralarında kısa bir de konuşma geçmiştir. İnan İnce’nin başı kâbuslarıyla derttedir. Dünyadaki herhangi bir

felaket ya da kötülükten haberi olduğu zaman, kâbuslarında aynı felaketleri yaşar ve uzun acı nöbetlerine tutulur. Bu yüzden yıllar önce karısı tarafından terk edilir. Etiyopya'daki açlık, AIDS ve Çernobil faciası, kâbuslarında yaşadığı felaketlerden bazılarıdır. İnan İnce sanki dünyanın bütün acısını çekmektedir. İnan İnce hayatında iki kere güzel rüya görmüş, ilkinden sonra annesi ölmüştür. İkinci güzel rüyasında ise kendisini denizin üstünde yürürken görür. Biraz yürüdükten sonra yine denizin üzerinde oturmuş, merakla önlerindeki bazı kâğıtları okuyan iki kişi görür. Bunlar Burak'la cankurtaran arkadaşı Kerim'dir. Kerim alkollü halde Burak'ın yanından ayrılp kaza yerine doğru giderken kendisi de kaza geçirir ve ölür. Burak da kâğıtları okurken şeker komasına girer ve hayatını kaybeder. İnan İnce'nin hayatında gördüğü ikinci güzel rüya ise kendi ölümünün habercisidir aslında. Bu bölümlerde rüya ile gerçek birbirine karışır. Kimin, kimin rüyasında olduğu da belirsizdir. Ayrıca İnan kendi rüyasını anlatıyorsa ve ölmüşse, bu rüyayı ölmeden önce görmüş olması gerekir. İlginç olan başka bir nokta da Burak'ın denizin üstünde kâğıtları okurken geçen zamanla, diğer ikisinin konuşması aynı zamana denk gelir. Yani konuşulanlar aynı anda Burak tarafından kâğıtlardan da okunmaktadır.

Güney Dal, romanının ilk bölümünde kendisine yabancılaşan bir insanı konu edinirken, ikinci bölümde postmodern bir anlatım tekniği kullanarak anlatının sınırlarını zorlar. Sıradan hayatından sıkılan kahramanla sıradan anlatılardan sıkılan yazar, bir anlamda birbirleriyle örtüşürler. Bu durum, kahramanın sıkıcı hayatını değiştirmek, yazarın da sıradan anlatım kalıplarını kırmak için bir yolculuğa çıktıkları şeklinde yorumlanabilir.

I. 5. f) Küçük <g> Adında Biri

Güney Dal'ın *Küçük<g> Adında Biri** adlı romanı, kendisine küçük <g> diyen, ermiş olduğu söylenen ilginç bir yazarın bıraktığı yazılardan yola çıkılarak, Almanya'da yaşayan farklı kesimlerden insanların portrelerinin postmodern anlatım teknikleriyle sunulduğu bir romandır.

Küçük<g>, Güney Dal'ın *Gelibolu'ya Kısa Bir Yolculuk* adlı romanındaki İnan İnce gibi, bir peygamber, bir yol gösterici, bir ermiş gibi çizilen gizemli bir karakterdir. Kendisine <g> adını vermesi onu ilginç kılan özelliklerinden biridir**. Geçkin bir yaşta Almanya'ya giden ve orada ölen Küçük<g>, arkasında bazı notlar bırakır. Kendisini hiç

* Güney Dal. *Küçük <g> Adında Biri*. Dünya Kitapları, İstanbul: Ekim 2003. /Alıntılar bu kitaptandır.)

** Kafka'nın *Şato* romanındaki kahramanının adı K idi. Yazar, romanında Kafka'nın Şato'sundan bir alıntı da yapar: “Şatodan değilsiniz siz, köyden de değilsiniz, hiçsiniz siz. Ama ne yazık, biraz bir şeysiniz siz, bir yabancı, her yerde ve tüm yollarda olanlardan...” (s. 31). Ayrıca <g>, yazarın adının ilk harfidir.

görmediği halde onu bir kurtarıcı gibi düşünen romandaki anlatıcı kahraman, bu notları alıp yayınlamaya karar verir. Küçük<g>'nin notları, kaleme aldığı kişileri Berlin'de bir lokantada şekillenir. Küçük<g>, lokantada otururken bir masanın altına düşmüş bir bıçak görür. Bir süre sonra da birisinin bu bıçağı yerden alıp bir cinayet işleyeceğini kurgulamaya başlar. Yazar*** artık kendisine bir katil aramakta, lokantadakilerin adlarının verildiği her bölümde, bir yandan bu insanları dinlerken bir yandan da kurgusunu geliştirmeye çalışır. Küçük <g> öncelikle bu rolü lokantanın aşçısı Halim'e teklif eder ve romanının sonunda onu kurtaracağını belirtir. Halim, zaten kan davası yüzünden başının belada olduğunu söyleyerek katil olmayı kabul etmez. Diyarbakır'dan kaçıp Almanya'ya yerleşmesinin bir sebebi oradaki terör olaylarıdır. Yazarın roman boyunca içinden de olsa kahramanlarına müdahale ettiği, onlara sinirlendiği görülür. Halim'e de siyasetten bahsettiği için kızar, siyasetle ilgilenmediğini söyler. Ayrıca okuyucuların “duygusal arabesk kırıntıları”ndan (s. 34) hoşlanmadığını belirtir, okuyucu artık “cool”laşmıştır. Sıra Hekim Muzaffer Savaşçıya gelir. Gençliğinde yazarın “Karşılıksız Büyük Bir Aşkın İnce Romanı” adlı kitabını okumuş ve çok beğenmiştir. Yazar, ideal bir katilin iyi bir okuyucu olduğunu söyleyerek onun adını en başa yazar. Muzaffer, karısıyla birlikte uzmanlık eğitimi almak için Almanya'ya gitmişler ve orada kalmışlardır. Muzaffer yıllarca karısı tarafından korkaklıkla suçlanmıştır, Türkiye'de siyasi ortam bu kadar karışıkken, yoldaşlarının onlara ihtiyacı varken uzmanlıkla uğraşmaları davaya ihanettir. Daha sonra karısı onu terk edip Türkiye'ye gider. Yazarın tek düşüncesi ise bu hüznü hikâyeyi cinayet romanının neresine koyacağıdır. Konuşma garson kız Mine ile devam eder. Mine Türkiye'deki kocasından kaçıp Almanya'ya yerleşmiştir. Garson olarak çalıştığı için, akrabaları tarafından kötü yola düşmüş olarak görülür. Kocasının dön çağrılarına olumlu yanıt vermez ve hayatına devam eder. Yazar sözü çok uzattığını söyleyip Ressam Burak ile konuşmaya başlar. *Gelibolu'ya Kısa Bir Yolculuk*'un ressam kahramanının adı da Burak'tır. İki ressam da şeker hastasıdır, ikisi de belli bir bunalımın içinde, hayatlarından memnun olmayan insanlardır. Bu yönleriyle birbirlerine benzemelerine rağmen aynı karakter oldukları söylenemez. Burak'ın şeker hastası olması nedeniyle yazar, onu katil olarak düşünemeyeceğini ancak çok ısrar ederse onu romanın sonunda ortaya çıkacak önemli bir tanık olarak kullanabileceğini belirtir. Radyo muhabiri Gürel Bey ile yozlaşmış bir kültürün eleştirisi yapılır. Muhabir, kendi dilini bilmeyen ünlü yazarlarla (özellikle, sözde gurbetteki insanların sorunlarını soyut

*** Buradaki yazar, Küçük<g>'yi ifade eder.

şiiirlerle anlattığını ileri sürüp, onların aralarına hiç karışmayan ve onları “hırt” olarak değerlendirip mecburen onların şiiirlerini yazdığını söyleyen şairin eleştirisini yapar), mark milyoneri oldukları halde hâlâ memleketten getirdikleri bulgurla beslenen ezilmiş işçilerle, nota bilmeyen ünlü şarkıcılarla muhatap olmaktan şikâyetçidir. Sendikacı İzzet ise gençliğini, yıllarını inandığı değerler için harcadığını ve hiçbir şey elde edemediğini düşünür. Yine de pişman olmadığını söyler ancak oradaki yaşamından diğerleri gibi o da memnun değildir, aynı bunalımları, yabancılığı ve hastalıklı hali yaşamaktadır. Tüm bunları çekmektense ülkesine dönüp, gerekirse tutuklanıp işkence görmeye razı hale gelmiştir. Şair Arpat, muhabir Gürel Bey’in tanımına uyar. Kendisini büyük bir şair olarak görür. Kendi insanlarını sevmez, onların diliyle şiir yazmaktan da hoşnut değildir. Kendi insanlarını, her türlü felakete rağmen hayatta kalmayı başaran hamamböceklerine benzetir. Uzun süredir Almanya’da yaşayan şair, Türk işçilerinin gelmesiyle Almanların yanında kendi kredilerinin de düştüğünü söyler. Bir yandan da yazarı kendisinin katil olması gerektiği konusunda ikna etmeye çalışır. Ressam Burak yazarla tekrar konuşmak ister. O da cinayeti işlemek istediğini söyler. Yaptığı resimlerin ezilen işçileri yansıtmadığı için burjuvalıkla ve hainlikle suçlanan ressam da, Türk işçilerinin sadece para biriktirip, paralarını cami yaptırmacılarına, yeşil sermayeye kaptırdıklarını, yine para için çok çocuk yaptıklarını ve tembel tembel gezdiklerini düşünür. Ruh hekimi Zehra yazarın adının Küçük<g> olmasıyla dalga geçer, bu şekilde kendisini küçük göstererek yüceltmeye çalıştığını savunur. Böyle bir derdi olmadığını söyleyen Küçük<g>, hayatın anlamını bulmak ve insanlara faydalı olabilmek için sarf ettiği çabadan bahseder. Ünü yayıldıktan sonra takip edilen yazar, kendisini evine kadar takip eden adamın adının Büyük <G> olduğunu öğrenir ve çok şaşırır. Büyük <G> onu ülkeyi terk etmesi için, yazar da bir anlamda ikinci beni ya da ruh ikizi olan adamı dinleyerek Almanya’ya yerleşir. (Büyük <G> yazarın (Güney Dal’ın) kendisi de olabilir.)

Yazarın notları burada son bulur. Roman, bu kitabı yayınlayan kişinin son sözleriyle, yaptığı eklerle devam eder. “Kayda Değer Sandığım Küçük Bir Not” bölümünde Küçük<g>’nin cinayet suçlamasından tutuklu bulunduğu hapisanede aldığı bıçak yaraları sonucu öldüğü haberi, Yazarlar Birliği’nden gelir. Araştırmaya devam eden adam, Küçük<g>’nin içkili bir Türk lokantasında, psikolog bir kadına bıçakla saldırdığı için hapse girdiğini öğrenir. Notları kitaplaştıran kişinin yorumu, Küçük<g>’nin kitabına uygun bir katil bulamayınca, kendi işini kendisinin görmek istemesi ancak başarılı olamaması şeklindedir. Bu bölüm yatay şekilde yazılmıştır (s. 163) Hemen ardından

gelen bölüm “Bana Gelince”de de, kitabı basanın da yazar olma isteği görülür. Yaratıcı yazarlık kursuna gitmeyi düşünen anlatıcı, moda olan postmodern romanla ilgilenmediğini de belirtir. Uzun süre bir şey yazamayınca da romandan vazgeçip günce yazmaya karar verir. En sonunda roman birbiri ardına gelen sonnot, ek ve dipnotlarla sona erer.

Bu romanıyla Güney Dal, her ne kadar Almanya’da yaşayan Türklerin sorunlarını tek tek insanlardan yola çıkarak işlese de, romandaki teknik kaygının ve postmodern açılımların konunun önüne geçtiği söylenebilir.

I. 5. g) Yanlış Cennetin Kuşları

Güney Dal’ın *Yanlış Cennetin Kuşları** adlı öykü kitabı, yazarın daha önce yayınlanan *Buzul Döneminden Haberler*⁷ adlı öykü kitabıyla birlikte basılmıştır. Toplam on sekiz öyküden oluşan kitapta, Almanya’da yaşayan Türklerin dramı, yer yer fantastik anlatımlarla dile getirilmiştir.

“Merhaba Berlin” adlı öyküde, Berlin’de yaşayan Türklerin sorunlarına çözüm bulmak amacıyla, on yıldır burada yaşayan bir adamın ağzından kendi öyküsü anlatılır. Bir nevi misyon yüklenen adam, yıllarca buradaki Türkleri Türkiye’deki alışkanlıklarından vazgeçirmek için uğraşır. Banyo küvetinde kurban kesen, gazinoları kapatıp, rakı, viskili, dansözlü eğlenceler düzenleyen, uyuşturucu ticareti yapan insanlar, artık saflıklarını yitirmişler, çok şey görüp çok şey öğrenmişlerdir. “Onlar için Berlin, dekoru yanlış alana kurulmuş bir Anadolu’ydu; içinde bin yıldan bu yana tutturdukları bir Anadolu havası oynamaktaydılar.” (s. 54) Öyküde Türklerin değişen yönleri saflıkları, değişmeyen yönleriyse Anadolu’dan getirdikleri yaşam tarzı olarak ortaya çıkar. İlginç olan, Almanya’da yaşayan Türklerin tüm bu değişimlerinden sonra ‘onlar’ diye tanımlanmalarıdır. Türkiye’de yaşarken oradaki Türkleri de ‘onlar’ olarak nitelendiren anlatıcı, kendisini iki topluluktan da ayırarak ‘ben’ olarak niteler. Bu haliyle iki tarafa da ait olamayan, yabancılaşan ve yalnızlaşan bireyi (bir yönüyle de aydını) temsil eder. Öykü kahramanı bir şeyleri değiştiremediğini fark ettiğinde hem misyonundan hem de ‘onlar’ı düşünmekten vazgeçer. Bu yönüyle de yazarın gerçekten ‘ben’e dönüştüğü söylenebilir.

* Güney Dal. *Yanlış Cennetin Kuşları*. Dünya. İstanbul: İkinci Basım, Temmuz 2004. (Alıntılar bu kitaptandır.)

⁷ Güney Dal. *Buzul Döneminden Haberler*. Danışma Yayınları, 1983.

Yazarın “Yanılıgı”^{**} adlı öyküsü, üç farklı anlatıcıyla kurulmuş bir yapıya sahiptir. Bir anne, kocası evi terk ettiği için bebeğini bir Alman kadına evlatlık verir. Eve geri dönen kocası ise bebeği para karşılığı başka bir aileye vermek niyetindedir. Sonuçta aileye çocuk satmaktan dava açılır. Öykü orada yaşayan Türklerin düşüşlerinin en uç, en dramatik örneğini verir. Öykünün başarısı ise yazarın üslubunda yatar. Bu kısa öyküde canlılık; anne, tercüman ve bebeği evlat edinen Alman kadının kendi ağızlarından konuşturulmalarıyla sağlanırken, insanların psikolojileri de aynı başarıyla verilir.

“Masal Gibi” adlı öyküde, bir Türk’ün yakalandığı hastalığın, abartı ve ironiyle okuyucuya sunulduğu görülür. Alman doktorların bir denek olarak kullandıkları Kazım’ın sorunu, alış veriş yapma hastalığına tutulmuş olmasıdır. Öyle ki, sürekli bir şeyler satın aldığı için, evde bu eşyaları koyacak yer bulamaz hale gelir. Bu sorunu çözmek için de, bir yandan eşya almaya devam ederken diğer yandan, daha önce aldıklarını geceleri gizlice dışarıya atmaya devam eder. Kazım’ın bu durumunu inceleyen doktorlar, bir basın toplantısı sırasında bir deney yaparlar. Aldığı ilaçların etkisinden kurtulan adam, birden bire hırçınlaşıp saldırganlaşmaya başlar. Kazım ancak, önüne konan paraları alıp yapay olarak hazırlanmış markete girerek bütün parasını harcadınca sakinleşir. Deney bittikten sonra, doktorlar dâhil orada bulunan herkesin yapay markete hücum etmesi öykünün gülünç yönünü oluşturur. Türklerin de Almanlar gibi tüketime meraklı hale gelmeleri ironiyle aktarılır. Türkiye’de geçim sıkıntısı çeken Türklerin Almanya’daki tek eğlenceleri (tıpkı tekdüze yaşamlarından sıkılan Almanlarınki gibi) alış veriş yapmaktır.

“Buzul Döneminden Haberler”de, Almanya’da uzun zamandır güneşin görülmediği, gökyüzünü ve güneşi hatırlatacak renklerin yasaklandığı, insanların devlet tarafından öldürüldüğü bir ortam anlatılır. Fantastik bir anlatıma sahip olan olay örgüsü, yaşlı bir Alman kadın ve Türkiye’de anarşistlikle suçlandığı için Almanya’ya kaçan bir Türk’ün hikâyeleriyle gerçekçi düzleme döner. Öykü, sosyal bir başkaldırıyı simgeliyor gibi görünmesine rağmen, Almanya ile olan bağıntısı belirsizdir. Öyküde bunların dışında, tekdüzeliğe, sıkıcılığa ve sürekli kapalı olan Almanya’nın havasının insanlar üzerinde yarattığı psikolojik soruna gönderme yapıldığı da söylenebilir.

Öykülerin geneli okuyucuya anlık durumlardan kesitler sunarak işlenmiştir. Olaylar sadece Türk işçilerinin sorunları çerçevesinde ele alınmamış, daha edebi bir yaklaşımla, yabancı olmanın psikolojisi ön plana çıkarılarak öykülerde işlenmiştir.

^{**} 1978 Yakacık Şenliği Öykü Yarışması ikincilik ödülü.

I. 6. YÜCEL FEYZİOĞLU

I. 6. a) Hayatı ve Eserleri

Yücel Feyzioğlu, 1946 yılında Kars'ta doğdu. Cilavuz İlk Öğretmen Okulu'nu bitirdi. 12 Mart askeri darbesinden sonra görevinden alındı. Diyarbakır Sıkıyönetim Mahkemesi'nce hapis cezasına çarptırılınca 1972 yılında yurt dışına çıktı. Almanya 'da öğretmenlik yapan Feyzioğlu, Mülheim Dil Enstitüsü ve Andersson Yazarlar Akademisi'ni bitirdi. 1985 yılından beri serbest yazarlık yapmaktadır. Şimdiye kadar 22'si çocuklar için masallardan oluşan toplam 26 kitabı bulunmaktadır. Yılda 30 kentte, ortalama 80- 90 toplantıya katılarak öğretmenlere örnek masal dersleri veriyor. 2004 yılında Türkiye'ye dönen yazar, bugüne kadar Almanya, Avustralya, Hollanda, Fransa, İsviçre ve Azerbaycan'da çocuklara anlattığı Keloğlan masallarını Türkiye'de ilk kez anadilinde yayımlatma olanağı buldu.⁸

Roman: *Uğultu* (1985), *Anarbay* (2000). **Öykü:** *..MA* (1987) *El Malı ile Nasıl* (1994). **Oyun:** *Almanya'ya Nasıl Geldik/Mozart Karşılıması* (2004)

Ödülleri:

- Yunus Nadi Gençlik Ödülleri'nde ikincilik (1987)
- Ömer Seyfettin Öykü Ödülü (1997)
- *Anadil Neden Gereklidir* adlı çalışmasıyla Cumhuriyet Gazetesi'nin "Göçün Kırkinci Yılı" nedeniyle yurtdışı yazarları arasında açtığı yarışmada birincilik ödülü (2002)

I. 6. b) Uğultu

Uğultu^{*}; Almanya'da çalışan fabrika işçilerinin ağır çalışma koşullarını, sıkıntı ve hayallerini, canlıymış gibi betimlenen bir fabrikayı esas alarak, masalsı bir anlatımla öyküleyen bir roman.

Roman genelde Türkler üzerine yoğunlaşmasına rağmen, fabrikanın Yunan, Alman ya da İspanyol işçilerinin sorunları da aynı doğrultuda işlenir. Bu yönüyle, klasik işçi – işveren/ ezen – ezilen temasının işlendiği bir mekan olan fabrika, katı kurallarla yönetilen acımasız bir dev olarak nitelendirilir. Almanya'daki insanların tekdüze yaşamları ve bu yaşamın getirdiği katı kurallar, fabrikada da aynen devam etmektedir.

⁸ http://www.e-kolay.net/kadin/ana_detay.asp?PID=1173&HID=1&haberID=184168

^{*} Yücel Feyzioğlu. *Uğultu*. Memleket/Kaynar, Ankara: 1985. (Alıntılar bu kitaptandır)

Burada da kurallar ve sınırlar önceden belirlenmiş, insanlar da makineler gibi mekanikleştirilmiştir. Saatlerce çalışan işçilerin tek yapmaları gereken şey daha hızlı çalışıp üretim bantlarını daha hızlı döndürmek, yemeklerini, sohbetlerini ve hayallerini kısıcak aralarda gerçekleştirmektir. Zaten İşverenlerin isteği de, işçilerin düşünmekten ziyade çalışmaları yönündedir. İstenmeyen tek şey ise, işçilerin birbirleriyle ilişki içinde olmaları ve birlikte hareket etmeleridir. Bu amaçlarına ulaşabilmeleri içinse fazla çaba sarf etmeleri gerekmez. Almanya’da yaşayan Türklerin en önemli sorunlarından biri olan dil, burada da kendisini gösterir. Fabrika çalışanları en ufak isteklerini bile birbirlerine anlatamamakta, hiçbir şeylerini paylaşamamaktadırlar. İletişimsizliğin öteki nedeniyse, romana da adını veren, fabrikanın dayanılmaz uğultusudur. Öyle ki Türkler, sadece Almanları değil, birbirlerini de anlayamaz duruma gelirler.

Romanın gerçeküstü yanı da, birbirleriyle anlaşılamayan insanların bütün dertlerini, isteklerini ya da yanındaki arkadaşına söylemek istediklerini, yaptıkları makinelere söyleyip, bütün fabrikaya yaymalarıyla ortaya çıkar. Makineler sır tutan, paylaşan ve konuşan canlılar olarak, fabrikanın alıcı ve vericileri de ispiyoncu hainler olarak kişileştirilmişlerdir.

Romanın masalsı havası öncelikle benzetmelerde ortaya çıkar. Yedi başlı bir deve benzetilen fabrika, şöyle anlatılır: “Yedi dev kulenin arasında yetmiş yedi burç, yetmiş yedi burçta yetmiş yedi gözetleme deliği varmış. Uğultusuyla, kara bulutlarıyla koca şehrin üstüne demir perdelerini germiş, insanları, ağaçları, akarsuyu, çimenleri, uçan kuşları yutmaya çalışmış.” (s. 8) Burada kullanılan sayılar yine masallarda karşımıza çıkan mistik sayılardır. Kırk mağara, kırk sevdalı, ayın on dördü, az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş gibi ifadelerin de bu masalsı havayı desteklediği görülür. Hasret’le Gülnaz’ın aşkları da yine bir masal gibi betimlenir. Fabrikanın benzetildiği başka bir şey de cehennemdir: “Cehennem dedikleri işte burası olsa gerek demiş Hasret, katran kazanı da var, sırat köprüsü de... Zebanileri de var, Azrail’i de...” (s.48) ayrıca işverenler de harami olarak nitelenerek Kırk Haramiler’e gönderme yapılmıştır.

Tabii ki bu masalsı göndermelerin arka planında, bu cehennem, zebani, harami benzetmelerinin ardında, yine siyasi bir açılım, işçi – işveren sorunu irdelenmektedir. Sorun sadece Türklerin sorunu değil, aksine, bir işçi sorunu olarak evrenseldir. Fabrika işçisi İspanyol Maria’nın kocası bir direnişçidir ve yakalanıp öldürülmüştür. Bu olayın da etkisiyle birbirlerine daha da yaklaşan işçiler, herkesin anlayabileceği, hayvan seslerinden

oluşan bir dille anlaşmaya başlarlar. Bundan rahatsız olan yöneticilerin onları farklı bölümlere göndererek ayırmak istemelerine karşı çıkarak çalışmaya devam ederler.

Manilerle, türkülerle, hikâyelerle, masalsı öğelerle desteklenen roman; yabancılığı, gurbet yaşamının zorluklarını, Almanya'nın ağır çalışma koşullarını da işlerken, asıl verilmek istenen; dilleri, dinleri ya da kültürleri ne olursa olsun, işçilerin birleşmesi ve bu evrensel dille anlaşabilecekleridir. Zaten roman da, pek inandırıcı olmasa bile, bu işçi direnişinin başlayıp yayılacağı imajıyla bitirilmiştir.

I. 6. c) Anarbay

Anarbay^{*}, Yücel Feyzioğlu'nun, Almanya'da babasıyla birlikte yaşayan küçük bir çocuğun hikâyesini anlatan bir romandır.

Anarbay, daha iyi bir eğitim alacağı düşüncesiyle, küçük yaşta Almanya'ya babasının yanına gönderilir. Geride çok sevdiği dedesini ve annesini bırakan çocuk, sık sık kaçıp geri dönme girişiminde bulunsa da, Türkçe öğretmenin ilgisinin sayesinde oradaki yaşama uyum sağlamaya başlar. Daha ilk geldiği günden başlayarak, zekası, cana yakınlığı ve anlattığı masallarla herkesin sevdiği bir çocuk haline gelen Anarbay, her zaman önde ve yöneten olmayı isteyen bir yapıya sahiptir.

Babası: “bir vadinin yamaçlarındaki taş parçaları gibi yuvarlanıp verimli vadilere indiklerini, yamaçlara asla geri dönemeyeceklerini”(s. 12) yeni yeni anlayan Türk işçilerinden biridir. Yıllardır orada yaşamasına rağmen nerdeyse hiç Almanca bilmez. Oğluyla iletişimi zayıftır. Sürekli çalışan ve para biriktirip yurduna dönmek isteyen, Yücel Feyzioğlu'nun öteki eserlerinde de yer alan maden işçilerinden biridir. Zonguldak'tan gelip yerleştikleri bu mahalle, onların gelmesiyle terk edilmiş, onları hor görmeyen birkaç ailenin dışında hiç Alman kalmamıştır. Yazar, konunun bütünüyle tam olarak alakalı olmasa da, maden işçilerinin dramını göstermek için, Anarbay'ın öğretmenini, babasının madeninde bir gezintiye çıkarır ve oradaki zorlukları ayrıntısıyla anlatır.

Anarbay'ın şimdiki öğretmeni Elsa Vogt, şimdi sekizinci sınıfa gitmekte olan Anarbay'ın tehlikeli işlere giriştiğini fark ederek, onunla çok iyi anlaşılan eski Türkçe öğretmeni Elçin'den yardım ister. Elçin de yazarın kendisi gibi öğretmendir ve o da yazar gibi masallarla ve çocuk kitaplarıyla oldukça ilgilidir. Bu yönüyle yazarın kendisiyle de örtüşmektedir.

^{*} Yücel Feyzioğlu. *Anarbay*. Pencere Yayınları, İstanbul: Ekim 2000. (Alıntılar bu kitaptandır.)

Anarbay'ın tehlikeli işlere kalkışması ise Türkiye'ye tatile gidişinden sonra kendisini gösterir. Sıkıyönetim (12 Eylül) zamanıdır. Köyünde çok keyifli günler geçiren ve herkesi eğlendiren Anarbay on altı yaşındadır, kimliği olmadığı için karakola alınmak istenir, direnir jandarma subayını dövdüğü için ağır işkenceye maruz kalır ve tecavüze uğrar. Bu taciz olayını kimseye anlatamayan Anarbay'ın tek isteği, para biriktirip bir silah almak ve o subayı vurmaktır. Bu yüzden bir çeteyle birlikte otomatları soyan Anarbay, gereken parayı biriktirir ve köyüne gidip bir silah alır. Durumu fark eden dedesi ona her şeyi anlattırır ve gerekeni kendisinin yapacağını söyleyerek onu geri gönderir.

Dede, Anarbay için oldukça önemli bir dayanak haline gelmiştir. Tıpkı Habib Bektaş'ın *Gölge Kokusu* romanındaki Metin'in dedesi gibi, o da torununa doğayı sevdirmiş, onu masallarla büyötmüştür. Anarbay da tıpkı Metin gibi, dedesini güneşe benzetir. Dedesi Azeri'dir, yazarın diğer eserlerinde olduğu gibi, yaşanan mekan yine Kars'tır. Stalin'e karşı savaşmış, Rusların arasına girip casusluk yapmıştır. Metin'in dedesi gibi o da çevresinde çok sevilen, saygı duyulan ve çekinilen bir karakterdir. Romanın sonunda subayı öldürdüğü için öldürölür.

Elçin duyarlı bir öğretmen olarak çizilirken, Türklere olumsuz bakışı simgeleyen Bayan Licht, baskıcı eğitimi simgeler. Ona göre Türklerin burada yapmaları gereken tek şey, kısa yoldan okulu bitirip çalışmalarıdır, zaten dil problemleri yüzünden üniversiteyi de okumaları mümkün değildir. Türklerin Almanca öğrenip uyum sağlama yetenekleri de yoktur. Ayrıca bütün Türk çocukları davranış bozukluğu gösterirler. Almanya'da hâlâ uygulamada olan, deli okulu denilen, öğrenme güçlüğü çekenler için düzenlenmiş okula Anarbay'ı da göndermek ister. Onun bu düşüncesinin tersine, yine bir Alman öğretmen olan Elsa ise göçmenlerin kendileri için bir şans, bir renk olduklarını düşünür. Bu yönüyle Bayan Licht'in karşısına özellikle yerleştirilmiş gibidir.

Birçok masal kitabı yazan, çocuk eğitimiyle yakından ilgilenen Yücel Feyzioğlu, bu romanını da Anarbay'a anlattırdığı masallarla ve masalsı betimlemelerle oluşturur. Bir bakıma roman, yer yer büyüklere masallar şeklini de alır. Kendi masal kitabı *Büyölü Limon*'a da gönderme yapan yazar, zaman zaman çocuk eğitimi ve ders sistemi hakkında bilgiler vermeye başlar. (s. 170) Bir öğretmenin nasıl olması gerektiği ve eğitim yöntemleri hakkındaki bölümler, Anarbay'la ilgisi yönünden romana bağılyken, konuya olan ilgisiyle romandan kopuk bir izlenim yaratmaktadır.

Masalların sonu iyi bitmesine, bu romanın da sonunun iyi biteceği izlenimi verilmesine rağmen, beklenilen olmaz. Eski günlerden kalan yarım kalmış, kendisiyle özdeşleşen Ayıkulak masalının sonu, Anarbay tarafından, ölümle bitirilir. Masalın sonu, romanın sonuyla paralel bitirilir çünkü dedesinin öldüğünü öğrenen Anarbay da intihar eder ve ölür.

I. 6. d) ..MA

Yücel Feyzioğlu'nun toplam beş öyküden oluşan ..MA* adlı öykü kitabı, “Yarım Sen Gideli” ve “Bir Ömür Böyle Geçti” öykülerinde Almanya yaşamına ilişkin daha bireysel konuları ele alırken, “..Ma”, “Belge” ve “Çiçek ve postal” öykülerinde de Türkiye'deki işkence sorununu ele alır.

“Yârim sen gideli” adlı öyküde Almanya'da yaşayan İsmet'le bir yanlışlık sonucu ayrıldıkları eski sevgilisi Rita'nın karşılaşmaları üzerine gelişir. Her ikisi de evli ve çocuklu olmalarına rağmen tekrar birlikte olurlar. Arka planda ise İsmet'in çok yoğun olmasa da Almanları eleştirdiğini görürüz. Almanların içe dönük yaşamlarını beğenmeyen İsmet, elektrik tasarrufu olmasa, Almanların gündüz bile perdeleri kapalı oturup, sadece kendileri için yaşayacaklarını düşünür. (s. 20) Rita'nın Türklere bakışıysa oldukça olumludur: “Bizim Almanlardan çok değişik insanlar. Çok hoşgörülü. Her gidişimde bir yığın konuğu oluyor herkesin. Dille söyleşemesem bile yürekten yüreğe anlaşıyorum onlarla.” (s. 22) “ Bizi sadece çalıştırmak için getirip hayvan gibi işe sürenlere daha da düşman oldum.” (s. 26) “Anadolu uygarlıklarını inceledim. Karşıma engin zengin bir dünya çıktı. Nice uygarlıklar kurulmuş topraklarınızda... Bizimkiler at gözlüğüyle bakıyor, tüm bunları bilmiyorlar... Ya da işlerine gelmiyor.” (s. 23)

Yazarın doğaya, daha doğrusu memleketinin doğasına verdiği önem ve özlem, öyküdeki betimlemelere de yansıyor. Gittiği panayır yerindeki eski şatoyu yüksek kayalara, onu çevreleyen suyu da Karsçayı'na benzetir. Karısını betimlemesi de yine aynı yöndedir: “Dersiniz ki, kar suları ile coşan Aras, dersiniz ki Fırat. Gittiği tüm yurtlara hayat götürüyor.” (s. 9) İsmet'in yurt özlemi ve sitemi şu alıntıda daha da belirginleşiyor: “Ninelerimiz bize masal anlatırdı, dünya güzeli masallar. Sonra birlikte uyur, sabah olanda kalkıp o yüksek yaylalara giderdik. Anadolum benim, sevgili yârim, yedi iklimim bin güzelliğim... Nasıl kıydılar ona nasıl. Gözlerimin önünde her karış toprağın. Nasıl özlemişim bilemezsin.” (s. 24) öykünün başındaki mani, öyküde geçen deyimler, yöresel

* Yücel Feyzioğlu. ..MA. Memleket Yayınları, Ankara: Mart 1987. (Alıntılar bu kitaptandır)

sözcüklerle halk edebiyatına ait motifler, yazarın *Uğultu* romanında olduğu gibi, burada da kullandığı unsurlardır.

“Bir Ömür Böyle Geçti” adlı öyküdeki Ağamalı, yazarın *Uğultu*⁹ romanındaki karakteriyle aynı adı taşır, kısmen de benzerdir. Sendika ya da işçi haklarıyla hiç ilgilenmeyen Ağamalı, Alman Markının Türk Lirası karşısında aşırı değerlenmesine önceleri sevinir ancak Türkiye’de ortak olduğu fabrikaların batmasıyla, arkadaşının tabiriyle, işçiden patron olmayacağını anlar. Bundan sonraysa, ömürlerinin boşuna geçtiğini düşünen insanlarda, aşırı bir yemek tutkusu başlamıştır. Fahiş fiyata aldıkları tencereler ve yapılan yemekler tek eğlenceleridir artık. Bu öyküde de Ağamalı’nın arkadaşının yurt özlemi, sadece aynı dili konuşmaktan kaynaklanan sevinçle ortaya çıkar: “Ne söylerse söylesin, benim anadilimde konuşuyordu. Sanki anayurdumdaydım, sanki yaylalara çıkmış çiçek topluyorduk... Sarı yeşil, mor meneviş çiçekleri. Dağ lalelerini... Sanki sıcak tepemizden vuruyor, biraz sonra Karşçayı’na girecektik. Çalkanıp çimecektik. Zozo dağından Erdağına, oradan Ağrı’ya vurup geçecektik.” (s. 31)

“..Ma” adlı öykü 1981 yılında Türkiye’de bir hücrede geçer. Askeri yönetimce tutuklanan solcu kadının kocası öldürülmüş, kendisi de düzenli olarak işkence görmektedir. Ağır işkence sahneleriyle birlikte, işkence psikolojisi de yoğunluğuna işlenmiştir. Duvarda gördüğü silinmiş bir kelimedenden kalan ‘.. ma’ hecesinin, aslında ‘korkma’ kelimesine ait olduğunu fark edince, çok inandırıcı olmasa da, kendisinde büyük bir güç hisseder ve direnmeye devam eder.

“Belge” adlı öyküde konu yine işkencedir. Askeri yönetimden kaçan bir profesör, Almanya’ya yerleşir. Amacı, yanında getirdiği kesik bir elle, Türkiye’deki işkenceyi göstererek tüm Avrupa’nın dikkatini çekmektir. Beklediği ilgiyi göremeyen profesör, kesik eli gömerken yakalanır ve gazetelere manşet olur.

“Çiçek ve Postal” öyküsünde ise bir hapisanenin kadınlar koğuşu ve yine işkence sorunu ele alınır. Avluda betonu delerek yaşayan bir çiçek sayesinde farklı görüşlü insanlar birlikte hareket ederler. Yine bir işkence sahnesinde, gördüğü işkence yüzünden neredeyse ölmek üzere olan ama gözleri hâlâ direnen bir tutukluyu gördükten sonra, işkenceye dayanması, yine inandırıcılıktan uzak bir şekilde anlatılıyor.

⁹ Yücel Feyzioğlu. *Uğultu*. Memleket/Kaynar, Ankara: 1985.

Yücel Feyzioğlu'nun öyküleri siyasi söyleme kaydıǰı noktalarda edebiyattan ve inandırıcılıktan uzaklaşırken, masalsı bir anlatımla insan ilişkilerine yöneldiǰi noktalarda yetkinliǰe ulaşan bir yapı sergiliyor.

I. 6. e) El Malı ile Nasıl?

Yücel Feyzioğlu'nun *El Malı ile Nasıl?** adlı eseri; işçi göçüyle beraber Almanya'ya giden Munis'in başından geçen olayları, iki kültürün arasındaki farkların getirdiǰi uyum sorununu, mizahi bir dille anlatan kısa hikâyelerden oluşuyor.

Munis, Kars'ın bir köyünden kalkıp, çalışmak için Almanya'ya gitmeye karar verir. Ama sorunlar henüz başvuru aşamasında kendisini gösterir. Doktor kontrolünden geçemeyen Munis, köylülerin dedikodusundan kurtulmak için, Almanya'ya gitmiş gibi yapar ve evinin tavan arasında yaşamaya başlar. Bir dahaki kontrolde de kendisine güvenemeyen Munis, arkadaşı Münir'in idrarını, karısının altınları karşılığında alır ve muayeneden geçer. Bundan sonra, Almanya'da törenle karşılanacaklarını ve yolların altından yapılmış olduğunu zanneden Munis'in başına gelenler, fıkra tadında, ironik, mizahi öyküler halini alır.

Munis, zengin olma hayali kuran, cahil ama uyanık köylü tipi olarak çizilmiştir. Aslında bir maden ocağında çok ağır koşullarda çalışan Munis, anlatım boyunca profesörlük gibi, önemli kongrelerde (Enternasyonal) konuşmacılık gibi roller de üstlenir. Bu yönüyle kitap; zaman, mekân ve karakterler bakımından bütünlük gösterse de, konu birliǰinin var olduǰu söylenemez. Özellikle Munis ve karısı ile ilgili bölümlerin bazıları, tamamen ayrı hikâyeler gibi okunabilir. Bu nedenle, bu kitap için bir öykü kitabı ya da roman demek yerine, bir karı kocanın hayatının belli bir döneminden kesitler sunan uzun bir hikâye demek daha doğru olacaktır.

Munis'in siyasetle olan tek bağı, belki bir bayan arkadaş bulurum umuduyla yaklaştığı, gazete satan komünist Türk kadınlarıdır. Yer yer bazı göndermelerle işçilerin birleşmesi gerektiǰi, Munis'in ilgisizliǰiyle paralel olarak, arka planda verilmiştir.

Munis'in Almanya'ya kabulü sırasında oldukça ayrıntılı muayene edilmesi, ailesini Almanya'ya getirebilmek ve vatandaşlıǰa kabul edilmek için Ren Nehri'ni yüzerek geçme şartı, Türklerin aşağılanmalarının abartılı örnekleri olarak verilir. Hatta vatandaş olabilmek için, Alman çocukları kara bıyıklarından korkmasın diye bıyıklarını keser, saçlarını sarıya boyayıp mavi lens takar. Artık faklı olmadığı için mutlu olan

* Yücel Feyzioğlu. *El Malı ile Nasıl*. E Yayınları, İstanbul: 1994.

Munis'in bu eylemi, Habib Bektaş'ın "Şey" adlı öyküsünün, daha derin bir psikolojiyle saçlarını boyatıp küpe takan karakterinin eylemiyle aynıdır.

Yazarın *Uğultu* romanındaki Ağamalı tipiyle Munis tipi; muhtar olma istekleri, yaptırdıkları sahte muhtar, jandarma komutanı, kaymakam mühürleriyle, ..*MA* adlı öykü kitabındaki Ağamalı tipiyle de Türkiye'de birçok fabrikaya ortak olup, bu fabrikaların sahipleri olduklarını sanmalarıyla, tamamen örtüşürler.

İlk öyküde, sözde bu kitabın yazarı, bu kitabı neden yazdığını açıklar. Yazar, ironik bir anlatımla, çok ünlü ve eserleri yirmi dile çevrilen bir yazar olarak kendini tanıtır. Bir rastlantı sonucu, aslında kendi yaratacağı bir karakter olan Munis'le tanışan yazar, Munis'e, onu yazarak para kazanacağını göstermek için yazdığını söyler. "Martı Seyri" (s. 22) adlı öyküde ise anlatıcının, daha doğrusu, ilk öyküde karşımıza çıkan yazarın, bu yazdıklarının ciddiyetine okuyucuyu inandırmak istediği görülür. Kitaptaki anlatımın postmodern anlatıma uyan yönleri, yukarıdaki örneklerle sınırlıdır. "Neyin Profesörü" (s. 57) adlı öyküdeki "Yabancı İşçilerin Burunlarını Kısaltma Projesi" Munis'e profesörlüğü getirir. Öyküdeki proje, ironikliğiyle Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nü hatırlatır.

Yazar komedi unsurunu, daha çok abartı, ironi ve söz komiğine dayanarak, yoğun argo terminolojisi kullanılarak sağlanmıştır. Sonlarıyla tamamen fıkra özelliği gösteren öyküler, Almanya'da yaşayan Türklerin uyum sorununu bu yolla vermeye çalışmıştır.

I. 7. HABİB BEKTAŞ

I. 7. a) Hayatı ve Eserleri

Habib Bektaş, 1951 yılında Salihli’de doğdu. Yoksul bir çiftçi ailesinin çocuğu olan Bektaş, ilkokulu bitirdikten sonra öğrenimine devam edemedi. 1972 yılında iş göçüne katılarak Almanya’ya gitti. Çeşitli işlerde çalıştı. İş hayatı yanında yazma uğraşını da devam ettirdi. İlk romanı *Yaşamı Kuşatmak* Almanca ve Türkçe olarak yayınlandı ancak Türkiye’de üzerinde durulmadı.¹⁰

Roman: *Yaşamı Kuşatmak*(1981), *Bana Bir Şiir Oku / Hamriyanım* (1989), *Gölge Kokusu* (1997 -*Eylül Fırtınası* adıyla Atıf Yılmaz tarafından filme çekildi.), *Cennetin Arka Bahçesi* (1999). **Öykü:** *Kapıkule Nerde* (1983), *Yorgun Ölü* (1989), *Meyhane Dedikleri* (1997), *Ben Öykülere İnanırım* (2001). **Şiir:** *Erlangen Şiirleri* (1983), *Adresinde Yoktur* (1985), *Sözü Yurt Edindim* (1992). **Araştırma:** *Uyuşturucu Batağı* (1991)

Ödülleri:

- Erlangen Kültür Özendirme Ödülü (1982)
- *Bana Bir Şiir Oku / Hamriyanım* romanıyla Milliyet Roman Ödülü (1989)
- *Cennetin Arka Bahçesi* romanıyla Dil Derneği Ömer Asım Aksoy Ödülü (2000)
- *Gölge Kokusu* romanıyla İnkılap Roman Ödülü (1997)¹¹

I. 7. b) Bana Bir Şiir Oku / Hamriyanım

Habib Bektaş’ın *Bana Bir Şiir Oku / Hamriyanım** romanı; yıllar önce Türkiye’nin kırsal bir bölgesinden Almanya’ya çalışmaya giden Fatma’nın yaşamından yola çıkılarak, bir dönemin Almanya’sında yaşayan insanların (Türk ve Alman) bireysel, sosyal ve siyasi durumlarını ele alan bir açılıma sahip.

Romanın bireysel boyutu Fatma’yla, Fatma’nın yalnızlığıyla ortaya çıkar. Fatma yıllardır Almanya’da yaşamasına rağmen hâlâ Almancayı öğrenememiş, bütün çevresi

¹⁰ Karakuş, Mahmut. “Yalnız Bir Yazarımız: Habib Bektaş” *Hürriyet Gösteri*, Kasım 1992, sayı 144, s. 28-29.

¹¹ <http://www.milliyet.com.tr/1997/01/18/sanat/inkilap.html>

* Habib Bektaş. *Bana Bir Şiir Oku / Hamriyanım*. Can Yayınları, İstanbul: 1999. (Alıntılar bu kitaptandır.)

çalıştığı lokantadan oluşan, orta yaşın üstünde bir kadındır. Fatma'nın yalnızlığını paylaşabildiği tek varlık, hamurdan yapılmış bir bebek olan Hamriyanım'dır. Hamriyanım Fatma'nın her şeyini anlattığı bir bebekten ziyade, belki de onun ayakta kalmasını sağlayan canlı bir varlık konumundadır. Fatma'nın hayatındaki tek renk ise, komşusu Fritz'e duyduğu platonik aşktır.

Fritz de bireysel sıkıntılar içinde savrulur. Psikoloji alanında doktora yapmaya çalışmaktadır. Sevgiye inanmayan Fritz, hayattan ve öteki insanlardan kopuk yaşar hatta onları aptal olarak nitelendirir. Türklere karşı da pek sempatisi yoktur.

Yine Alman olmasına rağmen Türklerin yanında yer alan, onların siyasi sorunlarını paylaşacak kadar onlarla yakınlaşan karakter, Fritz'in sevgilisi İna'dır. Şarkiyat bölümünde okumaktadır. Fritz'le tamamen zıt bir karakter çizen İna'nın sevgilisiyle olan tek benzerliği, bireysel sıkıntılarını çözemeyen bir genci canlandırmasıdır.

Romanın siyasi boyutunu oluşturan karakter ise, Türkiye'de siyasi bir cinayet işlediği öne sürülen ve ülkeye iadesi istenen Metin'dir. Metin için imza kampanyaları düzenlenmekte, birçok dernek ve örgüt onun sınır dışı edilmesini engellemeye çalışmaktadır.

Bu karakterlerin Almanya'da yaşayan belli kesimleri sembolize ettikleri de söylenebilir. Fatma; gurbete alışamayan, her zaman kendilerini bir yabancı gibi hisseden Türkleri de temsil eder aynı zamanda. Sosyal hayatı olmayan Fatma çok çalışmasına rağmen iyi bir gelir elde edemez. Oldukça dar bir çevrede, tamamen içe dönük, Alman kültürünü hiç anlamayan, arada kalmış Türkleri temsil eder. Ülkenin kırsal bir yerinden, daha şehir hayatını bile yaşamadan kendisini Almanya'da bulmanın ikilemi içerisinde. Fatma'nın yalnızlığı ve ezikliği roman boyunca derinliğine işlenir. Fatma “öteki” olduğunu, otobüste yanına kimse oturmadağı zaman, kendi kıyafetlerini, ellerini incelediğı zaman yoğun olarak hisseder. Fatma'yı mutlu etmek aslında çok basittir: “bir bildik bakış/ bir eskimiş yüz/ benzetiş/ en çok aradığı/ bir gülüş/ önemli mi kendine olmaması”. Romanın başındaki bu şiir, vitrin mankenleriyle ve bebeğıyle konuşan kadının yalnızlığını ve ne istediğini ortaya koyar. Yine Fatma'nın ezikliği ve çaresizliği, kendisiyle bir böcek arasında kurduğu paralellikte de görülür: “Karaböcek kim kırdı ellerini? / Karaböcek neden böyle oldun, kimin kimsen yok mu? / Karaböcek, yaşar mısın, yaşamaya dermanın yetecek mi?”(s. 10)

Fritz karakteriyle Almanların belli bir kesiminin Türklere bakışı gösterilmek istenmiş gibidir. Onun için Türkler: “Kısa boylu, kara bıyıklı, bağırarak konuşan bir sürü insan”(s. 145) dır. Ona göre Türkler kendi ülkelerinde de burada da zaten ezileceklerdi. (Burada ezilme ya da sömürölme denilen şeyin sadece Almanlar tarafından uygulanmadığının, Fatma’nın patronu Raşit’in de kendi işçilerine aynı şekilde yaklaştığının belirtilmesi gerekir.) Yıllardır yaşadıkları yerin dilini öğrenmeyen bu insanları anlamayan Fritz, Türk kadın işçilerle ilgili bir tez yazmaya karar verir. İlk olarak da Fatma’yı konu edinir. Fatma’yı duygusal yönünden ziyade bir deney malzemesi olarak gören Fritz, onu kendisiyle birlikte olmaya zorlarken, iki kültür arasındaki farkı anlayacak bilgiye ve duyguya sahip değildir. Bu yönüyle Türkleri yüzeysel bir bakış açısıyla değerlendiren Almanların bir sembolüdür Fritz.

12 Eylül darbesinden sonra iadesi istenen Metin’in aracılığıyla da romanın siyasi yönü oluşturulur. Metin, haksızlığa uğramış, kimseyi öldürmediği, herhangi bir örgütle önemli bir bağı olmadığı halde kurban seçilen bir gençtir. Yine Metin karakteriyle Almanya’da siyasi sorunlar yüzünden yaşamak zorunda kalan bir kesim temsil edilmektedir.

Romanın sonunda umudunu yitiren Metin, mahkeme salonunun penceresinden atlayarak intihar eder. Yazarın Freudien bir yaklaşımla, bugünkü bocalayışını ve cinsel sorunlarını, çocukluğunda yaşadığı bir olay ve kırmızı renk izleğiyle sürekli dile getirdiği Fritz ise tükenmişliğini aşamaz. Fatma, romanın sonunda bir masal kahramanından esinlenerek yaptığı bebeği Hamriyanım’ı geride bırakarak, kendi kabuğuna kırmak yolunda ilk adımını atar.

Böylece yazar; yarattığı karakterleri hem bireysel, hem sosyal, hem de siyasi yaşamlarını ele alarak, bir dönemi gerçekçi bir tabloyla ortaya koymuştur denilebilir. Bunu yaparken keskin siyasi söylemlerden kaçınmış, anlatmak yerine göstermeyi tercih etmiştir. Yine karakterlerini oluştururken, onları sadece belli simgeler halinde işlememiş, geçmişleriyle ve bilinçaltılarıyla beraber değerlendirerek, birer birey olarak okuyucuya sunmuştur. Her bölüm bir karaktere ayrıldığı ve bu karakterler kendi ağızlarından konuştukları için, onların bilinçaltlarına inmek daha da kolaylaşmıştır.

Bana Bir Şiir Oku Hamriyanım, adında yer aldığı gibi, dil ve anlatım yönünden de şiirselliğe sahiptir. Fatma’nın yalnızlığını şiirsel bir anlatımla dile getiren yazar, bu yalnızlığı yer yer şiirlerle, en önemlisi de Hamriyanım masalıyla (masaldaki

Hamriyanım, kral olan kocası tarafından yalnız yaşamaya terk edilerek sabrı sınanan bir kadının, yalnızlığını paylaşmak için hamurdan yaptığı bir bebektir) desteklemiştir.

I. 7. c) Gölge Kokusu

Habib Bektaş'ın *Gölge Kokusu** adlı romanı, 12 Eylül'den sonra, komünistlikle suçlandıkları için Almanya'ya kaçmak zorunda kalan bir ailenin, Türkiye'de başlayıp Almanya'da hızlanan çöküşünü, küçük çocukları Metin'i merkeze koyarak okuyucuya sunar.

Metin'in annesi Ayten, siyasi nedenlerle aranan kocası Rasim'in yerini söylemediği için ağır işkencelere maruz kalır. Bir süre sonra kocasının yakalanmasıyla serbest bırakılan Ayten ağır bir bunalıma girer. Kendisi kadar dayanıklı olmayan Rasim ise arkadaşlarının isimlerini verdiği için, işkence görmeden serbest bırakılır. Öldürülmekten korkan Rasim Almanya'ya kaçar. Bir süre sonra Ayten de Metin'i dedesine bırakıp Almanya'ya gider. Yalnız kalan Metin'in tek dayanağı, hayranlık duyduğu dedesi Hüseyin Efe'dir. Romanın tamamı incelendiğinde Metin'in mutlu olduğu tek dönemin, henüz çok küçükken dedesiyle geçirdiği günlerden oluştuğu görülür. Doğayı çok seven, torununa bağ yaşamını sevdiren ve ona her şeyin özel bir kokusu olduğunu öğreten Hüseyin Dede'nin direnci, kızına yapılan işkenceyle, karısının ve çok sevdiği arkadaşı Koreli'nin ölümüyle kırılır. Dedesi aklını kaçırdıktan sonra son dayanağını da kaybeden Metin, başı boş geçen birkaç yılın sonunda annesinin yanına gönderilir. Ayten Rasim'le ayrı yaşamaktadır, Metin'le de eski ilişkilerini devam ettiremezler ve birbirlerinden kopuk bir hayat sürmeye başlarlar.

Romanın Türkiye'de geçen bölümleriyle Almanya'daki yaşamı anlatan bölümleri arasındaki tek bağ, zaman zaman Metin'in Türkiye'deki yaşamını hatırlamasından ibarettir. Türkiye'de geçen olaylar, o dönemin havasını yansıtacak şekilde, sol görüşlü insanların sindirilmesi, işkence ve oldukça yüzeysel de olsa Kürt kimliği konuları üzerinde yoğunlaşır. Yazarın ilk romanı *Bana Bir Şiir Oku Hamriyanım*'ın ve son romanı *Cennetin Arka Bahçesi*'nin suçsuz oldukları halde en büyük eziyeti çeken kahramanlarına, bu romandaki Ayten ve Hüseyin Dede de eklenir. Ayten gördüğü işkencelerden sonra erkeklere olan bütün ilgisini kaybetmiş, önceleri terapisti olan Niki ile lezbiyen bir ilişki yaşamaya başlamıştır. Bu durumu ve annesinin bir alkolik olan babasını dışlamasını hazmedemeyen Metin, artık annesinden de kopmuş ve evden

* Habib Bektaş. *Gölge Kokusu*. Can Yayınları, İstanbul: 2000.

kaçmıştır. Bundan sonra gelişen olaylarda tamamen Almanya’da ailelerinden kopmuş ve hırsızlıktan uyuşturucu satıcılığına kadar birçok işe bulaşmış Türk ve Alman gençlerinin dramı anlatılır. Arkadaşları aşırı dozdan ölen ya da öldürülen Metin de, romanın sonunda uyuşturucu bağımlısı ve AIDS testinin sonucunu bekleyen bir genç olarak gerçek bir yıkımı yaşamaktadır.

Romanın ana karakteri Metin, çocukluğundan itibaren hayalle gerçek arasında yaşar. Olmayan şeyleri varmış gibi görür. Anneannesinin ölümünden kendisini sorumlu tutar, bu olay bilinçaltına yerleşmiştir. Yazarın bundan sonraki romanı *Cennetin Arka Bahçesi*’nin Çakır’ı gibi, Metin’in de cinsel uyanışı üzerinde özellikle durulmuştur. Yine Ayten ile Niki’nin sevişme sahneleri ayrıntılı anlatılmıştır.

Eserin genelinde, yazar–anlatıcı devreden çıktığı zaman, *Cennetin Arka Bahçesi*’nde olduğu gibi dünya, bir çocuğun gözüyle ve diliyle anlatılır. Anlatım, Metin’in dedesi ve annesi söz konusu olduğunda şiirsel bir hal alır. Toprağa bağlılığı, doğayı ve saflığı temsil eden Hüseyin Efe gibi, Metin de dünyayı görme du çok koklamayla algılar. Her şey yolundayken dedesi güneşin, annesi baharın kokusunu taşır. Metin için hayat tatsız bir hal aldığında, kendisinin ve sevdiklerinin kokusunu yitirir. Yazarın kokulara verdiği önem öteki eserlerinde de karşımıza çıkacaktır. Yazarın yine başka eserlerinde görülen oyuncak bebekler, (*Hamriyanım*’da Fatma’nın bebeği, burada Metin’in oyuncak maymunu ve Inga’nın oyuncak ayısı) bir yalnızlığı örten önemli dayanak noktaları olarak işlenir. Yine bu romandaki Can adı verilen erik ağacı ile *Cennetin Arka Bahçesi*’ndeki nar ağacı, sahiplenmeyi, paylaşımı ve arkadaşlığı ifade eder.

Öyküleme ve yazma, yazarın dışında kahramanların da işlevsel olduğu bir alandır. Metin, çocukluğunda hiç tanımadığı insanların öykülerini uydurur. Metin’in annesi, yaşamını ileride oğlu okusun diye yazar. Babası Rasim de kitap yazmaya çalışır ama sonunu getiremez. 169. sayfada Metin, başlarına gelenleri tekrar yazmak istegindedir. Bir anlamda yazarın öykülemesini beğenmez ve olumlu yönde değiştirmek ister. Böylelikle yazar, Metin aracılığıyla olmasını istediği şeyleri belirtir ancak yazması gerekeni yazar.

Metin’in uyuşturucu aldıktan sonra ortaya çıkan düşünceleri, anlatımda noktalama işaretleri kullanılmadan sıralanan yarım cümlelerle -bilinç akımı tekniğiyle- etkili bir anlatıma dönüşür.

Yazarın köy hayatını yakından tanıdığı, toprağı betimlemesiyle belirirken, bu hayatın tam tersi olan kent hayatına çok kolay geçebildiği görülmektedir. Kırsalda tabiatın sakinliği ve saflığıyla orantılı olarak mutlu çizilen karakterlerin, doğadan koparak şehrin karmaşıklığına girdikleri zaman aynı orantıyla mutsuz oldukları görülür. Romanın sürekli olarak olumsuzlukları işlemesine rağmen, okuru karamsarlığa itmeden akıcılığı sağlaması, eserin ayrı bir başarısıdır.

I. 7. d) Cennetin Arka Bahçesi

Habib Bektaş'ın *Cennetin Arka Bahçesi** adlı bu son romanı, evliliğinden ve tekdüze yaşamından kaçmak için güney kasabalarından birine yerleşen bir kadınla; önce Güneydoğudan Marmaris'e göçen, oradan da Almanya'ya gitmeyi planlayan fakir bir ailenin küçük çocukları arasındaki ilişkiyi ele alarak ilerleyen bir yapıya sahip.

Roman, geriye dönüşlerle ilerlerken, 1990'lı yıllarda geçer. Terör örgütü, korucular ve devlet arasında kalan küçük Memo'nun (Çakır) ailesi, topraklarını terk etmek zorunda kalırlar. Bir yandan para biriktirmeye çalışan aile, gecekondularının yıkılmasıyla daha da zor duruma düşerler. Artık tek umutları, kaçak yoldan Almanya'ya ulaşmaktır.

Kocasının çocuklara cinsel olarak düşkünlüğünü fark etmesine rağmen onu terk edemeyen Öykü, siyasi sebeplerle aranan eski bir üniversite arkadaşına (Taner) yardım ettiğini kocasına söyler. Kocasının ihbarıyla arkadaşının öldürülmesi, Öykü'nün bunalıma girip İstanbul'u terk etmesine neden olur. Orada tanıştığı 'Cennet' adlı pansiyonun sahibi eşcinsel İsmet Bey ve küçük Memo sayesinde kendine gelen Öykü, artık pansiyonun yeni işletmecisidir.

Romanın asıl konusu, Öykü-Çakır duygusal ilişkisi çevresinde gelişirken, Kürt sorunuyla beraber yozlaşan kent hayatı da romanın öteki sorunsalları olarak esere yansıtılmıştır. Göçün yarattığı; insanların yurtlarından kopmasıyla, kent hayatına uyum sağlayamayıp dışlanmalarıyla ve ekonomik sıkıntılarla ortaya çıkan düzensizlik, tedirginlik ve mutsuzluk hali, tüm ayrıntısıyla Çakır'ın ailesi vasıtasıyla gözler önüne serilir. Çakır'ın babasının ya da Osman amcasının devlete karşı bir tutumları yoktur. Çakır'ın babası, Kürt oldukları için evlerinin yıkıldığını söylerken, Osman, yıkılan diğer evlerde Kürtlerin oturmadığını belirterek buna karşı çıkar. Ayrıca Çakır'ın babası da, ailesini devletin dilini konuşmaları konusunda uyarır. Romanda; onların

* Habib Bektaş. *Cennetin Arka Bahçesi*. Can Yayınları, İstanbul: 1999. (Alıntılar bu kitaptandır.)

benimseyemediği şeyin aslında devlet değil, alışamadıkları ve kendilerini yabancı hissettikleri yeni yaşamları olduğu vurgulanır. Bu ayrımı, Kürt olduğu için ‘kıro’ diye kovulan ve küfür edilen Çakır’ın kendisi de fark eder.

Bunun yanında, Güneydoğu’dan kentlere göçün getirdiği kültürel yozlaşma ve bozulma, pansiyonunda ince bir yaşam tarzı yaratmaya çalışan İsmet Bey’ in ağzından şöyle dile getirilir: “Olmadı. Kebap istediler. Tandır istediler. Lahmacun istediler.” (s. 111) “Bizim bu işi para için yapmadığımızı, yapmayacağımızı kavrayamadılar. Parayla her şeyi satın alabileceklerini sandılar. Portakal ağaçlarının arasından yükselen, zakkumları okşayan, nar ağacına merhaba diyen, denizle kucaklaşan Dede Efendi’yi, Itri’yi, Bach’ı, Münir Nurettin’i, Safiye Hanım’ı horladılar! Avaz avaz bağırان şişko kadınları aradılar, ellerinin tersiyle bıyıklarından sarkan çiğ köfte bulaşıklarını silen adamları özlediler.” (s. 112)

Öykü’nün arada sırada birlikte olduğu Murat karakteri ise Kürtlüğünden, doğum yeri hanesinde yazan Tunceli’den kurtulmak isteyen, yozlaşmış bir Kürt gencinin bir eleştirisidir. Tek amacı para kazanmak olan Murat, aynı zamanda şüpheli gördüğü insanları ihbar etmekten çekinmeyen bir yapıya sahiptir.

Romanın sonunda; kayıkçılar tarafından aldatılan aile, Yunanistan yerine bir süre dolaştırılıp aynen geriye getirilir. Ancak bu yolculuk maddi kaybın yanında, zaten hasta olan, Çakır’ın halasının kızı Dilan’ın da ölümüne neden olur. Yazarın ilk romanı *Bana Bir Şiir Oku Hamriyanım* da suçlu olmadığı halde ölen Metin gibi, bu romanda da suçlu olmadıkları halde eziyet çeken bir aile ve yine suçlu olmadığı halde örgüt kurmak suçuyla aranan ve öldürülen Taner karşımıza çıkar.

Memo’ya Çakır adını Öykü vermiştir. Romanın sadece bir yerinde, o da İsmet Bey’le Öykü’nün bir konuşması sırasında : “Neden kendinizi bırakıyorsunuz?

“Bilmem, belki de Çakır’dan ayrıldığım içindir!

“Ama bunu Çakır’ı doğururken düşünmeniz gerekmez miydi?” (s. 295) diyalogunda, Öykü’nün Çakır adında bir oğlunun olduğunu anlıyoruz. Bu da Öykü’nün Memo’yu kendi çocuğu gibi sahiplenmesine neden olur. Aralarındaki ilişki sadece birbirlerine duydukları sevgiyle değil, Öykü’nün Çakır’ın ‘öykü’sünü yazmasıyla da gelişir. Romanın sonunda aslında iki yazarla karşı karşıya olduğumuz ortaya çıkar. Bunlardan birisi yazarın kendisi, diğeri ise Çakır’ın söylediklerini Çakır’ın ağzından yazan Öykü’dür. Roman şöyle biter: “‘Cennet, Habil’den sonra da Cennet’tir, Belki bir

başka Cennet yaşanır!’ Bornozu ayaklarının dibine düştü. Çırılçıplak uzandı yatağa. Eline dosyasını aldı. Yazdıklarını okuyacaktı.” (s. 324)

Roman, gerek bireysel, gerek toplumsal, gerekse ekonomik sebeplerle olsun, temelde (*Hamriyanım*’da da olduğu gibi) kaçış ve yabancılaşma teması çevresinde geliştirilmiş, küçük bir çocuğun bakış açısıyla oldukça inandırıcı ve şiirsel bir anlatımla oluşturulmuştur.

I. 7. e) Kapıkule Nerde?

Habib Bektaş’ın *Kapıkule Nerde?*^{*} adlı öykü kitabı on dört öyküden oluşuyor. Kitabın ilk beş öyküsü Türkiye’de, diğerleriye Almanya’da geçer.

Kitabın ilk öyküsü “Hıdrellez”de, yazarın bundan sonraki eserlerinde de yoğunlukla işleyeceği çocuk kahramanlardan birisi okuyucunun karşısına çıkar. Öyküde, Hıdrellez için birkaç parça yiyecek bulmakta zorlanacak kadar fakir olan bir ailenin çocuğunun, fakirliklerinden nasıl etkilendiği küçük ayrıntılarla işlenmiştir. Fakir olduğu için dışlanan çocuk, bir ağaçla arkadaşlık kurup yiyeceğini onunla paylaşacak kadar duyarlıdır. (Ağaç ve çocuk yazarın öteki eserlerinde de bir motif olarak karşımıza çıkacaktır.)

“Derin Hoca’nın Suyu” ve “Dedemin Cenneti” adlı öykülerde de olaylar çocuk bakış açısı ve duyarlılığıyla okuyucuya aktarılır. İki öyküde de ilk düzlemde batıl inançların ve yanlış dini inanışların bir eleştirisi yapılırken, ikinci düzlemde yine zengin – fakir/ işçi (daha çok ova işçileri) ayrımı gösterilmektedir. “Sık Dışını Hanım” öyküsünde de karısının yapacağı doğumu Kadir Gecesi’ne denk getirmek isteyen Resul Efendi’nin, doğum vakti geldiği halde karısına baskı yapması eleştirilir.

“Geç mi kaldım?” adlı öykü ise öteki öykülerden farklı olarak, kanser hastası bir kadının hastanede yazdıklarını aktarır. Kadın ölümle mücadele ederken, on iki yıldır evli olduğu adamı aslında yeni tanıdığını ve ondan nefret ettiğini fark eder. Öyküde anlayışsız erkeğin eleştirisi ve kadınların ikinci plana itilmesi ele alınır. Gazetedeki üç öğrencinin kurşunlanması haberiyle de arka düzlemde 1980 öncesinden bir kesit gösterilir.

“Bayan Funcke” öyküsündeki Alman kadının Türklere bakışı olumsuzdur. Türkleri kara bıyıklı ve çapulcu olarak niteleyen Bayan Funcke, on iki yıldır Almancayı öğrenemeyen bu insanları anlamaz. Bayan Funcke ile yazarın yıllar sonra yazacağı

^{*} Habib Bektaş. *Kapıkule Nerde*. Derinlik Yayınları, İstanbul: Ağustos 1983.

Hamriyanım romanındaki Fritz karakteri bu konu üzerinde uzlaşmaktadırlar. Türklerin, 1981 yılına gelindiği halde hâlâ evlerine telefon bağlattırmamaları ise anlamadığı başka bir konudur. Öykünün asıl konusu ise kadının yalnızlığıyla ve çaresizliğiyle ilgilidir.

“Kahve” adlı öykünün kişileri de Almandır. Yazarın öykülerindeki Türkler kadar Almanlar da yalnız ve mutsuzdurlar. Onların yalnızlıkları ise Türklerinkinden farklı olarak, düzene uyamamakla ya da alışmamakla değil hayatlarının tekdüzeliğiyle ortaya çıkar. Yani Türkler düzene uyamadıkları için, Almanlarsa düzenin içinde sıkıldıkları için mutsuzdurlar.

“Milli Maç” ve “Bedel” adlı öykülerde Almanya’daki en pis işleri Türklerin yaptığı ve sürekli olarak aşağılandıkları üzerinde durulur. “Milli Maç”ın öykü kişisine ucuz diye fırıncının tavsiye ettiği bayat ekmek aşağılaması, yazarın, *Ben Öykülere İnanırım* adlı kitabının “Şey” öyküsünde de işlenecektir. Öykü kişisi futboldan anlamamasına rağmen, sadece Türkiye – Almanya milli maçını seyretmek için zorla kazandığı paraya acımadan Türkiye’ye gider, maçı seyreder ve geri döner. Türkiye’de yabancılık duygusuna kapılsa da bir sıradanlığı kırdığı için mutludur. Dönüş yolunda tanıştığı bir öğretmenin tanımlamasıyla, onlar çağdaş birer Don Kişot’turlar. Bu Don Kişot benzetmesiyle, öykünün okuyucuya seslenen, postmodern ya da Don Kişot’un anlatım tarzına benzer anlatımı arasındaki bilinçli kurulan paralellik dikkati çeker.

“Bedel”de yine bir fabrikanın asit bölümünde çalışan ve günden güne sağlığını kaybeden bir Türk işçisinin biraz dinlenebilmek için kendini yaralamaya çalışırken bacağına kaybetmesi anlatılır.

“Sen Nesin?” adlı öyküde yine hiçbir yere ait olamama duygusunu yaşayan birinin, “sen nesin?” sorusuna cevap veremeyip aklını kaçırmayı anlatılır. Yalnızlık, hiç çalmayan telefon, dil sorunu, çok çalışılıp biriktirilen paralara rağmen kendi dar çevrelerinden çıkamayan Türkler bu öykünün konusunu oluşturur.

Öykülerin geneline baktığımızda yazarın çocuk kahramanlara verdiği önem onları duygusallıkla ve duyarlılıkla betimlemesiyle belirir. Öykülerdeki Türklerin memleketleri, yazarın öteki eserlerinde de olduğu gibi Manisa ve çevresidir. Öykülerdeki yalnızlık; yurtdışında yaşayan bir Türk işçisinin yalnızlığının dışında, bir kadının bir kadın olarak yalnızlığı ya da sıradan bir Alman vatandaşının düzen içindeki yalnızlığı biçiminde farklı açılımlarla işlenen bir yalnızlıktır.

I. 7. f) Yorgun Ölü

Habib Bektaş'ın altı öyküden oluşan *Yorgun Ölü** adlı kitabı, yazarın öteki eserlerinde de olduğu gibi, Almanya'daki yaşamın maddi ve manevi zorluklarını, Türklerin dışında Almanların da yaşamlarını ele alarak işleyen bir yapıdadır.

Kitabın ilk öyküsü “Çocuk ve Ağaç”ta, yazarın diğer eserlerinde de özellikle üzerinde durduğu çocuk – ağaç ikilisi karşımıza çıkar. Noel, Hristiyan bayramı olduğu için evlerine Noel ağacı alınmayan küçük bir kızın, bayramların herkesin olması isteği öyküde ön plana çıkar. Öykü, manzum bir Avrupa masalı tarzında yazılmış, böylelikle çocuk psikolojisi ve konuyla bir paralellik sağlanmıştır.

“İnsan ve Toprak” öyküsünde de sevgi ve doğanın söz konusu olduğu yerde insanların hangi ulustan olduklarının önemsizliği işlenir. Siyasi nedenlerle Almanya'ya kaçan oğlunun yanına gelen İhtiyar bir adamla, yaşamından memnun olmayan Karl'ın, birbirlerinin dillerini bilmemelerine rağmen büyüyen dostlukları anlatılır. Türklerin zor çalışma şartları gösterilirken, Türkler kadar Almanların da yalnızlıkları, insanların birbirleriyle iletişimsizlikleri öykünün arka planında verilir. Ön planda ise, bir bahçenin, daha doğrusu toprağın sayesinde farklı kültürlere ait insanların ortak ve evrensel bir paydada buluştukları görülür. Bu öyküde yazarın yine kokulara, koku duyusuna verdiği önem, doğurgan bir kadın gibi, cinsel bir açılımla betimlenen toprakla örtüşür ve ayrı bir değer kazanır.

“Mangal” adlı öyküde eskiden ilerici görünen kocasıyla iletişim kuramayan Ayla'nın özlemleri dile getirilir. Türkiye'ye dönme isteği kocası tarafından sürekli reddedilen Ayla, Almanya'da yitirdiklerini, geçmişini hatırlatan ve bir başlangıcın simgesi olabileceğini düşündüğü mangalda arar. Ayla'ya memleketini hatırlatan şey yine kokulardır; anne kokusu, sabun kokusu ve ekmek kokusu. Ayla özgürlük adını verdiği kokuyu bulabileceğini umarak evini terk eder.

“Teneke Çalan Kadın”da yine Noel zamanı, Almanya'da kimsenin olmaması, insanların evlerine kapanıp birbirlerinden kaçmaları ve ortaya çıkan yalnızlık hissi anlatılır. Kendisiyle aynı yalnızlığı paylaşan ayyaş bir Almanla bu sessizliği kırmak

* Habib Bektaş. *Yorgun Ölü*. Yaba Yayınları: Ankara, Mart 1989. (Alıntılar bu kitaptandır.)

isteyen kadının eylemi, sokaklarda teneke çalmaktır. Öykünün siyasi boyutu ise kadının rüyasında gördüğü generalle ilgilidir. Kadının kocası Türkiye’dedir ve 12 Eylül darbesinin yasaklı günleri yaşanmaktadır.

Kitaba adını veren “Yorgun Ölü” adlı öykü ise, Türkiye’deki bürokratik engellerle dalga geçer. Öykü öldükten sonra memleketine gömülmek isteyen bir ölünün ağzından anlatılır. Bir ölüden ne kadar gümrük vergisi alınması gerektiği hesaplanamadığından uzun süre bekletilen cenaze için, sonunda vergi alınmaya karar verilir. Ölünün sitemi aynı zamanda başka bir şikayeti de beraberinde getirir: “Ölmeyeceğim artık. Ölüm kurtuluş değilmiş. Ve ölüme sahip çıkmadı, çıkamadı, dirime sahip çıkamayanlar.” (s. 72)

Bu öykü kitabında da, yazarın öteki eserlerinde de görülen Almanya’daki Türk ya da Almanların yalnızlığı ön planda işlenmiştir. Yine Türklerin zor çalışma koşulları ve kaybettikleri değerler işlenirken, arka planda siyasi göndermeler, anlatmaktan çok gösterme biçiminde verilir. Kokular bir takım değerleri temsil ederken, kaybedilen değerlerin kahramanlar üzerinde yarattığı etki, fizikselliğin dışında manevi bir üşüme, bir ruh üşümesi olarak ortak bir özellik kazanır.

I. 7. g) Meyhane Dedikleri

Habib Bektaş’ın *Meyhane Dedikleri* * adlı eseri, yazarın gerçek hayatında da işlettiği Erlangen’deki meyhanelerde başından geçen ya da başından geçmiş gibi anlattığı yirmi bir öyküden oluşur.

Otobiyografik özelliğine rağmen kitabın tüm öykülerinin gerçek olaylardan alındığını iddia etmek doğru olmayacaktır. Yazarın kendisi kitabın önsözünde şöyle der: “Öylesine yoğunlu ki yazma eylemim, yazdığım mı yaşadığımdı, yaşadığım mı yazdığım, bilmiyorum. Bunu düşünmek, bilmeye çalışmak da gereksiz belki.” (s. 6) Yazar, “Kleiner” adlı öyküsünde arkadaşı Kleiner’i anlattığını öne sürse de, öyküsünü okuttuğu arkadaşı, başlarından böyle bir olayın geçmediğini belirtir.

Öykülerin geneli Almanya’nın ve Almanya’daki insanların yalnızlık ve yabancılıklarını ele alır. Müşterilerinin yalnızlıklarını öyküleyen yazarın da aynı duyguyu paylaştığı, “Noel” adlı öyküde görülür: “Ey Almanya’nın akşamcıları! Neredesiniz ulan! Süslediğiniz ağaçların altında mısınız? Para istemiyorum be, istemiyorum işte! Bütün içkiler benden bugün. Neredesiniz?” (s. 7)

* Habib Bektaş. *Meyhane Dedikleri*. İnkılap Kitabevi, İstanbul: 1997. (Alıntılar bu kitaptandır.)

“Duvardaki Halı” adlı öyküde, yalnızlığını saatlerce duvarda asılı olan doğa manzaralı ucuz bir halıya bakarak gidermeye çalışan bir Alman anlatılır. Öykünün sonunda yazarın şu mesajıyla karşılaşılır: “Tüm insanların, özellikle Avrupa’da yaşayan ve birer ‘Tüketim aygıtı haline gelen insanların, yaşayabilmeleri için birer halıya gereksinimleri vardır.” (s. 16)

İlk dönem eserlerinde sıkça görülen bilinçsiz milliyetçilik konusu, “Timur Timo Olunca” da daha ılımlı şekilde ele alınmıştır. Doğru düzgün Türkçe konuşmadığı halde sürekli Türklükten bahseden genç, yunan rakısı sattığı için yazara bozulur. Yazar ise kendi kültürüne ait gördüğü bu gencin gönlünü bir şekilde alır. Ona göre bu genç ne Türk ne de Alman’dır: “Sürekli dışlanmanın, horlanmanın yüreğinde açtığı yaraları, çarpık bir milliyetçilik sargısıyla sarmaktan başka umar bulamamış. O, ne Almandı ne Türktü. O, yarattığını sandığı dünyanın sınırlarını bile bilmiyordu. Yarattığını sandığı dünya, aklınva onun korunağıydı.” (s. 20)

“Ulli ve Hasan Amca”da öykülerin geçtiği meyhanenin genel özelliği de ortaya çıkar. Türkler de gelir bu meyhaneye, horlananlar, kovulanlar, yabancılar ve sistemle bütünleşemeyen Ulli gibi, kendisini ülkesine yabancılardan daha yabancı hisseden Almanlar da. Bu öyküde, yazarın öteki öykülerinde de görülen, birbirlerinin dillerini anlamamalarına rağmen anlaşabilen bir Türk’le Alman işlenir. Yalnızlık evrensel bir değerdir ve onu paylaşmak için dile ihtiyaç yoktur.

“Yeni Meyhane” adlı öyküde yazar, bir vakıfta beş yıl süren çalışmasından bahseder. Bu çalışma, yazarın Uyuşturucu Batağı adlı incelemesini yazmasına neden olacaktır. Yine bu öyküde yazar, uzun süredir hayalini kurduğu sanatçılar kahvesini açma fırsatını yakalar. “Habib’in Yeri” olarak anılan kahvede, bugün de devam eden, her ayın ikinci pazarı edebiyat matinelere yapılmaktadır.

“Anahtar” adlı öyküde ise yazar, bir yandan Almanların bencil olduğunu düşünür, insanların davranışlarının sınırlarının belirgin çizgilerle ayrılmış olmasını eleştirir. Bir yandan da onları “Alman” diye ayırmasının hata olduğunu düşünür. Almanya’da yaşadıkları için onlara bu toplumun insanları demek daha doğru olacaktır çünkü birkaç yüzyıl sonra kendi torunları da bu topluma ait olacaktır. Öykü, yazarın geleceğini Almanya’da gördüğünü göstermesi bakımından önemlidir.

“Alman Olmak” adlı öyküde, Möln’de üç Türk’ün Naziler tarafından öldürülmesi sonrası yazarın görüşü şöyledir: “Yakın tarihiyle gerektiğinde hesaplaşamayan,

yabancıları toplumun bir parçası olarak göremeyen Almanya'nın, insanlık açısından cüceleştiği günlerdi.” (s. 73) Yine bu öyküde ve “Kapı” adlı öyküde yazarın olumlu dışlamadan (positive Diskriminierung) duyduğu rahatsızlık dile getirilir. Olumlu dışlamayla kastedilen, yazarın Türk'e benzetilmemesi, onun öteki Türklerden farklı olduğunun söylenmesidir. Yazarın kendisi övülürken, Türklerin geneli aşağılanmaktadır.

Öykülerin geneline bakıldığında, yazarın gerçek hayatından alınan kesitlerden oluştukları, bir tür anı niteliği kazandıkları görülür. Yazarın genel tavrı, evrensel değerleri savunma, ulus ayrımı yapmadan birlikte yaşama isteğidir. Yazar, oradaki yaşama uyum sağlarken, otantik değerlerin de korunması taraftarıdır.

I. 7. h) Ben Öykülere İnanırım

Habib Bektaş'ın *Ben Öykülere İnanırım** adlı öykü kitabı uzunlu kısıtlı otuz öyküyü içeriyor. Kitap, genelde insan ilişkilerini, özeldeyse Almanya'daki Türklerin yaşamlarını, gerek sadece durumları göstererek, gerekse anlatarak işleyen öykülerden oluşuyor.

Almanya yaşamının konu alındığı öykülerde genel duygu; gurbette yaşamanın beraberinde getirdiği yalnızlık olarak beliriyor. “Göçmenlik”, “Bayram”, “Yakı”, “Yanlış Yıl” ve “Emniyet Kemer” adlı öykülerde yalnızlık, insanların asıl sorununu oluşturur. “Göçmenlik” ve “Bayram”daki asıl sorun ise kişilerin gidecek yerleri ya da akrabaları olmamasıyla ilgili değildir. Yani yalnızlık, sadece gurbette yaşamanın getirdiği bir olgu olmaktan çıkmış, aynı zamanda insanın yaşama yabancılaşmasıyla ilgili bir durum haline gelmiştir. “Bayram”ın kişisi, “oralarda olsaydım da gülemezdim belki” (s. 52) derken, asıl sorunun sadece mekân olmadığını da belirtir gibidir. “Göçmenlik” adlı öykünün kişisi de, bir ailesi olmasına rağmen evine gitmek yerine bir takside oturup taksiciyle konuşmayı tercih eder. Çünkü gitmek istediği bir yer yoktur. “Yanlış Yıl” ve “Emniyet Kemer”ndeki ortak konu ise, kocaları ölmüş yaşlı kadınların oğullarıyla iletişimsizlikleri ve yalnızlıklarıdır. İki öyküde de kadınlar oğulları tarafından kocalarının mezarlarına götürülürler. Yalnız kalan annelerin isteği ölümdür. Çocuklar için ise anneleri, anneden ziyade birer yabancı halini almıştır.

Anne-çocuk arasındaki ilişki ne kadar soğuksa, dede-torun arasındaki ilişki de o kadar sıcaktır. “Horoz”da ve “Her Derde Deva Masal”daki dede- torun ikilisi yazarın

* Habib Bektaş. *Ben Öykülere İnanırım*. Can Yayınları, İstanbul: 2001. (Alıntılar bu kitaptandır.)

Gölge Kokusu adlı romanında işlediği ilişkiyle benzerdir. Çocuk akıllı ve duyarlıdır, dede kavramı ise çocuğun hayatında bir dayanak olarak özellikle işlenmiştir.

“Balkon”, “Deniz Çağırınca”, “Eskiye Duygular”, “Tanınma” ve “Gece” adlı öykülerde de genel bir durum olarak kadın erkek ilişkileri, durum öyküleri şeklinde verilir. Bu öykülerde erkekler, kadını anlamayan ve gittikçe ilgisizleşen tipler olarak çizilmişlerdir.

“Yabancı Hemşehriler Haftası” adlı öyküde ise ironik bir anlatımla, çok ünlü olduğunu zanneden yeteneksiz bir şair hicvedilir. Göbek atıp kebab yemenin edebiyattan önemli olduğu içi boş özel günler ve yozlaşan kültür sadece sol düşünceli öteki yazar Mehmet Yaprak’ı rahatsız eder. Aşağılanmayı kaldıramayan yazar ise aklını yitirir.

Birebir Almanya’daki yaşamın ele alındığı öykülerden “Yakı” ve “Şey”, kitabın yoğun işlenen öyküleridir. “Yakı”daki öykü kişinin yalnızlığı, ait olduğu siyasi çevreye ve Alman toplumuna alışamamasıyla pekişir. Uzun süredir Almanya’da yaşayan Özgür, mimardır ve zamanla Almanlardan ve Alman yaşayışından nefret eder hale gelmiştir. Dernek çalışmalarıyla uğraşan ve işçi haklarından bahseden Türkleri de ilkel bulan Özgür’ün de en büyük sorunu yalnızlık hissidir. Aldığı yakıyı sırtına yapıştıracak kimsesi olmadığını fark eden adamın üşüme ve ağrı hisleri, fiziksel bir sorundan çok yalnızlığıyla ilişkilendirilmiş gibidir.

“Şey” adlı öyküde ise Almanya’ya çalışmaya giden bir Türk’ün istediği maddi güce sahip olduktan sonra kaybettiği “şey”i bulmak için yaptıkları anlatılır. Bu öykü kişisiyle Almanya’da Türk ve yabancı oldukları için dışlanan ve sömürülen işçilerin oradaki serüvenleri veriliyor gibidir. Kaybedilen “şey” ise, çocuklarının kaybettikleri dilleriyle, oğlunun evden ayrılmasıyla daha çok da yabancılaşma ve yalnızlık hissiyle ilgilidir. Almanlara benzeyerek, bıyıklarını kesip saçını sarıya boyatarak, son model bir Mercedes alarak, Almancasını ilerleterek kaybettiği “şey”i bulmak isteyen adam, başarılı olamaz. Son çareyi Türkiye’ye dönmekte gören öykü kahramanı, Avusturya sınırında arabasından iner ve kendilerini aşağılayan komşularına, patronuna, ona bayat ekmekleri gösteren fırıncıya, bakışlarıyla alay eden şoföre içinde kalanları haykırır. Öykünün burasında aslında böyle bir şeyin olmadığı ve öykü kişinin aklını yitirdiği gerekçesiyle hastaneye yatırıldığı görülür.

Öyküde geçen şiirlerin de yazara ait olduğu görülmektedir. Öykü kahramanını kendi doğumunu anlattığı: “Mevsimlerden baharmış/ Beni yatakta doğurduğuna sevinmiş

annem” dizeleriyle başlayan şiir, yine yazarın *Erlangen Şiirleri*¹² adlı kitabında yer alan “Doğumum” adlı şiirden alınmış bir bölümüdür. Yine İstanbul’a giderkenki vedalaşmayla ilgili “benim memleketimin insanları/ alışkindır ayrılıklara” dizeleriyle başlayan şiir, aynı şiir kitabındaki “Veda Görüntüleri” adlı şiirden alıntıdır.

Öyküde post modern anlatım tarzı göze çarpar. Öykü kahramanı kendi yazdıklarını yalanlar, yazanın ve öyküyü anlatanın farklı kişiler olduğunu belirtir. “Yüreğimizi açsak (mümkün mü bu! -yazarın değil, öyküyü anlatanın notu-”) (s. 115) “Nerde kalmıştık? Önemli mi? Ben istediğim gibi anlatma özgürlüğüne sahibim. Bu satırları yazan yazar da ilgilendirmiyor beni.” (s. 135) “Bana inanmayınız, sadece öyküye inanınız.” (s. 135) Yine burada öykü kahramanının, *Gölge Kokusu* adlı romanındaki Metin’in yaptığı gibi, tanımadığı insanlara isim vererek onların öykülerini uydurduğu görülür.

“Güler” adlı öykünün kişisi de *Gölge Kokusu* adlı romanın Ayten’i gibi işkence görmüş ve Almanya’ya kaçmıştır. Sol bir örgütün üyesi olan Güler de tıpkı Ayten gibi erkeklere yaklaşamaz ve örgütün emriyle Türkiye’ye geri dönmek zorunda kalır.

Öykülerin geneli Almanya’daki Türklerin yaşamını ele alır. Buradaki insanların aşagılanmaları, yalnızlıkları ve yabancılıkları özellikle işlenmiştir. Yazarın öykü kişileri sadece Türklerden oluşmamaktadır. Daha bireysel konuların işlendiği öykülerde karı-koca, erkek-kadın, anne-oğul arasındaki iletişimsizlik ön plana çıkar. Yazarın öteki eserlerinde de önemli bir yer tutan, daha çok koku duyusuyla dünyayı algılayan insanlar, bu kitapta da ortak bir özellik olarak belirir. Yazar öykülerini yine kendi şiirlerinden alıntılarla desteklemiş, zaman zaman postmodernleşen anlatımını, hayalle gerçek arasında dolaşan öykü ve kişilerle zenginleştirmiştir.

¹² Habib Bektaş. *Erlangen Şiirleri*. Derinlik Yayınları, İstanbul: Ağustos 1983.

II. BÖLÜM – Eserlerde İşlenen Genel/Ortak Temalar

II. Bölümde, incelenen eserlerde yazarların özellikle üzerinde durdukları, eserlerin genel karakterini yansıtan konular, beş başlık altında incelenmiştir. (1. İşçilerin Sorunları, 2. Siyasi Açılımlar, 3. Almanların Türklere – Türklerin Almanlara Bakışı, 4. Dağılan Aileler / Kadın Sorunları ve 5. Yalnızlık, Yabancılık, Yabancılaşma)

II. 1. İşçilerin Sorunları

Almanya’da oluşan Türk edebiyatının ilk dönem eserlerinde sıklıkla karşılaşılan temalardan biri, özelde Türklerin geneldeyse yabancıların çalışma ortamlarında karşılaştıkları sorunlarla ilgilidir. İşçiler, fabrika ya da maden işçileri, ülkelerinde olduğundan daha ağır çalışma koşullarıyla, fiziksel ve manevi anlamda bir yıkımı da beraberinde getiren bir çalışma ortamıyla karşılaşır. Fabrikanın katı kuralları, dakikası dakikasına çalışmayı ve makineleşmeyi gerektiren temposu, Türklerin yabancılaşma süreçlerinin de ilk aşamasını oluşturur. Türklerin Almanlar hakkındaki önyargılarının şekillenmesi, Türk (yabancı) işçi – Alman ustabaşı ilişkisiyle ilgilidir. Dilini anlamadıkları, kendilerine hiç güler yüz göstermeyen, en küçük gecikme ya da hatalarında kendilerine para cezası kesen ustabaşı, Türklerin kafalarında yer eden ilk Alman figürüdür. Eserlerin genelinde, en ağır işlerde Türklerin çalıştırıldığı, Almanların ise en hafif işlerle uğraştıkları vurgulanır. Türklerin Almanlara karşı olumsuz bakışlarının bir nedeni de bu ayrımın kendilerine hissettirilmesiyle şekillenir. Çalışma koşulları o denli ağırdır ki, Habib Bektaş’ın öykü kitabı *Kapıkule Nerde*’nin “Bedel” adlı öyküsünde, gittikçe sağlığı bozulan bir işçi, birkaç gün izin alıp dinlenebilmek için kendisini yaralamaya çalışırken bacağını kaybeder. İşçilerin çektiği eziyetin bir uç noktası, belki de abartıyla, Güney Dal’ın *İş Sürgünleri* adlı romanında görülür. Kadirin göğüsleri, ustabaşının verdiği ve midesine iyi geldiğini düşündüğü hormon hapları yüzünden günden güne büyür. Bu gizini kimseye anlatamayan adam, zamanla bunalıma girer, kendi göğüslerini kesmeye çalışırken de muhtemelen ölür.

Fethi Savaşçı’nın *Almanlar Bizi Sevmeyi*, Yücel Feyzioğlu’nun *Uğultu*, ve Güney Dal’ın *İş Sürgünleri* adlı romanları, özellikle fabrika ortamının ve işçi sorunlarının merkeze alındığı romanlardır. *Almanlar Bizi Sevmeyi*’de yabancı işçileri sindirmek için özellikle bir korku politikasının oluşturulduğundan bahsedilir. Sürekli olarak daha fazla çalışmaları konusunda uyarılan işçiler, aksi takdirde işten çıkarılmakla ve ülkelerine geri gönderilmekle tehdit edilirler. Korku teması, Yüksel Pazarkaya’nın hikayelerinde,

özellikle de “Çöp”¹³ adlı hikayesinde derinliğine işlenir. Otuma izni olmadığı için bir kontrol sırasında çöp bidonuna saklanan işçide korku, sürekli bayılmasına neden olacak kadar önemli bir sorun haline gelmiştir. *Almanlar Bizi Sevmeyi*’de başka seçenekleri olmayan işçiler, iki kişilik çalışmalarına rağmen ses çıkaramazlar. Aynı romanda, işçilerin üzerindeki baskının, işçi yurtlarında da devam ettiği görülür. Yurtlarda kurallar, fabrikadakinden daha ağır ve askeri bir disipline benzer bir şekilde uygulanmaktadır. Her zaman pis olarak görülen Türkler, önemsiz nedenler yüzünden haksız yere para cezası ödemek zorunda bırakılırlar. Romanda, işçilerin üzerindeki baskının nedeni yabancı düşmanlığı ve Nazilerle ilişkilendirilir. Güney Dal’ın *İş Sürgünleri* adlı romanında da Nazi imajının kullanıldığı görülür. Romanda Almanya’daki konuk işçilerin toplama kamplarında eziyet çeken insanlardan bir farkları yoktur. İşçilerin kobaya benzetilmeleri, kendisine hormon hapları verilen Kadir’in durumuyla benzerlik gösterir. İki romanda da işçilerin tutsaklık ve kobaylıkla özdeşleştirilmeleri yaşanan psikolojik durumu yansıtmaları bakımından ilginçtir.

İşçilere yapılan baskının yabancı düşmanlığı dışındaki nedeni, işçilerin birleşip sendikalaşmalarını önlemektir. *Almanlar Bizi Sevmeyi*’de yabancı işçiler arasındaki ırk ve din ayrımının biraz da siyasi nedenlerle özellikle körüklendiği görülür. Ağır çalışma şartları, korku politikası ve dil sorunu, sadece yabancı işçilerin birbirleriyle olan ilişkilerini değil, Türklerin öteki Türklerle olan ilişkilerini de sıfıra indirir.

Fabrika ortamı ve iletişimsizliğin en yoğun şekilde Yücel Feyzioğlu’nun *Uğultu* adlı romanında işlendiği görülür. İşçilerin sürekli başlarında durdukları akarbantlar ve makineler, işçilerin hayatlarının tekdüzeliğini, sistemin katı kuralcılığını ve makineleşmeyi ifade eder. İşçilerin makinelerle canlıymış gibi dertleşmeye başlamaları “Yabancılaşma” bölümünde, yalnızlık ve yabancılaşmayla ilişkilendirilecektir. *Uğultu* romanındaki fabrika, bir devle, bir canavarla eşdeğer tutulmuş, çoğu zaman da bir cehennem olarak nitelendirilmiştir. Fethi Savaşçı’nın “İstasyonda Bir Deli” adlı hikâyesindeki deli, Almanya’daki çalışma ortamını aynı şekilde bir cehenneme, Dante’nin “Cehennem”ine benzetir. Aynı benzetme Güney Dal’ın *İş Sürgünleri* adlı romanında Yabancılar Yasası için de kullanılır. Tamamen yabancıların karşısında olan bu yasadan, Dante’nin “Cehennem”inin uygulamaya konulmuş hali olarak bahsedilir.

Dil sorunu, korku ve bilgisizlik, romanlarda sürekli ezilmelerine ve insanlık dışı muamele görmelerine rağmen, işçilerin haklarını aramalarını engelleyen nedenler olarak

¹³ Yüksel Pazarkaya. *Oturma İzni*. Derinlik Yayınları, İstanbul: Ekim 1977.

belirir. Türklerin Almanlarla iletişimlerini sağlayan Türk tercümanlar ise, işçilerin sorunlarını gidermekten ziyade, belli başlı bir sorun haline gelirler. Hemen hemen bütün eserlerde tercümanlar, Türk işçilerini aşağılayan, onlara yardım etmektense onların bilgisizliklerinden yararlanarak daha fazla sorun çıkaran ve maddi anlamda onları sömüren insanlar olarak çizilirler. Bu yönleriyle ilk dönem eserlerinde bir tercüman tipi yaratıldığından da bahsedilebilir. Tüm bu aşağılamalara ve haksızlıklara karşı iki kahramanın tepki gösterdiği görülür. Yüksel Pazarkaya'nın "Yeşeriyor" adlı hikayesinin kahramanı Hamit, kendisini aşağılayan tercümanı Alman kurt köpeği olmakla suçlar, haklarını bildiği için de tercümanı görevini yapmaya zorlar¹⁴. *Almanlar Bizi Sevmeyi*'nin kahramanı Fehmi ise daha siyasi bir yaklaşımla, işçileri bir sendika etrafında örgütlemeye çalışır. Bu iki bilinçli tavrın dışında, genel anlamda Türk işçilerinin kaderlerine razı oldukları ve bir cehenneme benzettikleri yaşamlarına katlandıkları görülür.

Almanya'daki Türklerin hayatlarının önemli bir bölümünü geçirdikleri çalışma ortamları, bütün eserlerde ilk dönem göçmenlerinin genel sıkıntılarını yansıtacak şekilde ele alınmıştır. Bir nevi görev bilinciyle yazılan kitaplar, bir anlamda ilk acıyı ve bu ilk acının ilk yansımalarını okuyucuya sunar. Bu yönüyle eserler, yabancı işçilerin seslerini duyurabildikleri ilk düzlem olarak ortaya çıkar.

II. 2. Siyasi Açılımlar

İlk dönem eserlerinde siyasi açılımlardan bahsederken, aslında sadece sol düşüncenin ve sınıf bilincinin ön planda olduğunu belirtmek gerekir. Yazarların bir kısmının siyasi sürgün olmaları, bir kısmının da işçi kökenli olmaları ve Türkiye'deki ideolojik yaklaşımlarının değişime uğramadan Almanya'da da sürmesi bu doğal sonucu ortaya çıkarır. Yazarların Türkiye'de kaleme aldıkları eserler 12 Mart ve 12 Eylül darbelerinin psikolojik etkileri, işkence ve işçi hakları üzerinde yoğunlaşırlar.

Aysel Özakin'ın *Gurbet Yavrum* adlı romanı, 12 Mart'tan sonra, yazarın kendisi gibi öğretmenlikten atılan genç kadının hikâyesini anlatır. Kadının babasının hikâyesiyle de Demokrat Parti döneminin eleştirisi yapılır. CHP'ye halktan kopuk olduğu gerekçesiyle soğuk bakan kadının babası, Demokrat Parti'ye olan sempatisini de ezanın Türkçeleştirilmesi ve diğer gerici uygulamalar nedeniyle kaybeder. Romanda asıl sorgulanan konu ise, sürekli olarak ideallerinin peşinde koşan ilerici bir adamın neden başarısızlığa uğradığıdır. Kadının babası aydın kesimin bir temsilcisi olarak görülürse,

¹⁴ Yüksel Pazarkaya. *Oturma İzni*. Derinlik Yayınları, İstanbul: Ekim 1977.

aydınların neden yenildikleri sorusu asıl eksenini belirler. Cevap, yazarın diğer romanlarında da karşılaşılabileceği gibi, sistemsiz ve bireysel hareketlerin başarıya ulaşamayacağıdır. Yine yazarın *Mavi Maske* adlı romanında Demokrat Parti'nin Türkiye'yi küçük Amerika yapma planları arka planda ele alınır. Demokrat Parti döneminin eleştirildiği diğer roman, Fethi Savaşçı'nın *Ekmekle Kitap* adlı romanıdır. Halkevlerini kapatıp, Köy Enstitülerinin kapılarına kilit vurulması, siyasi kutuplaşmaların artması ve gerici olayların büyümesi DP iktidarıyla ilişkilendirilir. Adnan Menderes'in "Siz isterseniz Hilafeti bile geri getirebilirsiniz"¹⁵ sözü, Cumhuriyetin temeline dinamit yerleştirmek şeklinde yorumlanır. Tamamen bu dönemin bir parodisinin yapıldığı romanda DP'ye oy vermeyen köylere hizmetin götürülmediği, Atatürk düşmanlığının da özellikle körüklendiği belirtilir. Yine ilk dönem romanlarında sıkça eleştirilen sözde milliyetçiler ve sözde milliyetçilik, en yoğun şekilde Fethi Savaşçı'nın eserlerinde görülür. *Ekmekle Kitap*'ın ideal işçi tipi Hasan, soygunculuğa ve karaborsacılığa göz yumanların milliyetçi olamayacaklarını belirtir. Romanlardaki milliyetçi tipler - ilk dönem eserlerindeki kötü tercüman tiplerinin hepsi milliyetçidirler - herhangi bir altyapıları olmadan, sadece solcu düşmanlığı yaparak görüşlerini savunurlar. Söz konusu olan işçi sınıfının mücadelesi olduğundaysa milliyetin hiçbir önemi kalmaz. İşçilerin konu edildiği bütün eserlerde insan Yunan, İtalyan ya da Alman olmalarına göre değil, işçi olmalarına göre değerlendirilirler. Eserlerde Türklerin diğer yabancılarla iyi ilişkiler içinde bulunduklarının gösterilmeye çalışılmasında bu ideolojinin, evrensel bir değer olarak işçi sınıfı olgusunun da payı büyüktür.

Yücel Feyzioğlu'nun *..Ma* adlı öykü kitabında 12 Mart ve 12 Eylül romanlarında sıkça işlenen işkence sorunu ön plandadır. *Anarbay* romanının kahramanı Anarbay da sıkıyönetim zamanında tatil için gittiği Türkiye'de işkence görür ve tecavüze uğrar. Feyzioğlu'nun eserlerinde devrimcilerin örnek tip olarak çizildikleri, işkence sorununun ise sadece yüzeysel bir bakış açısıyla işlendiği görülür. Bu yönüyle yazarın romanları için soruna Murat Belge'nin değerlendirmesine göre, 'dışarıdan' bakılamayan romanlar kategorisine sokulabilir¹⁶. Yine aynı değerlendirmeye göre, Habib Bektaş ve Aysel Özakin'in eserleri için darbe dönemlerine ve işkence sorununa dışarıdan yaklaşabildikleri değerlendirilmesi yapılabilir. Habib Bektaş'ın *Gölge Kokusu* romanının ve "Güler" adlı öyküsünün kadın kahramanları da işkenceye maruz kalmışlardır ancak işkence fiziksel yönüyle değil, aksine psikolojik açılımıyla ele alınmıştır. Yazarın eserlerindeki siyasi

¹⁵ Fethi Savaşçı. *Ekmekle Kitap*. Kerem Yayınları, Ankara: Nisan 1989, s.138.

¹⁶ Murat Belge. *Edebiyat Üstüne Yazılar*. İletişim yayınları, İstanbul: 1998.

ortam, slogancılığa kaçmadan, anlatmak yerine gösterilerek okuyucuya sunulur. Aysel Özakin'ın eserlerinde ise solcuların eleştirisinin yanında, darbelerden sonra kayıp kuşak diye adlandırılan insanların siyasi ve psikolojik açmazları konu edilir. Yazarın otobiyografik kadın kahramanları, sol düşüncenin uygulanış biçimine çekimser ya da eleştirel yaklaştıkları için küçük burjuvalıkla ve pasiflikle suçlanırlar. *Alında Mavi Kuşlar*'da kayıp kuşak, onlardan sonra gelen ve daha aktif olunması gerektiğini savunan sonraki kuşak ve sol düşüncede olmasına rağmen her iki kesime de dâhil olamayan genç kadın birlikte ele alınır.

Genç Kız Ve Ölüm ve *Mavi Maske* kadın kahramanlarının aynı zamanda yazar olmaları nedeniyle siyaset ve edebiyat ilişkisinin tartışıldığı romanlardır. Yazar kahramanlara göre edebiyatın işlevi, sadece topluma faydalı olmak ya da bir görüşü savunmak değildir. Bu yönüyle yazarın eserleri için olaylara dışarıdan bakabildiği eserlerdir denilebilir. Türkiye'deki siyasetin dışında, Alman siyasetinin de eleştirildiği tek roman Güney Dal'ın *İş Sürgünleri*'dir. "Almanya'nın yeni faşistleri sosyal demokratlar mı acaba?"¹⁷ sorusunu soran Ali'ye göre sosyal demokratlar sağcılardan daha tehlikelidirler ve asıl işçi düşmanındırlar.

İlk dönem eserlerindeki siyasi söylemler, Türkiye'deki sol siyasetin irdelenmesi yönündedir. Yazarların Almanya'da yaşıyor olmaları, siyasi konuların Türkiye'dekinden farklı açılımlarla işlenmesine neden olmamıştır. Almanya'da yazılmalarına rağmen Almanya'da yazıldıklarına dair herhangi bir verinin çıkarılamayacağı eserlerin sayısı az değildir. Bu da ilk dönem yazarlarının hem Türkçe yazarak hem de Türkiye'deki konuları işleyerek Türkiye'den kopmama eğiliminde oldukları sonucunu doğurur. Tüm eserler dikkate alındığında, özellikle bir fikri savunan ve sloganlaşan söylemlerden uzak duran yazarların edebiyata daha çok yaklaştıkları görülür.

II. 3. Almanların Türklere – Türklerin Almanlara Bakışı

Türklerin, toplumda yaratılmış mitlerle orantılı olarak Almanya'ya gitmeden önce kurdukları hayaller ve karşılaştıkları gerçekler ilk dönem eserlerinde ironi ve abartıyla işlenmiştir. Özellikle Yücel Feyzioğlu'nun *El Malı ile Nasıl?* ve *Almanya'ya Nasıl Geldik/Mozart Karşılması* adlı eserlerinde güzel Alman kızları, ilgi ve bol para bekleyen, eğitimsiz Anadolu erkeği tipi ön plandadır. Aynı beklenti, Aras Ören'de simgesel bir yaklaşımla ele alınır. *Gündoğduların Yükselişi*'nin kahramanı, Berlin'e

¹⁷ Güney Dal. *İş Sürgünleri*. Milliyet Yayınları, İstanbul: 1976, s. 34-35.

gittiği ilk gün büyük bir kalabalık tarafından ‘aslan Türk’ sloganlarıyla karşılanır. Ancak bu karşılama kısa süre sonra bir aşağılamaya halini alır. Tezahürat, ‘aslan Türk’ten çöreotu anlamına gelen ve bir aşağılamayı ifade eden ‘Kummel Türk’e dönüşür. Roman kahramanını kırıbaşıyla yönlendiren aslan terbiyecisi, açık şekilde Alman sistemini sembolize eder. Bu bağlamda Türkler eğitilmesi ve boyun eğmesi gereken yabancılarıdır. Türkler Almanya ile ilgili yarattıkları mitlerin gerçeği yansıtmadığını kısa sürede anlarlar. Terbiye edilmeyi reddeden Türkler alışık oldukları yaşam tarzını sürdürmeye çalıştıkları zaman da sorunlar ve önyargılar ortaya çıkar.

Türkler hakkındaki genel yargılar, onların gürültücü, pis, kurallara uymayan, kadınlara sarkıntılık eden ve zekâ seviyeleri düşük olan insanlar olarak görülmesiyle ilgilidir. Bu karakter özelliklerinin yanında Türklerin dış görünüşleri, erkeklerin bıyıklı ve kadınların örtülü olması hoş karşılanmayan ve aşağılanmalarına neden olan özelliklerdir. İlk dönem romanlarında Almanların bütün Türklere önyargıyla yaklaşımlarına neden olan kaba Türk tipi özellikle işlenmiştir. Güney Dal’ın *İş Sürgünleri* adlı romanındaki bir Alman, trafikte seyredirken arkasından sürekli korna çalan adamın Türk olduğunu anlar ve onu yabancı bile olamamış bir yaratık olarak tanımlar. Türkler hakkındaki yaratık ya da hayvan benzetmelerinden birine yine bu romanda rastlanır: “Kendisiyle hiç ilgili olmayan bir uygarlığı, bir kültürün kafesine yeniden tutsak ediliyordu. Bir yabani hayvan gibi, yaşama ancak sezgileriyle çıkışacaktı../..Bu yabancı kültürün insanları da ona, anlayamadıkları bu yaratığa bir yabancıyla, bir ilkele yaklaşır gibi yaklaşacaklardı.”¹⁸ Aynı benzetme, Yücel Feyzioğlu’nun *..MA* adlı öykü kitabında da yapılır: “Bizi sadece çalıştırmak için getirip hayvan gibi işe sürenlere daha da düşman oldum.”¹⁹ Almanlar Türklere bir ilkele yaklaşır gibi yaklaşırken belirgin bir aşağılamayı da beraberinde getirirler. Habib Bektaş’ın “Milli Maç” ve “Şey” öykülerinde, alışveriş yapan Türklere ucuz olduğu için öncelikle bayat ekmeklerin tavsiye edilmesi, Türklerin de Almanlara öfke duymalarına neden olur. “Şey” öyküsünde, kahramanın tepkisi, ülkesine dönerken Avusturya sınırında inip kendisini aşağılayan komşusuna, patronuna, fırıncıya ve taksi şoförüne bağırarak şeklinde olur. Bu psikolojik durum, aşağılanan insanların yavaş yavaş yabancılaşmaya başladıklarını göstermesi bakımından ilginçtir. Yücel Feyzioğlu’nun *Anarbay* adlı romanında, bugün de işlevsel olan, özellikle yabancıların gönderildiği, anlama gücü çeken çocuklara eğitim veren okullar konu edilir. Son derece zeki olmasına rağmen Anarbay, sadece Türk olduğu

¹⁸ Güney Dal. *İş Sürgünleri*. Milliyet Yayınları, İstanbul: 1976, s. 9-10.

¹⁹ Yücel Feyzioğlu. *..MA*. Memleket Yayınları, Ankara: Mart 1987, s. 26.

için okul müdürü Bayan Licht tarafından böyle bir okula gönderilmek istenir. Bayan Licht'e göre, dil problemleri ve algılama seviyeleri yüzünden Türklerin üniversitede okumaları mümkün değildir. Tek yapmaları gereken bir an önce bir meslek edinmeleridir.

Habib Bektaş'ın *Hamriyanım* romanındaki Fritz karakteri ve *Kapıkule Nerde?*'nin "Bayan Funcke" öyküsünün kadın kahramanı için de Türkler, kara bıyıklı ve çapulcudurlar. Yıllardır Almanya'da yaşamalarına rağmen Almancayı öğrenemeyen ve hâlâ evlerinde telefon bulunmayan bu insanları anlayamazlar.

Bu olumsuz görüşlerin dışında, Türkleri toptan yargılamayan Almanların da eserlerde konu edildiği görülür. *Anarbay* romanında Alman öğretmen Elsa için göçmenler kendileri için bir şans, bir renktirler. Yazarın ..*Ma* adlı öykü kitabında Rita, Türklerin çok hoşgörülü olduklarını, onlarla anlaşmak için dile bile ihtiyacı olmadığını belirtir. Ona göre Anadolu, birçok kültürün kaynağıdır ancak, Almanlar Türklere at gözlüğüyle baktıklarından bunları bilmiyorlar ya da işlerine gelmiyordur. Yüksel Pazarkaya'nın *Oturma İzni* kitabının "Karl Bauer'in Yabancılığı" hikâyesinde sadece Türklerin değil, kendilerinin de yabancı olduğunu düşünür. Ona göre Almanlar, insanlardan korkarlar ve kendi elleriyle kendilerini çevirdikleri dikenli çitlerini aşamazlar. Tüm bu olumlu ya da olumsuz yargılarla birlikte, eserlerin genelinde verilmek istenen mesaj, Almanlarla Türklerin aynı paydada buluşabilecekleridir.

Almanların Türklere olumsuz bakışlarıyla paralel olarak Türklerin de onlarla ilgili genel yargıları mevcuttur. Aysel Özakın'ın "Bir Küçük Burjuvanın Acıları II" adlı öyküsünün kadın kahramanı Selma, kendi kültürünü ayakta tutabilmek ve Almanların kendilerini aşağılamalarını önlemek için kendince çabalar. Ona göre Almanlar; soğuk, çıkarıcı ve ikiyüzlüdürler.

Eserlerde Türklerin, yani yazarın da Türkleri eleştirdiği görülür. Fethi Savaşçı'nın "Viyana'ya On Dokuz Kilometre Kalmışken" adlı öyküsünün kahramanı Almanları eleştirmeye haklarının olmadığını düşünür. Almanlar gibi çalışmayı bir erdem haline getirememelerine rağmen onları küçük görmeleri ise utanılacak bir durumdur. Aynı yazarın "İbrahim'le Rosi" adlı öyküsünde de, Türklerin yaptığı ayrımcılığın da ele alındığı görülür. Yusuf'un: "Tilkiden post, gavur kızından dost olmaz" sözüne cevabı: "Uyak düşürmeye, hep kendimizi övmeye, ne kadar da meraklıyız"²⁰ olur.

²⁰ Fethi Savaşçı. *Kargalar*. Kerem Yayınları, Ankara: Kasım 1988, s. 87.

İki toplumun birbirlerini anlamak için çaba göstermedikleri ilk dönemde, uzlaşımı eserleriyle sağlama, hem Türklere hem de Almanlara hakkını verme görevi, dönemin yazarlarına verilmiş gibidir. Ana tema ise ne bütün Almanlar ne de bütün Türkler aynıdır çerçevesi içinde çizilir.

II. 4. Dağılan Aileler / Kadın Sorunları

Almanya’da yaşamının zorluklarına karı – koca anlaşmazlıkları ve baba – oğul arasındaki kuşak çatışması eklenince aile yapısının da parçalandığı görülür. Kendi yaşam alanlarını oluşturan Türklerin (erkeklerin) iş dışında en çok zamanlarını geçirdikleri yerler kahvelerdir. Erkeklerin Türkiye’deki kahve alışkanlıkları burada da devam eder ancak uyuşturucu ve alkol kullanımı Almanya’da daha yaygındır. İlk dönem eserlerinde Türklerin yeni tanıştıkları bira, her gün tüketilen bir madde olarak, Almanlardan edinilen ilk alışkanlık olarak sıkça işlenmiştir. İş ortamından ve maddi sorunlardan bunalan erkeklerin bir sığınağı haline gelen alkol, beraberinde getirdiği bağımlılık yüzünden ev ortamından uzaklaşmanın da nedenlerinden biridir. Kahve ortamı, alkol ve kumarın götürüleri Fethi Savaşçı’nın *Almanlar Bizi Sevmedi* adlı romanında, yazarın bilgi verme amacıyla olduğunu hissettirdiği bir biçimde okuyucuya sunulur. Romanda alkol ve sigaraya alışanlar sadece erkekler değildir. Yeterli donanımı bulunmayan evlerde yaşayan ve dışarı çıkamadıkları için bunalıma giren kadınlar, kocaları kahvelerde vakit geçirirlerken, kendileri de alkole alışır. Genç kızların durumu ise daha vahimdir. Ailelerinden gerekli ilgiyi göremeyen kızlar zamanla gece hayatına alışmış, her geçen gün hamile kızların sayıları artmaya başlamıştır. Yine Fethi Savaşçı’nın “Yakup Karısını Öldürdü” adlı hikâyesinde kendisini aldatan karısını öldüren bir adam ve dağılan aile konu edilir. Güney Dal’ın “Yanılı” adlı öyküsünde ise oradaki Türklerle ilgili uç bir örnekle karşılaşılır. Bir anne, daha çok kocasının baskısıyla bebeğini evlatlık verme adı altında bir Alman ailesine satmaya çalışırken yakalanır.

Yüksel Pazarkaya’nın *Medea*’sında da karısını Almanya’ya gittikten sonra ilkel bulan, bir Alman kadına âşık olan bir adam anlatılır. Almanya’ya gidip oradaki ‘sarışın’ Almanlara âşık olup karısını terk eden erkekler, Almanya’yla ilgili en popüler konulardan biri olarak birçok filmde de işlenmiştir. Bu oyunda Medea’nın bunalıma girmesi, çocuklarını öldürerek korkunç bir intikama dönüşür.

Almanya’da yaşayan Türkler için baba–oğul arasındaki kuşak çatışması kaçınılmazdır. Orada doğan çocuklar, orada doğmaları itibariyle Alman yaşamına adapte

olmuşlar, ailelerinin geleneklerine ve ahlak anlayışlarına yabancılaşmışlardır. Anne-babalarının aksine dil problemi yaşamayan gençlerin uyum süreçleri daha hızlıdır. Çocuklarına yeterli ilgiyi gösterme fırsatı bulamayan ebeveynlerle çocukları arasındaki anlaşmazlıklar, çocuklarının kötü yola düşecekleri endişesiyle onlara yapılan baskıdan kaynaklanır. Bu da çocukların kendi babalarını ilkel bulmalarına neden olur. Güney Dal'ın *E- 5* adlı romanında Ferit, çocuklarıyla iletişim kuramayan, eğitimsiz ve kaba bir baba olarak çizilir. Büyük oğluyla eşcinsel olduğu için bağlarını koparan adam, küçük oğluyla da sol görüşlü fikirleri nedeniyle anlaşamaz. Siyasi nedenlerden doğan kuşak çatışmasının örnekleri, Aysel Özakın'ın romanlarında da görülür. Kahramanların çocuklarıyla olan iletişimsizlikleri, çocuklarının siyasi mücadelede onları pasif bulmalarıyla ortaya çıkar.

Eşlerini anlamayan erkekler yüzünden mutsuz bir yaşam süren kadınlar özellikle Habib Bektaş'ın eserlerinde, kadının kendini ifade edebilme çabası da feminist bir yaklaşımla Aysel Özakın'ın eserlerinde mevcuttur. Bektaş'ın "Mangal" adlı öyküsünde Ayla'nın kocası ilerici gibi görünmesine rağmen eşinin özlemlerini anlayabilecek inceliğe sahip değildir. Ayla, Almanya'da yitirdiklerinin farkına varır ve Türkiye'ye dönmek ister. Kocasının bu isteğine ilgisiz kaldığı için, yalnızlığını ve özlemlerini kendi yaptığı Türk tipi mangalda arar. Mangal saflığın ve bozulmamışlığın simgesidir aynı zamanda. Kocasının tüm bu ilgisizliğine karşı kadının tavrı evi terk edip özgürlüğünü bulmaya çalışmak olur. Yine yazarın "Geç mi kaldım?" adlı öyküsünde, ölüm döşeğinden kocasını yeni tanıdığını ve aslında ondan nefret ettiğini anlayan bir kadınla, anlayışsız erkek eleştirilir. Özgürlüğü bulma isteği, Aysel Özakın'da daha feminist bir tavırla işlenir. *Alında Mavi Kuşlar*'da genç bir kadının kendisine biçilen ev kadını rolüne tepki gösterip kendi yolunu çizmek istemesi anlatılır. *Genç Kız ve Ölüm*'de de eşinden ayrılan bir kadının kendisini topluma kanıtlama ve ayakta kalma çabası ön plandadır. *Mavi Maske*'deki kadının tutumu ise ahlaki iktidara karşı savaş açmak seviyesine gelmiştir.

İlk dönem eserlerinde aile yaşantısı ve kadın konularında, Fethi Savaşçı'nın daha çok bilgi verme amacıyla hareket ettiği, bunun yanında, Habib Bektaş ve Aysel Özakın'ın sorunu psikolojik açılımlarla, durumları göstermek şeklinde ele aldıkları görülür

II. 5. Yalnızlık, Yabancılık, Yabancılaşma

Yabancılaşma olgusunu ortaya çıkaran temel nedenlerden biri yalnızlık duygusudur. Bu yalnızlık, en yüzeysel anlamda insanın tek başına olmasıyla, paylaşma

geçebileceği kimsesinin olmamasıyla ifade edilebilir. Köyden kente göçen insanın ilk anda hissettiği kimsesizlik duygusuyla da açıklanabilir. Bu yönüyle yalnızlık, yalnızlığın giderilebileceği seçeneklerin çok olması nedeniyle çözümsüz değildir ya da hastalıklı bir durumu ifade etmez. Köyden kente göç, farklı yaşam tarzları dolayısıyla daha çok yüzeysel/fiziksel bir yabancılığı (kente ait kurallar, teknolojik araçların kullanımı, toplu yaşamın gereklerine uyum vb.) beraberinde getirirken, aynı dilin kullanımı ve aynı topluma mensubiyet, var olan yabancılık durumunun şiddetini azaltır. Köyden kente geçiş, iç içe geçmiş çemberlerin ilkinin kırılması olarak düşünülürse, yabancı bir ülkeye göç ediş de ikinci çemberin kırılması anlamına gelir. Anlaşılamayan bir dil, tamamen farklı bir kültür ve coğrafya, daha yoğun ve alışılması ya da belli oranlarda uyum sağlanması daha zor bir yabancılığı beraberinde getirir. Köy-kent-yabancı ülke sıralaması, köy-yabancı ülke şeklinde olduğunda ise daha yoğun bir kültür şokundan bahsetmek gerekir. Türkiye’den Almanya’ya göç eden insanlar/işçiler ve aileleri için her iki durum da söz konusu olmuştur. Türkler Almanya’ya ilk gittiklerinde henüz yabancı olarak algılanmazlar çünkü onlar sadece konuk işçidirler ve bir süre sonra ülkelerine döneceklerdir. Aynı algılama Türkler için de geçerlidir; ülkelerinde rahat bir yaşam sürebilecek kadar para biriktirip dönmek niyetindedirler. Bu durum her iki taraf için de maddi ve manevi hazırlıksızlığı ortaya çıkarır. Ne Alman hükümeti uzun süre kalmaları öngörülme-yen yabancılar için gerekli altyapıyı oluşturmuş ve gerekli önlemleri almış, ne de yabancılar sonu gelmeyecek bir konukluğa hazırlanmışlardır. Türklerin ilk refleksleri, diğer Türklerle beraber gettolar oluşturup kendi kabuklarına çekilmek şeklinde olur. Bu içe dönüklük, onların öğrenemedikleri Almancayla birlikte uyum süreçlerini uzatan en önemli nedenlerdendir. Gittikçe artan Türklerin, ülkelerindeki alışkanlıklarını aynen devam ettirmek istemeleri, ilk yargı/önyargıları da beraberinde getirir. Almanlar Türkleri pis, kaba, yabani, yaşayışlarına zarar veren yabancılar olarak görürlerken, Türkler de onları soğuk, çıkarıcı, kendilerini küçük gören, kendilerini çok çalıştıran ve yabancı olduklarını her fırsatta hissettiren insanlar olarak değerlendirirler. Türkler zamanla belirli koşullara uyum sağlayıp yine belirli oranda dil sorununu çözseler de, yalnızlık ve yabancılıkla gelen yabancılaşmaya; ülkelerine, yaşadıkları yere, insanlara ve kendilerine karşı yabancılaşmaya engel olamazlar. İşte Almanya’da oluşan ilk dönem Türk yazınının ana çerçevesi bu sorunlar üzerine kurulup, en ufak özlemlerden ve acılardan en önemli psikolojik sorunlara kadar her konu, bu dönem eserlerinde işlenmiştir.

Göç, maddi ve manevi uzaklaşmayı da beraberinde getiriyor. Yurtdışına çıkılarak, alışılmış olandan uzaklaşarak kırılan çemberden sonra gelen aşama, daha yoğun bir uzaklaşmayı beraberinde getiriyor; insanın çevresinden ve en önemlisi de kendisinden uzaklaşması. Yalnızlık ve yabancılık kendi başlarına hastalıklı bir durumu ifade etmezken, ilk dönem eserlerinde sıkça işlendiği gibi yabancılaşma, yoğun bir buhranı, çözümü zor psikolojik bir sorunu ortaya çıkarıyor.

Habib Bektaş'ın *Hamriyanım* adlı romanındaki Fatma'nın mutlu olması için fazla bir şey gerekmemektedir çünkü o şimdilik sadece 'yalnız'dır. Köyden Almanya'ya gelmiş, eğitimi olmayan bir kadındır. Fatma, otobüste yanına kimse oturmadağı zaman, kendi kıyafetlerini, ellerini incelediğı zaman 'öteki' olduğunun ayırımına varır. Yalnız olduğunu gerçekten anladığında ise kendisini çaresiz bir böceğe benzetir: "Karaböcek kim kırdı ellerini? / Karaböcek neden böyle oldun, kimin kimsen yok mu? / Karaböcek, yaşar mısın, yaşamaya dermanın yetecek mi?"²¹

"Çöp" öyküsünün kahramanı kendisini çöpe benzetmişti. Öteki eserlerde Türkler için yapılan yabani ya da yaratık tanımlamalarıyla, Fatma'nın ezilmişliğiyle paralel olarak kendisini böcek olarak hissetmesi aynı bağlamda değerlendirilebilir. Kafka'nın *Dönüşüm*'ünde bir böcek haline gelen kahramanla Fatma'nın durumunu benzeştirmek bir üst-yorum olacaktır ancak sürekli çalışmaları, çaresizlikleri ve yalnızlıklarıyla bazı ortak paydalarının bulunduğunu da belirtmek gerekir. Habib Bektaş'ın eserlerinde yalnızlık mutlaka bir nesneyle giderilmeye çalışılır. Fatma için kendi yaptığı hamurdan bir bebek, *Gölge Kokusu*'nda Metin'in oyuncak maymunu ve Inga'nın oyuncak ayısı, yine bu romandaki erik ağacı (Can) ile *Cennetin Arka Bahçesi*'ndeki nar ağacı (*Şeker Portakalı*'nda yine çocuk-ağaç figürü), kahramanların yalnızlıklarıyla beraber her şeylerini paylaştıkları nesnelerdir. Cengiz Aytmatov'un *Beyaz Gemi* adlı romanının çocuk kahramanı da kendisine kayaları arkadaş edinirken, dedesinin aldığı çantaya da büyük önem vermektedir. *Gölge Kokusu*'ndaki çakır için de ona Öykü'nün verdiği çanta aynı değeri taşır, benzerlik ilginçtir. Çevrelerinde iletişim kurabilecek insan bulamayan kahramanlar, yalnızlıklarını ancak bu tür nesnelerle giderebilmektedirler.

İlk dönem eserlerinde kahramanların asıl sorunlarından birini oluşturan dil, artık bir sorun olmaktan çıktıktan sonra, yabancılaşmaya neden olan gerçek bir sorun olarak ortaya çıkar. *İş Sürgünleri* romanındaki Kadir, Almancayı yeterince bilmektedir ancak bu seferki sorunu iki dili birbirine karıştırmasıdır. (Dil düşüncenin evidir.) Kimi zaman

²¹ Habib Bektaş. *Bana Bir Şiir Oku / Hamriyanım*. Can Yayınları, İstanbul: 1999, s. 10.

Türkçe konuşmaları Almanca zannedip Almanca cevaplar veren Kadir, kimi zaman da tam tersini yapar. Daha kötüsü ise bazen hangi dilin konuşulduğunu bile anlayamayacak duruma gelmesidir. Bu arada kalmışlık, yabancılaşma sürecini hızlandıran bir olgu olarak ortaya çıkar.

Yalnızlık ve yabancılık bir şekilde asıl sorun olmaktan çıktıktan sonra, Almanya yaşamının belli bölümlerine uyum sağlama süreci başlar. Bu uyum ise daha çok tüketim tarzında kendini gösterir. Bu zamana kadar boşu boşuna çalıştıklarını düşünen insanlar, geriye dönme umutlarını da kaybettikten sonra kendilerine eğlence olarak alışverişi yani tüketimi seçerler. Almanya'ya uyum, tekdüze hayatlarından sıkılan, belirgin bir yabancılaşmayı yaşayan Almanlar gibi tüketimleriyle başlar. Güney Dal'ın "Masal Gibi" adlı öyküsünde bu durumun ironisi yapılır, işçi Kazım, öteki Almanlar gibi alışveriş hastalığına yakalanmıştır.

Yalnızlık olgusu yerini zamanla yabancılaşma durumuna bırakmaya başlamıştır artık. Habib Bektaş'ın "Göçmenlik" ve "Bayram" öykülerindeki kahramanları, bir aileleri, bir işleri ya da gidecek bir yerleri olmalarına rağmen hiçbir şey yapma isteği duymazlar. Bu sıkıntıya tepkisel bir tavır da "Teneke Çalan Kadın" öyküsünden gelir. Almanya'nın boğucu sessizliğini delmek isteyen kadın, kendisiyle aynı kaderi paylaşan ayyaş bir Alman'la birlikte sokaklarda teneke çalmaya başlar. Bundan sonra insanların kendilerini sorgulamaya başladıkları görülür. "Şey" adlı öyküde görünürde her şeye sahip gibi görünen kahraman mutsuzluğunun nedenini sorgular ve kaybettiği 'şey'i aramaya başlar. Ancak ne Almanlara benzemek için saçlarını sarıya boyatması ne de onlar gibi Almanca konuşması, çocuklarının Türkçe bilmemeleriyle ve oğlunun evi terk etmesiyle orantılı olarak kaybettiği 'şey'i bulmasını sağlar. Kaybedilen 'şey' muhtemelen Türkiye'den Almanya'ya ayak basıldığı anda kaybedilen 'şey'dir. Saçlarına sarıya boyatan Türk figürü, Yücel feyzioğlu'nun *El Malı ile Nasıl*'ında aynı psikolojik derinlikte olmasa bile aynı biçimde işlenmiştir. Yine yalnızlıkla gelen sorgulama Aysel Özakın'ın "Berlin'de mi Yaşlanacağım" öyküsünde de görülür. Kadın kahramanın sürekli olarak "Berlin'deyim" sözcüğünü tekrarlaması, uzakta olma durumunun gerçekten kavrandığı ilk anı, ilk şaşkınlığı ifade eder. Kadın için: "Yabancı bir ülkeye gelip yaşamak yeniden doğup büyümeye başlamak gibi bir şey"dir.²² Daha önceki yaşantı unutulmalı, eski veriler yok edilmelidir. Geçmişten kopulamadığı zaman arada kalmak,

²² Aysel Özakın. *Kanal Boyu*. Yazko, İstanbul: 1982, s. 19.

mutsuz olmak kaçınılmazdır. Bu bağlamda Aras Ören'in "Şimdiki Zamanın Peşinde" adlı roman serisinden bahsetmek gerekir.

Aras Ören'in kahramanları daha entelektüel bir yabancılaşmayı temsil ederler, çoğu zaman da yazarla örtüşürler. Kahramanlar kendilerini neredeyse gerçek mekan ve zamandan soyutlamışlardır. Daha doğrusu algıları oldukça zayıflamış, dünyayı ve olayları yorumlamakta zorlanmaya başlamışlardır. Kahramanlarda sürekli bir yeniden başlama, yeniden kurma, geçmiş yaşantılardan ve mekânlardan kurtulma isteği vardır. Kahramanlar yeniden doğumlarını gerçekleştirmek için sürekli çaba sarf etmelerine rağmen, ne kadar mesafe kat ederlerse etsinler aynı noktaya geri dönerler. Hem Aras Ören'de hem de Güney Dal'da yabancılaşma olgusunun eserlerin teknik düzlemine de yansıdığı görülür. Aras Ören'de var olmak ve yazmak, yazıyı sona erdirmek, eseri ortaya çıkarmak ya da yeniden doğumu sağlamak aynı anlamlara gelir. Kahramanların kendileriyle olan, geçmişleriyle olan mücadeleleri, kafalarının karışıklıkları eserin kurgusunda da karışıklığı beraberinde getirir. Kahramanın yaşamını yeniden kurmaya çalışması, kurgunun da yeniden kurulmasını gerektirir. Doğmak ve yazmak aynı anlama gelir ancak doğum gerçekleşemediği için yazı da gerçekleşemez. Beklenen doğum, kaybedilen 'ben'in yeniden oluşturulma isteğidir. Aynı durum Yüksel Pazarkaya'nın *Ben Aranıyor* romanında da işlenir. Romanın kahramanı Orhan, geçmişini tamamen unutmuştur. Türkiye'ye geldiği ilk zamanlar Türkçe'nin şifresini çözemez, en ufak diyalogları bile anlayamaz haldedir. Aras Ören gibi Güney Dal da eserlerinde kurguya önem verir, kişilik çatışmasını ele alır. *Kılları Yolunmuş Maymun*'da uzun süre ülkesine gitmeyen Ömer Kul'un kişiliği ikiye bölünür, şizofreni teşhisiyle hastaneye yatırılır.

Görüldüğü gibi yabancılaşmayla beraber gelen 'ben' arayışı, çözüm bulunamadığı zaman ağır psikolojik çöküntüyü ortaya çıkarır. Habib Bektaş'ın, kendisine sorduğu sen nesin sorusuna yanıt veremeyen 'Sen Nesin' öyküsünün kahramanı da aklını kaçıır. Güney Dal'ın, ilk dönem eserleri *İş Sürgünleri* ve *E-5*'in dışında, yazarın postmodern söyleme kayması, yazının, kurgunun olanaklarını zorlaması biraz da tepkiseldir. Tepki, edebiyatın sadece siyasi söylemle özdeşleştirilmesine, Almanya'daki işçilerin sorunlarının belgesel niteliğinde aynı şekilde malzeme yapılmasıdır.

Yabancılaşmanın Türkçe sözlükteki toplumbilimsel anlamı şöyledir: Bireyin, kendi ürettiği nesnelerin, emek ürünlerinin boyunduruğu, egemenliği altına girerek kendi sorunlarına, bulunduğu ortama, toplumsal, insansal olana yabancı durumuna gelmesi,

emek ürünlerinin bağımsız ve ezici ekonomik bir güç olarak belirmesi.”²³ Bu tanım insanların neden alışveriş çılgınlığına kapıldıklarını da bir oranda açıklar. Sanayileşmiş Alman toplumuna ve yaşayışına gelir seviyesi yüksek bir mimarın tepkisi, olayların farkındalığıyla doğru orantılı olarak, serttir. Habib Bektaş’ın “Yakı”adlı öyküsünde, yıllardır Almanya’da yaşayan Özgür, standart Alman yaşayışından ve alışkanlıklarından nefret etmektedir artık. Almanları sevmeyen Özgür, derneklerde işçi sorunlarıyla ilgili çalışmalar yapan Türkleri de beğenmez, onları ilkel bulur. Bu yönüyle *Hamriyanım*’da Türkiye’ye iadesi istenen genç için dernekte yapılan çalışmaları küçümseyen Fritz’in görüşleriyle örtüşür. Yanlış giden bir şeylerin farkında olmak, Özgür’ün yalnızlığını arttıran bir unsurdur. Aldığı yakıyı sırtına yapıştıracak kimsesi olmadığını fark eden adamın, aslında fiziksel olmayan, ruhsal bir durumu ifade eden üşüme hissi, öteki yalnızların da ortak hissi olarak eserlerde belirir.

Yabancılaşmanın önemli nedenlerinden biri de makineleşmektir. Aras Ören’in *Nar Çiçeği* romanında tüketim toplumunun getirisi olan standartlaştırılmayı ele alır: “..aslında kendi özgür ‘Ben’imizin bedelini, her gün biraz daha birbirimize benzemekle ödüyoruz. Ve maniplenin başına geçmiş bir telgraf memuru gibi şöyle devam etti: *multi kültür = moda + müzik + mutfak = multi prensip + multi standart = multi model = multi norm. Hurra ich bin genormt!* (yaşasın ben de normlaştırıldım)”²⁴ *Gündoğduların Yükselişi* adlı romanında da bu tekdüzelik ve makineleştirilme, roman kahramanının arkadaşlarını isimleriyle değil de, bir takım numaralarla tanımlamasıdır. Bu numaralar tüketim toplumuyla ilişkilendirildiğinde ürün barkotları gibi değerlendirilebilirler.

Aysel Özakin’ın *Mavi Maske*’sinde bir aydının kendi toplumuna yabancılaşmasından ve özeleştirisinden söz edilebilir. Ona göre Anadolu köylü, Berlin’de saflığını ve köylülüğünü kaybetmiştir. (s. 29) Yazarın kendi toplumuyla olan yakınlığı ise bir seyirci yakınlığının ötesine geçemez. Kendisini onlara yakın hisseder ancak bu yakınlık bir seyirci yakınlığı kadardır. Kendisini topluma karşı sorumlu hissedit bir şeyler yapma gereği duyan aydın yaklaşımı Güney Dal’ın “Merhaba Berlin” adlı öyküsünde de işlenir. Berlin’de yaşayan ve bir nevi misyon yüklenen ada buradaki Türkleri Almanya yaşamına alıştırmaya, eski alışkanlıklarını yok etmeye çalışır. Ancak: “onlar için Berlin, dekoru yanlış alana kurulmuş bir Anadolu’ydu; içinde bin yıldan bu

²³ Ali Püsküllüoğlu. Türkçe Sözlük. Doğan Kitap. İstanbul: 2002.

²⁴ Aras Ören. *Nar Çiçeği*. AFA Yayınları, İstanbul: Ekim 1988, s. 162

yana tutturdukları bir Anadolu havası oynamakta[dır]lar.”²⁵ Burada kahramanın, olumsuz değişimlerinden sonra Türkleri ‘onlar’ olarak tanımlamasıdır. Türklerin ‘onlar’ olarak görülmesi sadece Almanya’da değişmeleriyle ilgili değildir. Anlatıcı Türkiye’de yaşarken de Türkleri ‘onlar’ olarak görür. Yani asıl sorun kahramanın ya da aydının kendisindedir, kahraman henüz Türkiye’deyken zaten topluma yabancılaşmıştır. Kendisini iki yerdeki insanlardan da ayırarak ‘ben’ olarak tanımlayan adam, onları düşünmekten artık vazgeçtiğini söylediğinde ise gerçekten ‘ben’e dönüşür. Görüldüğü gibi, yabancı olmak için ‘dışarıda’ olmak gerekmez. *Alnında Mavi Kuşlar* romanında Sinan ve Armağan’ın sürekli olarak bir gurbeti yaşadıkları görülür. Mekansal uzaklığın kastedilmediği gurbet duygusu, insanların kendilerinden uzaklaşmalarını ifade eder: “Kendimizden çok uzaklaşmışız, dönemiyoruz da.”²⁶

Eserlerin geneline bakıldığında, yabancılaştıklarının farkında olan ya da olmayan insanların aynı kaderi paylaştıkları görülür. Yalnızlık, tekdüzelik ve makineleşmeyle kaybedilen şey ya da mutluluk, ulaşmak istenen ama ulaşılamayan kavramlar olarak belirir. Ben’in aranmasıyla ortaya çıkan kişilik bölünmesi ve arada kalmışlığın farklı bir açılımı, bu eserlerin kahramanlarını meydana getiren insanların çocuklarında, ikinci ve üçüncü kuşak diye tabir edilen insanlarda kendisini gösterecektir

²⁵ Güney Dal. *Yanlış Cennetin Kuşları*. Dünya. İstanbul: İkinci Basım, Temmuz 2004, s. 54.

²⁶ Aysel Özakin. *Alnında Mavi Kuşlar*. E Yayınları, İstanbul: Temmuz 1978, s. 119.

III. BÖLÜM – Sonuç

Bilindiği gibi Federal Almanya, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ihtiyaç duyduğu insan gücünün büyük bir bölümünü, 1961 yılında Türkiye ile imzalanan anlaşma sonucu, konuk işçi statüsünde kabul edilen Türklerden sağlama yoluna gitmiştir. Zorunlu bir ayrılışın beraberinde getirdiği zorunlu bir yerleşmeyi ifade eden bu geniş kapsamlı işçi göçü, hâlâ hangi alana dahil edilmesi gerektiği tartışılan ama günden güne gelişen yeni bir yazını, Almanya'daki Türk yazınına ortaya çıkarmıştır.

Zorunlu ayrılığın zorunlu sığınaklarından biri olarak kabul edebileceğimiz, sürgünde olanın kendini var edebileceği en önemli düzlemlerden biri olan yazın alanı, bu yönüyle bir nevi terapiyi de ifade eder. Güney Dal'ın göçmen işçiler için kullandığı yerleşmiş tanımı 'İş Sürgünleri'nin ilk acıları ve yabancıyla ilk karşılaşmanın getirdiği kültür şokunun etkileri, Almanya'ya ilk yerleşen ve birinci kuşak olarak tanımlanan yazarların eserlerinin içeriğini oluşturur.

İlk karşılaşmanın yaşandığı dönemle ilgili olarak, “yabancılaşma” olgusundan önce “yabancı olma” durumundan bahsetmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Yabancı bir kültürün içinde barındırdığı; yabancı bir dil, yabancı insanlar, yabancı bir yaşam tarzı, yabancı bir coğrafya ve iklim, ilk dönem roman ve hikayelerinde yabancılaşma öncesi yabancı olma evresinin temel sorunlarıdır. Hemen hemen bütün eserlerde; genel olarak göçmen Türklerin, Almanların bireysel/gündelik yaşamlarına uyum sağlayamamaları ele alınmıştır. Türklere göre, evlerinden çıkmayan Almanlar oldukça ‘soğuk’ insanlardır. Düzenli şehir hayatının sürpriz barındırmayan hareketsiz ve sıkıntılı havası, Türklerin ruh sağlığını bozacak düzeydedir. Bunların yanı sıra dil sorunundan kaynaklanan iletişimsizlik ve tüm bu sorunların etkisini daha da arttıran Almanya'nın sürekli ‘kapalı’ ve ‘soğuk’ havası, çözülemeyen ilk sorunlar olarak karşımıza çıkar. Türklerin ya da öteki yabancıların bu sorunlar karşısındaki ilk tepkileri, kendi kabuklarına çekilmek ve ortak yaşam alanları (gettolar) oluşturmak şeklinde olur. Bu gettolaşma, ilk gidenlerin uyum süreçlerini oldukça geciktirmiş, insanların ülkelerinden göç ettikten sonra uzun yıllar boyunca, ülkelerinde bıraktıkları zamanda değişmeden yaşamayı sürdürmelerine yol açmıştır. İki tarafa da ait olamama durumunun ilk aşaması böylece başlamış olur; Türkler, Almanya'da ‘konuklukları uzamış yabancılar’, Türkiye’de ise ‘Al(a)mancı’ dırlar artık. İlk dönem eserlerinin terapi görevi bu sırada devreye girer ve Türkler kendilerini, sorunlarını ve özlemlerini bu düzlemde ifade edip paylaşma fırsatı bulurlar.

Asıl olan göçün işçi göçü olması, bir ‘sınıf’ olarak işçilerin sorunlarının, yabancı olmanın getirdiği sorunlar kadar ön planda işlenmesini beraberinde getirir. İlk kuşak yazarlarının, özellikle de Fethi Savaşçı, Güney Dal (ilk dönem eserleri) ve Yücel Feyzioğlu’nun eserlerinde, sadece Türkleri içine almayan, evrensel bir işçi sınıfı mücadelesinin ve bu düşünceyi içinde barındıran siyasi söylemin etkili olduğu görülür. Fabrika ya da maden ocaklarında işçilerin en ağır işlerde çalıştırılmaları, aşağılanmaları ve sömürülmeleri, sınıf mücadelesi içinde ele alınan konulardır. Fabrika, bir çalışma mekânının dışında, insanların zamanlarının büyük bir bölümünü içinde geçirdikleri, yalnızlıklarını akar-bantlarla konuşarak gidermeye çalıştıkları ve zaman zaman da canlıymış gibi betimlenen, yoğun bunalımların yaşandığı bir ortamı ifade eder.

Yabancılaşma olgusu ise, ilk şokun ardından gelen alışma süresinin atlatılmasıyla yavaş yavaş kendisini göstermeye başlar. Düzene, kurallara, yaşam tarzına belli ölçülerde uyum sağlanmış, dil (almanca) yine belli ölçülerde bir sorun olmaktan çıkmıştır. Ama yine de bir şeyleri arama güdüsü yapıtlarda sıklıkla vurgulanır. Eksikliği hissedildiği için aranan şeyin belirleyicisi de, insanların kendi dillerine, çocuklarına, eşlerine, kendilerine ve ülkelerine yabancılaşmaları olgusudur. Düzene uymamak yabancılığı, düzene uymak ise yabancılaşmayı beraberinde getirir. Kişi yabancılaştığının ayırtına, daha entelektüel bir yabancılaşmayı yaşayan yazarların eserleriyle varır. Sürekli bir kafa karışıklığı vardır, dilin bilinmesine rağmen iletişimin sağlanamamaktadır, bir aileye ve bir arkadaş çevresine sahip olunmasına rağmen yalnızlık hüküm sürer. Havanın soğukluğundan bağımsız olan bir “üşüme”, “ruh üşümesi” mutsuzlukla gelen yabancılaşmanın en önemli belirtilerinden biri olarak karşımıza çıkar.

İkinci kuşak olarak kabul edilen (Almanya’ya küçük yaşlarda gelmiş ve iki kültürün içinde yetişmiş kuşak) yazarlar grubunun eserlerinin dili genelde Almancadır. İlk kuşağın siyasal söylemine bu kuşakta rastlanmaz. Ana sorun, kimlik arayışıdır. Yazarların iki kültürlü olmalarının avantajı Almanya’da kabul görme, dezavantajı da aidiyet sorunuyla ortaya çıkar.

Bu kuşaktan sonra gelen üçüncü kuşak, Almanya’da doğmuş insanları ifade ederse, yine çokkültürlülükten ya da aidiyet sorunundan bahsetmek mümkün olacak mıdır? İkinci kuşağın sadece Almanca yazan ve Almanya’da çok tanınan yazarı Feridun Zaimoğlu’nun ‘Kanak Saldırısı’ hareketinin boyutları nereye ulaşabilir? (Kanak; Almanların Türkler için kullandığı aşağılayıcı, sonradan uydurulan bir sözcük. Bu

sözcüğü bir karşı çıkış anlamına gelecek şekilde ilk kullanan Cem Karaca'dır²⁷. Cem Karaca Almanya'da sığınmacıyken müzik grubunun adını Cem Karaca ve Kanaklar koyar. Sonraları Feridun Zaimoğlu çevresinde birleşen Kanakçılar, bu aşağılamayı bir karşı silah olarak kullanmaya başlarlar. Hareketin özü her türlü ayrımcılığa karşı çıkmaktır. Bu tavır Kanakların dillerine de yansır. Türklerin dalga geçilen Almancalarına karşı, Kanakça adı verilen iki dilin karışımı bir dil yaratılır. Amaç dalga geçmek ya da dili tahrip etmek değil Alman milliyetçiliğini hiçe saymaktır.) Yine sadece Almanca polisiye romanları yazan ve büyük satış rakamlarına ulaşan Akif Pirinççi hangi bağlamda değerlendirilebilir?

Bugün Almanya'daki Türk edebiyatı üzerine ayrıntılı incelemeler henüz yapılmış değildir. Yapılan araştırmalar ya da çeviriler oldukça sınırlı sayıdadır. Almanya'da çok ünlü olmalarına rağmen Türkiye'de hiç tanınmayan ya da kendilerini Türkiye'deki ve Almanya'daki yazın çevrelerine kanıtlama çabasında olan, desteklenmedikleri için tanınmayan yazarlar bulunmaktadır. Bu bağlamda internet ortamında okuyucularına ulaşmaya çalışan edebiyatın da inceleme konusu yapılması gereklidir.

Tüm bu edebiyatın, Almanya'daki Türk edebiyatının temelini oluşturan ilk kuşak eserleri söz konusu olduğunda ise, tüm yazarların ortak temalar çevresinde eserlerini oluşturdukları görülür. İlk göçün, ilk ayrılığın doğal sancılarının getirdiği bu zorunlu ortaklık, öncelikle insanların sosyal, siyasi ve psikolojik yaşamlarında kendisini gösterir. Sosyal anlamda; geçim, ağır çalışma koşulları ve sosyal yaşama dahil olamama sorunları ön plana çıkar. Eserlerdeki genel siyasi söylem ise sol çizgide ilerleyen, siyasi sürgünlük psikolojisinin işlendiği bir yapıya sahiptir. Psikolojik anlamda yoğunluğuna işlenen konu ise yabancılaşma ve yabancılaşmanın getirdiği psikolojik götürüdür. İlk kuşak yazarları, belirtilen bu ortak temalara dünya görüşleri ve üsluplarıyla orantılı olarak farklı yollardan ulaşırlar.

İlk kuşak yazarlarından Habib Bektaş'ın eserlerinde, ortak temaların dışında, çocuk kahramanların sıklıkla işlendiği görülür. Dünya, çocukların gözlerinden ve onların psikolojisiyle oldukça başarılı bir biçimde okuyucuya aktarılır. Habib Bektaş'ın çocuk kahramanları, kendilerine model aldıkları, bir kurtarıcı olarak gördükleri dedelerinden ayrı düşünülemez, çocuklar ve dedeleri birbirlerini bütünleyen kavramlar olarak işlenirler. Yazarın eserlerinde çocuklar kadar kadınlar da önemli yer tutarlar. Bektaş'ın kadınları her zaman yalnızdırlar, ya eşlerinin duyarsızlıkları yüzünden mutsuz bir

²⁷ http://www.ayrinti.net/deneme_1_ekim_2001/engin_korelli/hauptteil_engin_korelli.html

evliliğin içinde yaşarlar, ya da özgürlüğü seçip ayrı yaşamaya karar verirler. Bireysel özgürlüğü için cesur adımlar atan kadın kahramanlarla, Aysel Özakin'ın kadın kahramanları arasında bir fark yoktur, iki yazarda da aynı feminist yaklaşımı görmek mümkün. Bu da bir anlamda, bir erkek olarak Bektaş'ın dünyayı bir kadının gözünden başarıyla görebildiğini gösterir. Habib Bektaş'ın eserlerinde yoğun sayılabilecek bir siyasi söylem olmasına rağmen, siyaset her zaman ikinci planda kalır. Edebiyat kaygısı güden Bektaş'ta siyasi söylem, insan psikolojisinden sonra gelir; okuyucuya anlatılmadan gösterilir. Aynı yaklaşımı Fethi Savaşçı'da görmek mümkün değildir. Fethi Savaşçı'nın işçi kahramanları bir örnektirler; ya çalışkan, çok okuyan, mücadeleci emekçidirler ya da yoldan çıkmış insanlardır. Milliyetçi geçinen cahil insanlar da örnek tipin karşısında yer alırlar. Yücel Feyzioğlu'ndaki siyasi söylem, özellikle hikâyelerinde işkence edebiyatına dönüşür ve eser inandırıcılıktan uzaklaşır. Aysel Özakin'da siyasi söylem daha farklı bir boyuttadır. Eserlerde işlenen asıl sorun, mücadelenin şekliyle ilgilidir. 12 Mart darbesiyle yenilgiye uğrayan, kayıp kuşak olarak adlandırılan insanların sorunları, psikolojileri ön plana alınarak işlenir. Yüksel Pazarkaya'da da siyaset, tıpkı Özakin ve Bektaş'taki gibi, edebiyatın önüne geçmez.

Güney Dal, E-5 ve İş Sürgünleri'nde gösterdiği sosyal-gerçekçi yaklaşım, sonraki eserlerinde yerini tamamen teknik arayışlara bırakır. O da Aras Ören gibi yazının sınırlarını zorlayan postmodern anlatıyı ön plana alır. İki yazar için de aslolan şey, yazma serüveninin kendisi haline gelmiştir. Özellikle Aras Ören'in eserleri için takibi zor eserler yorumu yapılabilir. Her iki yazar da her ne kadar tekniği öne çıkarsalar da, eserlerinin teknikleriyle yabancılik psikolojisini bağdaştırmak mümkündür. Bu da bir üst okumayı beraberinde getirirken, eserler de yoruma daha açık hale gelirler.

Yazarlar tek tek incelendiğinde ya da birbirleriye karşılaştırıldıklarında ortaya çıkan üslup ve düşünüş farkı, daha önce de bahsedilen “ilk acı” ve bu “ilk acı”nın dile getirilmesi noktalarında yerini bir uzlaşmaya bırakır. Daha çok sosyal ve psikolojik düzlemde belirgin benzerlikler taşıyan eserler, ilk oldukları için ve kendilerinden sonra gelişen edebiyata kaynaklık ettikleri için önemli bir işlev edinmişlerdir. Eserlerde işlenen benzer sorunların bugün de, özde bir değişim olmadan devam ettiği görülmektedir. Çiftkültürlü olmanın, sosyal ve kültürel hayata uyum sağlayamamanın ve ekonomik yetersizliklerin beraberinde getirdiği sorunlar, biraz daha karmaşık bir hal almalarının yanında, hâlâ varlığını sürdürmektedir.

Sonuç olarak, bugün fiziki bir göçten bahsetmek mümkün olmasa bile, göçmenlerin kendi içlerindeki psikolojik göçleri devam ediyor. Almanya'nın ekonomik durumunun bozulması ve yabancı işçilere ihtiyacının kalmamasıyla ortaya çıkan politik ve ekonomik sorunları devam ediyor. Almanya'daki Türklerin birkaç yıllığına gittikleri gurbetten anayurtlarına (Türkiye'ye) dönmeleri pek mümkün görünmüyor. Ne zamana kadar Almancı olarak değerlendirilecekleri, beşinci, altıncı kuşaklar söz konusu olduğunda eserlerinin Türk kültürüne/yazınına ait olarak değerlendirilip değerlendirilmeyecekleri belirsizliğini koruyor. Burada ilginç olan diğer bir konu da, Türkiye'nin AB'ye girme çabasının yanında, Almancı olarak değerlendirilen iki milyon insanın zaten bu birliğin içinde olmaları. Türkiye'de AB'ye giriş, bilinçaltında hemen Avrupa'ya açılma ve iyi bir iş bulup çalışma gibi değerlendirildiğinden, olası bir göç olgusunu da beraberinde getiriyor. Açıkça görüldüğü gibi ister ekonomik anlamda olsun, ister sosyolojik ya da psikolojik anlamda olsun göç, bitmeyen ve bitmesi muhtemel görülmeyen bir durumu anlatıyor.

IV. BÖLÜM – Kaynaklar

(yazarların eserleri temel kaynaklar olarak kabul edilmiştir)

Temel Kaynaklar

Bektaş, Habib. *Kapıkule Nerde*. Derinlik Yayınları, İstanbul: Ağustos 1983.

Bektaş, Habib. *Yorgun Ölü*. Yaba Yayınları, Ankara: Mart 1989.

Bektaş, Habib. *Meyhane Dedikleri*. İnkılap Yayınevi, İstanbul: 1997.

Bektaş, Habib. *Bana Bir Şiir Oku / Hamriyanım*. Can Yayınları, İstanbul: 1999.

Bektaş, Habib. *Cennetin Arka Bahçesi*. Can Yayınları, İstanbul: 1999.

Bektaş, Habib. *Gölge Kokusu*. Can Yayınları, İstanbul: 2000.

Dal, Güney. *İş Sürgünleri*. Milliyet Yayınları, İstanbul: 1976.

Dal, Güney. *E-5*. Milliyet yayınları, İstanbul: Ekim 1979.

Dal, Güney. *Kılları Yolunmuş Maymun*. İnter Yayınları, İstanbul: Temmuz 1988.

Dal, Güney. *Gelibolu'ya Kısa Bir Yolculuk*. Simavi Yayınları, İstanbul: 1994.

Dal, Güney. *Küçük <g> Adında Biri*. Dünya Kitapları, İstanbul: Ekim 2003.

Dal, Güney. *Yanlış Cennetin Kuşları*. Dünya. İstanbul: İkinci Basım, Temmuz 2004.

Feyzioğlu, Yücel. *Uğultu*. Memleket/Kaynar, Ankara: 1985.

Feyzioğlu, Yücel. *..MA*. Memleket Yayınları, Ankara: Mart 1987.

Feyzioğlu, Yücel. *El Malı ile Nasıl*. E Yayınları, İstanbul: 1994.

Feyzioğlu, Yücel. *Anarbay*. Pencere Yayınları, İstanbul: Ekim 2000.

Feyzioğlu, Yücel. *Almanya'ya Nasıl Geldik/Mozart Karşılması*. Babil Yayınları, İstanbul: Mayıs 2004.

Ören, Aras. *Gündoğduların Yükselişi*. Kaynak yayınları, İstanbul: Eylül 1985.

Ören, Aras. *Nar Çiçeği*. AFA Yayınları, İstanbul: Ekim 1988.

Ören, Aras. *A'nın Gizli Yaşamı*. AFA Yayınları, İstanbul: Mart 1990.

Ören, Aras. *Hollywood Özlemi*. Afa Yayınları, İstanbul: 1991.

Ören, Aras. *Berlin Savignplatz*. Afa Yayınları, İstanbul, Ocak 1993.

- Ören, Aras. *Beklenmedik Bir Ziyaretçi*. Afa Yayınları, İstanbul: 1995.
- Ören, Aras. *Büyüülü Çınarlar*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul: Ocak 2003.
- Ören, Aras. *Yanılsamalar ve Sonrası*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul: Nisan 2004.
- Özakın, Aysel. *Alında Mavi Kuşlar*. E Yayınları, İstanbul: Temmuz 1978.
- Özakın, Aysel. *Genç Kız ve Ölüm*. Yazko, İstanbul: 1980.
- Özakın, Aysel. *Kanal Boyu*. Yazko, İstanbul: 1982.
- Özakın, Aysel. *Mavi Maske*. Can Yayınları, İstanbul: 1988.
- Özakın, Aysel. *Gurbet Yavrum*. Can Yayınları, İstanbul: 1989.
- Özakın, Aysel. *Sessiz Bir Dayanışma*. E yayınları, İstanbul: 1976
- Pazarkaya, Yüksel. *Oturma İzni*. Derinlik Yayınları, İstanbul: Ekim 1977.
- Pazarkaya, Yüksel. *Ben Aranıyor*. Cem Yayınevi, İstanbul: 1989.
- Pazarkaya, Yüksel. *Mediha*. Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara: 1992.
- Pazarkaya, Yüksel. *Güz Rengi*. Sistem Yayıncılık, İstanbul: 1998.
- Savaşçı, Fethi. *İş Dönüşü*. Yeditepe Yayınları, İstanbul: 1972.
- Savaşçı, Fethi. *Özel Ulak*. Yeditepe Yayınları, İstanbul: 1973.
- Savaşçı, Fethi. *Fırın Patlayınca*. Yeditepe Yayınları, İstanbul: 1982.
- Savaşçı, Fethi. *Almanlar Bizi Sevmedi*. Kerem Yayınları, Ankara: Aralık 1986.
- Savaşçı, Fethi. *Taş Ocağında*. Kerem yayınları, Ankara: Ekim 1988
- Savaşçı, Fethi. *Kargalar*. Kerem Yayınları, Ankara: Kasım 1988.
- Savaşçı, Fethi. *Ekmekle Kitap*. Kerem Yayınları, Ankara: Nisan 1989.
- Savaşçı, Fethi. *Almanya'nın Güzel Kızları*. Kerem Yayınları, Ankara : 1989.

Yardımcı Kaynaklar:

- Ackermann, Irmgard. "Türk Kadın Yazarların Alman Yazınına Katkıları" " *Hürriyet Gösteri*, Kasım 1992, sayı 144 (Özel sayı), s. 20-22.

- Akman, A. Haşim. “Aysel Özakın’ın Mavi Maske’si” *Yeni Düşün*, Aralık 1988, sayı 26, s. 25-28.
- Aytaç, Gürsel. “Aysel Özakın ve Ingeborg Bachmann’ın Sanatçı Romanları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme” *Yazko Edebiyat*, Mart 1982, sayı 17, s. 104-120.
- Binyazar, Adnan. “Git Gel Konya Altı Saat” *Hürriyet Gösteri*, Aralık 1983, sayı 37, s. 86-87.
- Binyazar, Adnan. “Kılları Yolunmuş Maymun (Güney Dal’ın Romanı Üzerine)” *Hürriyet Gösteri*, Nisan 1990, sayı 113, s. 43-44.
- “Cornelius Bischoff ile Türk Göçmen Edebiyatı Üzerine Yapılan Konuşma” *Sanat Olayı*, Aralık 1981, sayı 12, s. 14-16.
- Emre, Gültekin. “Çağdaşlık Savaşımı” *Hürriyet Gösteri*, Aralık 1983, sayı 37, s. 88.
- Ergand, Çağlar Tanyeri “Yabancı Gözüyle Göçmen Yazını” *Hürriyet Gösteri*, Kasım 1992, sayı 144 (Özel sayı), s. 17-19.
- Erişkon, Binnur. “Beni Arayan Yazar: Yüksel Pazarkaya” *Hürriyet Gösteri*, Kasım 1992, sayı 144 (Özel sayı), s. 23-24.
- Gökberk, Ülker. “Postmodernist Kültür Tartışmaları Işığında Yabancı Yazını” *Hürriyet Gösteri*, Kasım 1992, sayı 144 (Özel sayı), s. 14-16.
- Gökberk, Ülker. “Sürgünde Yazın, Yazında Sürgün: Yüksel Pazarkaya’nın Ben Aranıyor’una Bir Yaklaşım”, *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1993, sayı 8, s. 75-108.
- Gümüş, Semih. “A’nın Gizli Yaşamı: Dil Duygusunun Yitimi” *Adam Sanat*, Ekim 1991, sayı 71, s. 35-40.
- Hızlan, Doğan. “Almanya’da Yaşayan Yazarlarımızdan Güney dal ile Bir Söyleşi” *Hürriyet Gösteri*, Eylül 1988, sayı 94, s. 36-38.
- Karakuş, Mahmut. “Yalnız Bir Yazarımız: Habib Bektaş” *Hürriyet Gösteri*, Kasım 1992, sayı 144 (Özel Sayı), s. 28-29.
- Karakuş, Mahmut-Kuruyazıcı, Nilüfer. *Gurbeti Vatan Edenler*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara: 2001
- Kuruyazıcı, Nilüfer. “Alman Okurları ve Türk Göçmen Yazınına Yeni Bir Bakış” *Hürriyet Gösteri*, Kasım 1992, sayı 144 (Özel sayı), s. 7-9.

- Kuruyazıcı, Nilüfer. “Niçin Almanya’da Yazan Türkler” *Hürriyet Gösteri*, Kasım 1992, sayı 144 (Özel sayı), s. 4.
- Oralış, Meral. “Almanya’da Oluşan Yabancılar Yazını” *Hürriyet Gösteri*, Kasım 1992, sayı 144 (Özel sayı), s. 10-11.
- Oralış, Meral. “Göçmen Yazını İçinde Aras Ören’in Konumu” *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1993, sayı 8, s. 109-122.
- Oralış, Meral. “Kültürler Arası Bir Gezgin: Aras Ören” *Hürriyet Gösteri*, Kasım 1992, sayı 144 (Özel Sayı), s. 24-25.
- Ören, Aras. “Chamisso Ödülünü Alan İlk sanatçı [Aras Ören’le Bir Konuşma]” *Hürriyet Gösteri*, Haziran 1985, sayı 55, s. 24-26.
- Pazarkaya, Yüksel. “Oturma İzni Üzerine Yüksel Pazarkaya ile” *Varlık*, Mart 1978, sayı 846, s. 9-10.
- Pazarkaya, Yüksel. “Türk Yazını Almanca’da” *Hürriyet Gösteri*, Şubat 1981 sayı 3, s. 65-66.
- Pazarkaya, Yüksel. “Yüksel Pazarkaya ile Söyleşi” *Varlık*, Ekim 1986, sayı 949, s. 27.
- Polat, Tülin. “ Ötekiler Anlatıyor” *Hürriyet Gösteri*, Kasım 1992, sayı 144 (Özel sayı), s. 12-13.
- Savaşçı, Fethi. “Bizler Jön Türk Değiliz” *Hürriyet Gösteri*, Aralık 1983, sayı 37, s. 89.
- Savaşçı, Fethi-Kavas, Mustafa. “Fethi Savaşçı ile Bir Konuşma” *Aydınlık*, Ocak 1964, sayı 32, s. 14-15.
- Sayın, Şara. “Vatan Duygusu Coğrafya ile Sınırlı mıdır?” *Hürriyet Gösteri*, Kasım 1992, sayı 144 (Özel sayı), s. 5-6.

ÖZGEÇMİŞ

1977 yılında İstanbul 'da doğdum. İlk, orta ve lise öğrenimimi İstanbul'da tamamladım. 1998 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu Fotoğraf Bölümünden, 2003 yılında Yeditepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldum. 2004 yılında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde yüksek lisansa başladım. Halen aynı üniversitede yüksek lisans öğrencisi olarak bulunmaktayım.